

**TÜRKİYE'DEKİ TİCARET BANKALARININ
KREDİ MALİYETLERİNİN HESAPLANMASI
VE KREDİ MALİYETİNİ ETKİLEYEN
FAKTÖRLERİN ANALİZİ**

Cengiz İVEDİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir-1997

**T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DEKİ TİCARET BANKALARININ
KREDİ MALİYETLERİNİN HESAPLANMASI VE
KREDİ MALİYETİNİ ETKİLEYEN
FAKTÖRLERİN ANALİZİ**

Cengiz İVEDİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman: Prof.Dr. Semih BÜKER

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

Eskişehir-1997

ÖZET

Esas işlevleri mevduat toplamak ve toplamış oldukları bu mevduatları kredilendirme süreci içerisinde ekonomiye kanalize etmek olan bankalar ekonomik sistemin vazgeçilmez kurumlarıdır.

Bankanın kaynakları arasında en önemli kalem mevduatlardır. Mevduat kaynağının bankalar açısından önem taşımasının nedeni, bu kaynağın toplam banka kaynakları içerisinde birinci sırada yer alması ve sistemin kaydi para yaratma gücünün bu kaynağa bağlı olmasıdır. Bankaların ekonomiye kredilendirme gücü de mevduatın hacmine ve bu mevduatın özelliklerine bağlıdır.

Bankaların kaynak maliyetini en aza indirmeleri, bu kaynakları kredi olarak kullandırmada bankalara önemli avantaj sağlar. Kaynak maliyetini etkileyen birçok faktör arasında en önemlileri;

- Kamunun finansman gereksinimi,
- Mevduata ödenen faiz,
- Mevduat munzam karşılık oranı ve disponabilite
- Uygulanan para politikası,
- Vergiler ve fonlar,
- Bankanın işletme giderleridir.

Bu faktörlerden bir kısmı tamamen bankaların kontrolü dışında iken, bir kısmı bankaların kendi yapısından kaynaklanmaktadır.

Etkili bir kredi yönetimi ile bankalar, bir taraftan kârlarını artırırken, diğer taraftan ülke ekonomisine katkıda bulunurlar. Bu yüzden, kredi maliyetini düşürmeye yönelik tedbirlerin alınması mali sistemin gelişmesi açısından da önemlidir.

ABSTRACT

The banks which basic function is collecting deposit and giving credit to the economy, is unassailable institutions in the economic system.

Deposits are the most important item in banks sources. The importance of its coming from its volume among the all sources of banks. Giving a credit to economy is depends on to be making a deposit currency and also the volume and the features of these deposits.

There are several factors which are effects the banks sources costs. These are;

- The public financial requirement,
- Interest rates of deposits,
- The reserve requirement ratio and the ratio of available funds,
- Monetary policy,
- Taxes and funds,
- The general management of the bank expenditures.

The parts of these factors is out of the banks controls while the others of is under the banks controls. With the efficient credit management, the banks increase their profits and also support the improvement of the economy. Therefore, it is very important to take measures to decrease credit costs.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TABLolar, ŞEKİLLER VE GRAFİKLER	XII
GİRİŞ	XIV

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TİCARET BANKALARI VE FİNANS PİYASASI İÇİNDEKİ YERİ

1. BANKA TANIMI VE BANKALARIN İŞLEVLERİ

1.1. Banka Tanımı	1
1.2. Bankaların İşlevleri	4
1.2.1. Aracılık	4
1.2.2. Kaynaklara Akıcılık Sağlama	4
1.2.3. Bireylerin ve Kurumların Sahip Oldukları Maddi Varlıkların Rasyonel Biçimde Kullanılmalarını Sağlama	5
1.2.4. Kaynak Kullanımını İyileştirme	5
1.2.5. Kısa Süreli Fonları Uzun Süreli Fonlar Haline Dönüştürme	5
1.2.6. Kaydi Para Veya Banka Parası Yaratma	6
1.2.7. Ulusal ve Uluslararası Ticareti Geliştirme	7
1.2.8. Para Politikasının Etkinliğini Arttırma	7
1.2.9. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme	7

2. TÜRK BANKA SİSTEMİNİN YAPISI VE

BANKALARIN SINIFLANDIRILMASI	8
2.1. Türk Banka Sisteminin Yapısı	8
2.1.1. Biçimsel Ayırım Açısından Türk Banka Sistemi	8
2.1.2. İçerik Yönünden Türk Banka Sistemi	10
2.1.3. İş Konularına Göre Türk Banka Sistemi	11
2.2. Bankaların Sınıflandırılması	12
2.2.1. Hukuki Yapılarına Göre Ayırım	13
2.2.1.1. Kişisel Teşebbüs Bankaları	13
2.2.1.2. Ticaret Ortaklığı Şeklindeki Bankalar	14
2.2.1.3. Yasalarla Kurulmuş Bankalar	14
2.2.2. Sermaye Kaynaklarına Göre Ayırım	14
2.2.2.1. Milli Sermaye İle Kurulan Bankalar	14
2.2.2.2. Yabancı Sermaye İle Kurulan Bankalar	15
2.2.2.3. Yabancı ve Türk Ortaklı Bankalar	15
2.2.3. Faaliyet Alanları ve Amaçlarına Göre Ayırım	15
2.2.3.1. Emisyon Bankaları (Merkez Bankaları)	15
2.2.3.2. Ticaret Bankaları	16
2.2.3.3. Tasarruf Bankaları	17
2.2.3.4. Yatırım ve Kalkınma Bankaları	17
2.2.3.5. Sınai Kredi Bankaları	18
2.2.3.6. Halk Bankaları	18
2.2.3.7. Tarım Kredi Bankaları	18
2.2.3.8. Dış Ticaret Bankaları	18
2.2.3.9. İpotek Bankaları	19
2.2.3. Faaliyet Konularına ve İşlemlerin Finansal	
Hacimlerine Göre Ayırımı	19
2.2.3.1. Toptancı Bankalar	19
2.2.3.2. Perakendeci Bankalar	19

	<u>Sayfa No</u>
3. BANKACILIĞIN FİNANS PİYASASI	
İÇİNDEKİ YERİ	20
3.1. Bankalar ve Finansal Sistem	21
3.2. Finansal Kurum Olarak Ticaret Bankaları	23
3.2.1. Risk Paylaşımı	24
3.2.2. Uzmanlaşma	24
3.2.3. Etkinlik ve Fonların Dağılımı Süreci	25
4. 1990 SONRASI TÜRKİYE'DE TİCARİ BANKACILIK ...	26
4.1. Bankacılık Sektöründe Yapısal Değişim	26
4.2. Gümrük Birliğinin Bankacılık Sektörüne Etkisi	28

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARET BANKALARINDA KREDİLER VE KAYNAKLARI

1. KREDİ VE KREDİ YÖNETİMİ KAVRAMI	31
1.1. Kredi Kavramı	31
1.2. Kredinin Unsurları	32
1.3. Kredi Yönetimi Kavramı	33
1.4. Kredi Yönetiminin İşlevleri	34
1.5. Kredi Süreci	37
2. KREDİ TÜRLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	38
2.1. Nitelik Yönünden Krediler	39
2.1.1. Nakdi Krediler	39
2.1.1.1. İskonto-İştira	39
2.1.1.2. Dövizli Vesikaların İştirası	40
2.1.1.3. Borçlu Cari Hesaplar	41
2.1.1.4. Bireysel Krediler	42

	<u>Sayfa No</u>
2.1.2. Gayri Nakdi Krediler	43
2.2. Vade Yönünden Krediler	44
2.2.1. Kısa Vadeli Krediler	44
2.2.2. Orta Vadeli Krediler	44
2.2.3. Uzun Vadeli Krediler	44
2.3. Teminat Acısından Krediler	45
2.3.1. Teminatsız Krediler	45
2.3.2. Teminatlı Krediler	45
2.4. İzin Yönünden Krediler	45
2.5. Kaynak Yönünden Krediler	45
3. TİCARİ BANKALARDA FON KAYNAKLARI	46
3.1. Yabancı Kaynaklar	46
3.1.1. Mevduat	47
3.1.2. Bankalararası Para Piyasası (Interbank)	50
3.1.3. Merkez Bankası Reeskont Kredileri	52
3.1.4. Menkul Kıymetler İhracı İle Sağlanan Kaynaklar	53
3.1.4.1. Tahvil İhracı İle Sağlanan Kaynaklar	53
3.1.4.2. Finansman Bonoları	54
3.1.4.3. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	55
3.1.5. Geri Satın Alma Anlaşmaları (Repo)	56
3.1.6. Yurtdışından Sağlanan Kaynaklar	57
3.1.7. Diğer Kaynaklar	59
3.2. Özkaynaklar	60
3.2.1. Ödenmiş Sermaye	61
3.2.2. Yedek Akçeler ve Karşılıklar	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA KREDİ MALİYETİNİN HESAPLANMASI VE BANKALARIN KARŞILAŞTIĞI SORUNLARIN KREDİ MALİYETİNE ETKİSİ

1. KREDİ MALİYETİ VE MALİYETİ ETKİLEYEN

FAKTÖRLER	65
1.1. Kredi Maliyeti	65
1.1.1. Bankanın Hedefleri	66
1.1.2. Fon Toplama İle İlgili Giderler	67
1.2. Kredi Maliyetini Belirleyen Unsurlar	68
1.2.1. Devletin Kontrolünde Olan Faktörler	68
1.2.1.1. Munzam (Zorunlu) Karşılık Oranı	68
1.2.1.2. Disponibilite Oranı	71
1.2.1.3. Vergiler ve Fonlar	73
1.2.1.4. Devletin Para Politikası	74
1.2.1.4.1. Devlet Tahvil Oranı	74
1.2.1.4.2. Emisyon	76
1.2.1.4.3. Açık Piyasa İşlemleri	77
1.2.1.4.4. Reeskont Oranı	78
1.2.1.5. Mevduat Faiz Oranı	79
1.2.2. Bankaların Kontrolünde Olan Faktörler	80
1.2.2.1. Mevduat Faiz Oranı	80
1.2.2.2. Bloke Para Tutarı ve Bloke Maliyeti	81
1.2.2.3. Borçlanma Maliyeti	81
1.2.2.4. Diğer Maliyet Unsurları	82
1.2.3. Ulusal ve Uluslararası Mali Piyasanın Kontrolündeki Faktörler ve Parasal Olmayan Faktörler	83

	<u>Sayfa No</u>
2. BANKA-MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ AÇISINDAN KREDİ FİYATLANDIRILMASI	86
3. KREDİ SÜRESİNİN FİYATLANDIRMAYA ETKİSİ	88
4. GERİ ÖDEME KOŞULLARININ FİYATLANDIRMAYA ETKİSİ	89
5. KAMU VE ÖZEL SERMAYELİ TİCARET BANKALARININ KARŞILAŞTIĞI SORUNLARIN KREDİ MALİYETLERİNE ETKİLERİ VE BU ETKİNİN AZALTILMASI	90
6. KREDİ MALİYETLERİNİN HESAPLANMASINA İLİŞKİN ÖRNEKLER	95
6.1. Nakit Kredi Maliyet Hesaplamaları	95
6.2. Mevduat Munzam Karşılıkları ve Disponibilite Uygulamaları	100
6.3. Açık Pozisyon	102
6.4. Gayri Nakit Kredi Fiyatlamasında Maliyet	104

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARIN KREDİ POLİTİKALARININ VE KREDİ MALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

1. UYGULAMANIN AMACI	105
2. UYGULAMANIN YÖNTEMİ	106
3. 1996 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ	106

	<u>Sayfa No</u>
4. 1996 YILINDA BANKACILIK SEKTÖRÜ VE KREDİ POLİTİKASI	110
5. ÖZEL BİR BANKANIN FERDİ KREDİ UYGULAMALARI	117
6. UYGULAMADA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	118
SONUÇ	120
YARARLANILAN KAYNAKLAR	123

TABLolar, ŞEKİLLER VE GRAFİKLER

Tablo 2.1. Mevduat Bankaları-Krediler	39
Tablo 2.2. Bankacılık Sektörü-Yurtiçi Kredi Hacmi	46
Tablo 2.3. Mevduat ve Kredi Gelişmeleri	50
Tablo 3.1. Mevduat Munzam Karşılık ve Disponibilite Oranları	73
Tablo 3.2. Emisyon Hacmi ile Mevduat ve Krediler Arasındaki İlişki	76
Tablo 4.1. Temel Ekonomik Göstergeler	107
Tablo 4.2. Kamu Kesimi Finansman Gereksiniminin GSMH Oranı	108
Tablo 4.3. Banka Kredilerindeki Gelişmeler	111
Tablo 4.4. Mevduat Türlerinin Toplam Mevduat İçindeki % Payları (Bankalararası Mevduat Hariç)	114
Tablo 4.5. Tasarruf Mevduat Faiz Oranları	115
Tablo 4.6. Bankaların Ağırlıklı Ortalama Mevduat Maliyeti	116
Tablo 4.7. 3 Ayda Bir Ara Ödemeli Bireysel Krediler Ödeme Planı	117
Tablo 4.8. Özel Ödemeli Bireysel Krediler Ödeme Planı	117
Tablo 4.9. Sabit Ödemeli Bireysel Krediler Ödeme Planı	118

ŞEKİLLER

Şekil:1.1. Tasarruf Eden Birimlerden Borçlulara Fon Akışı	21
Şekil:1.2. Bir Ekonomide Fon Kaynakları, Mali Aracılar ve Fon Akımı	23
Şekil 2.1. İşletme Finansman Talebinin Banka Tarafından Kredilendirme Süreci	37

GRAFİKLER

Grafik 4.1. Kredilerin Banka Grupları İçindeki Payı	112
Grafik 4.2. Kredilerin Veriliş Amaçlarına Göre Sınıflandırılması	112
Grafik 4.3. Vade İtibariyle Kredilerin Dağılımı	113
Grafik 4.4. Mevduatın Vadelere Göre Dağılımı	114

GİRİŞ

Ekonomik sistemde, bir kısım kesimler fon fazlasına sahipken, bir kısım kesim fon ihtiyacı içerisindedir. Fon fazlasına sahip olan kesimler bu fazla fonlarını değerlendirip bir kazanç elde etmek isterken, fon ihtiyacı hissedenler bir bedel karşılığında fon temin etmek isterler. Ancak her zaman bu iki kesimin biraraya gelerek bu isteklerini gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Ekonomik birimlerin bu ihtiyaçlarından dolayı finansal aracı kurumlar gelişmiştir. Bu kurumlar fon fazlasına sahip olanlarla fona ihtiyacı olanlar arasında köprü görevi görerek hem bu birimlerin ihtiyaçlarını gidermekte, hem de ekonomik gelişmeye katkıda bulunmaktadır.

Bir finansal aracı kurum olan bankaların da asıl işlevi fon aktarımını gerçekleştirmektir. Bununla birlikte bankalar, artan ihtiyaçlara paralel olarak çağdaş bankacılık hizmetlerini geliştirmektedirler. Ancak diğer hizmet birimlerinin gelişmesi bankaların fon kullandırma fonksiyonunun azalmasına engel teşkil etmez.

Her anonim şirket gibi bankalar da belirli bir öz sermaye ile kurulurlar. Kabul etmek gerekir ki, sadece öz sermaye ile bankacılık faaliyetlerinin yürütülmesi mümkün değildir. Bu nedenle bankalar yabancı kaynak sağlamak zorundadır. Bankalar iç ve dış piyasalardan borç almak ve mevduat toplamak yoluyla, kaynak yapılarını güçlendirirler.

Bankaların yabancı kaynakları içerisinde en önemli yeri mevduatlar kapsar. Küçük tasarruf sahiplerinin birikimlerini bir faiz karşılığında toplayan bankalar topladıkları bu fonları yine faiz karşılığında talep

edenlere kullandırırılar. Krediyi kullananların ödediği faiz ile mevduata verilen faiz arasındaki fark bankanın kârını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada bir aracı kurum olarak kredi kullandırma fonksiyonunu yerine getiren bankaların kredi maliyetleri incelenmeye çalışılmıştır. Kredi maliyetine etki eden ekonomik olaylar ile bankaların yapısından ve uygulamalarından kaynaklanan sorunlara ve alınabilecek önlemlere yer verilmiştir.

Birinci bölümde, bankacılıkla ilgili genel tanımlara yer verilerek, Türk Banka Sisteminin yapısı incelenmiş, çeşitli açılardan bankalar sınıflandırıldıktan sonra 1980 sonrası Türk Bankacılık Sisteminde ortaya çıkan gelişmeler açıklanmıştır.

İkinci bölümde, kredi ve kredi yönetimi kavramları açıklamaya çalışılmış, kredi türleri sınıflandırılmış ve ticari bankaların kredi kaynaklarına ayrıntılı olarak yer verilerek, istatistiki rakamlarla kredilerin gelişimi ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde ise bankalarda kredi maliyetinin nasıl hesaplandığı, kredi maliyetini belirleyen bankaların kontrolündeki faktörler ile bankaların kontrolü dışındaki faktörler açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde kredi maliyetlerinin hesaplanmasına ilişkin örnekler verilmiştir.

Bu çalışmanın son bölümü olan uygulama bölümünde ise, 1996 yılında Türkiye ekonomisindeki gelişmelere bağlı olarak bankaların kredi politikaları ortaya koyulmuştur. Bu bilgilerin ışığı altında, bankaların mevduat maliyeti ve kredi maliyeti hesaplanmıştır.

Sonuç bölümünde ise bankaların karşılaştığı sorunların neler olduğu özetle belirtildikten sonra, bu sorunlara karşı bankaların alabileceği önlemler açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TİCARET BANKALARI VE FİNANS PİYASASI İÇİNDEKİ YERİ

1. BANKA TANIMI VE BANKALARIN İŞLEVLERİ

1.1. Banka Tanımı

Geçmişte toplumların kısmen bir kesimini yakından ilgilendiren sınırlı bankacılık faaliyetleri, bugün hem ulusal hem de uluslararası ekonomi ve ticaret alanında etkin ve önemli bir rol oynamakta, hemen hemen her bireyi içine alan hizmet seçenekleri ile daha da önemli bir konuma yerleşmektedir. Ödeme aracı olarak sadece metal paraların kullanıldığı dönemlerdeki bankacılık faaliyetleri ile günümüzdeki bankacılık faaliyetleri arasında büyük farklılık vardır. Bu farklılık, bankalara giderek daha karmaşık bir yapı kazandırmıştır. Bu süreç halen de devam etmektedir. Bu karmaşıklığın önemli nedenlerinden birisi, değişen ekonomik ve teknolojik koşullara paralel olarak bankacılığın da sürekli ve hızlı bir değişim içinde olmasıdır. Yirminci yüzyılın iletişim teknolojileri ile ülkeler ve kıtalar arasında çok kısa sürelerde satınalma gücü transferleri yapılabilmektedir. Böyle bir ortamda bankaların faaliyetleri, örgütlenme ve çalışma düzenleri ile ekonomilerin gelişmişlik düzeyleri de birbirini etkilemektedir (1).

¹ Nuray UZKESİCİ, *Modern Banka Yönetimi ve Organizasyonu*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:784, İletişim Bilimleri Yayınları No: 22, Eskişehir, 1994, s.7.

Birçok Avrupa ülkesinde ve ülkemizde, bankaların önde gelen görevleri, kişisel kasaları birleştirerek, maddi para kullanmadan ödemelerin yapılması değildir. Bu ülke bankalarında önde gelen iş, kredi ticareti yapmaktır. Bankaların diğer bütün işleri kredi ticaretinin bir sonucudur. Ancak, böyle bir tanımda bankaların kredi verme işleriyle uğraşan kurumlar olduğu belirginleşirse, bu kez vadeli sermaye yatırımlarına kredi açan kurumlarla sigorta şirketlerini, hisse senedi ve tahvil plasmanı ile uğraşan kurumları, hatta sermayelerini kredi vermekle geçinen faizcileri ve tefecileri de banka ya da banker kabul etmek gerekecektir. Diğer taraftan, bankaların temelde mevduat kabul eden kurumlar olduğu ileri sürülecektir. Diğer taraftan, bankaların temelde mevduat kabul eden kurumlar olduğu ileri sürülürse, bu kez tasarruf sandıkları ile tasarruf kooperatiflerinin de birer banka olması gerekir. Buna karşın, genellikle mevduat kabul etmeyen, daha çok sermayelerini ve tahvil çıkarmak yoluyla sağladıkları kaynakları uzun vadeli plasmanlarda kullanan yatırım bankaları bu tanımın kapsamı dışında kalır. Eğer, modern anlayış ve uygulamaya göre bankalara, para yaratan kurumlardır denilirse, bu kez devletin banka sayılması gereği yanında, teknik anlamda ticaret bankaları ile merkez bankaları dışındaki diğer bankalar kapsama alınmamış olur (2).

Uzmanların bir kısmı, bankaları, halkın belli bir zaman içinde harcamadığı paraları kabul ederek, bunları nema getirir şekilde kredi ve plase eden, ödemelerde aracılık, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören işletmeler olarak tanımlamışlardır (3).

Öztin Akgüç ise, ekonomideki işlevleri açısından özellikle ticaret bankalarını kapsayan bir tanım vermiştir. Bu tanıma göre bankalar,

2 Tezer ÖCAL, **Para ve Banka**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 21, Eskişehir, 1994, s.40

3 ÖCAL, s.40.

kitlelerden mevduat ve diğer isimler altında kaynak toplayan, bu kaynakları kredilendirme ve diğer mali işlemlerde kullanan, bu işlemleri devamlı uğraşı olarak yapan, ekonomide kaydi para yaratan mali kurumlardır (4).

Bankayı, “insanlığın geçirdiği ekonomik evrelerle değişen ve gelişen, yine insanlığın geçirdiği her ekonomik aşamada, değişik ve giderek önem kazanan görevleri yerine getirmiş bir uğraş” şeklinde tanımlayan kaynaklar da vardır (5).

Banka deyince akla ilk gelen ticari bankalardır. Bu bakış açısından genelde her bankanın yerine getirdiği ve yukarıda verilen tanımların odak noktasını oluşturacak üç temel fonksiyondan söz edilebilir. Bunları;

- müşterilerden mevduat kabul etme ve koruma,
- paranın bir hesaptan diğerine aktarılmasını veya nakit olarak bankadan çekilmesini sağlama,
- toplanan mevduatın belirli bir bölümünü ödünç almak isteyen müşterilere belirli bir fiyat karşılığında ödünç verme olarak sıralayabiliriz.

Bugünkü çağdaş banka, araçlarının genel ekonomideki etkinliği işlemlerinin çok çeşitli ve karmaşık olması, hem bireysel hem de kurumsal anlamda sunduğu çeşitli hizmetler, bilgi teknolojisi ve sunduğu hizmetler arasındaki etkileşim yönetimindeki ve denetimindeki özellik ve güçlük nedeniyle, klasik çağların bankalarından çok farklı bir kurum niteliği kazanmış durumdadır. 1960’larda başlayan ve bugün tüm dünyaya yayılmış bu değişim sürecinin en önemli elemanları arasında kredi

4 Öztin AKGÜÇ, **100 Soruda Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987, s.7.

5 Tuncay ARTUN, **Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul, 1980, s.12.

kartları, hesaba erişim kartları, otomatik veznelere, satış noktası terminalleri, nakit yönetimi hesapları, özetle elektronik fon transferi sistemleri yer almaktadır. Teknolojik gelişmeler, ekonomik olaylar ve ülkelerin liberalleşme politikaları, ülkelerin bankacılık sistemlerinde ve finansal pazarlarda yapısal değişimlere neden olmakta ve en azından bankacılığın olağan faaliyetlerini yeniden şekillendirmeye devam etmektedir (6).

1.2. Bankaların İşlevleri

Bankaların kuruluş amaçlarına göre değişen ve kanunlarla şekillenen farklı faaliyet alanları vardır. Bu farklılığa rağmen bankaların yerine getirdikleri temel işlevlerden söz etmek mümkündür. Bankacılığın, özellikle ticaret bankacılığının günümüzde temel işlevleri şöyle sıralanabilir (7).

1.2.1. Aracılık

Bankalar tasarrufu olan kişi ve kuruluşlardan mevduat olarak topladıkları fonları, kredi olarak fon talep eden kişi ve kuruluşlara aktarmada aracılık ederler. Böylece bankalar finansal sistemin en ağırlıklı aracı kurumu olarak ekonomi içinde önemli bir işlevi yerine getirirler.

1.2.2. Kaynaklara Akıcılık Sağlama

Bankacılık sistemi, ulusal ve uluslararası düzeyde kaynaklara akıcılık sağlar. Başka bir deyişle bankalar, fon fazlası olan yörelerden, fon açığı olan yörelere kaynak aktarmak yoluyla, fonlara akıcılık sağlarlar(8).

6 UZKESİCİ, s.10.

7 UZKESİCİ, s.11-13., AKGÜÇ, s.5-7.

8 Halil ÇİVİ, *Türkiye’de Bankacılık*, Fon Matbaası, Ankara, 1985, s.17.

1.2.3. Bireylerin ve Kurumların Sahip Oldukları Maddi Varlıkların Rasyonel Biçimde Kullanılmalarını Sağlama

Halkın parasal, finansal ve reel aktiflerden oluşan mal varlıklarının kullanım biçimi üzerinde, bankacılık kesiminin oluşturduğu, faiz seçenekleri, gelir olanakları, vade farkları ve likidite kolaylıklarının önemli rolü vardır. Bankalar bu konularda halkın aydınlatılmasının yanı sıra ekonomide likidite akımının daha sağlıklı dolaşımını da sağlarlar.

1.2.4. Kaynak Kullanımını İyileştirme

Bankalar, yeni bir değer, yeni bir servet yaratmamakla beraber; topladıkları kaynakların belirli yörelere, sektörler, kişilere aktarılmasında ülke kaynaklarının dağılımını da yönlendirmektedir. Bu işlevi iyi yerine getirdikleri sürece de ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır.

1.2.5. Kısa Süreli Fonları Uzun Süreli Fonlar Haline Dönüştürme

Bireyler açısından kısa süreli ve görel olarak küçük miktarlardaki fonları toplayan bankalar, bunları ekonomide uzun süreli fonlar haline dönüştürmekte, böylece yatırımların finansmanı için olanak sağlamaktadırlar.

Bankalar, tasarruf sahiplerinin kısa vadeli ödünç verme eğilimleriyle, yatırımcıların uzun süreli kaynak sağlama arzuları arasında bir denge kurmak zorundadırlar. Banka yönetimi, bankalarına yatırılan mevduatın, vadelerine göre, yüzde kaçının geri dönebileceğini kolaylıkla

hesaplayabilirler. Bu durum bankalara hem kaydi para üretebilme, hem de kısa süreli fonları nispeten daha uzun bir süre için kullandırabilme olanakları sağlar.

1.2.6. Kaydi Para Veya Banka Parası Yaratma

Bankaların üretmiş olduğu satınalma gücüne, genellikle hesaptan hesaba devir esasına dayandığı için kaydi para denilmektedir. Bu tür likidite üretimi, mevduat parası ya da banka parası olarak da adlandırılmaktadır (9).

Ticaret veya mevduat bankalarının en önemli ayırıcı özelliği, bu bankaların borçlanarak, satınalma gücü yaratabilmeleridir. Bankaların çek vermesi, çeklerin bir ödeme aracı olarak kullanılması, bankalardaki paraların bir hesaptan diğer bir hesaba kolaylıkla aktarılması, bankaların kaydi para veya banka parası yaratmasına olanak vermektedir.

Kaydi para, maddi varlığı olmayan, yalnızca bankaların hesaplarına alacak veya borç kaydı düşülmek suretiyle yaratılan bir değişim, bir ödeme aracı olarak tanımlanabilir. Bankaların müşterilerine kredi açması ve bu kredi limitleri içinde çek kullanma hakkı tanınması ve/veya kredi kartı uygulamaları, kaydi para yaratılabilmektedir. Elektronik bankacılığın gelişmesi sayesinde, ekonomide banknot ve çeklerin daha az dolaştığı, ödemelerin yaygın olarak bankalarda hesaptan hesaba aktarma yolu ile yapıldığı bir ekonomik düzene geçiş yaşanmaktadır(10).

9 UZKESİCİ, s.12.

10 ÇIVI, s.32.

1.2.7. Ulusal ve Uluslararası Ticareti Geliştirme

Bankacılık sistemi, geliştirdiği, uyguladığı çeşitli ödeme ve kredilendirme yöntemleri -finansal kiralama, factoring, forfaiting gibi finansman teknikleri teminat mektupları, vesaik mukabili ödeme, akreditif gibi ödeme yöntemleri- ile ulusal ve uluslararası ticaretin artmasına katkıda bulunmaktadır.

1.2.8. Para Politikasının Etkinliğini Arttırma

Bir ekonomide etkili bir para politikasının izlenebilmesi için gelişmiş bir bankacılık sisteminin varlığı gereklidir. Merkez bankalarının para politikasına ilişkin olarak kullandıkları reeskont faiz hadleri, açık piyasa işlemleri, karşılık oranları gibi tüm araçlar, ancak gelişmiş bir bankacılık sistemi aracılığı ile ekonomi üzerinde etkili olmaktadır.

1.2.9. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme

Bankacılık sistemi izlediği kredilendirme politikası ile ekonomide gelir ve servet dağılımını etkileyebilmektedir. Özellikle son yıllarda teknolojinin sağladığı avantajlar ve ekonomideki gelişmelerin de etkisiyle Türkiye’de bankaların kredilendirme politikalarını ve uygulamalarını bireyler lehine genişlettikleri gözlenmektedir (11).

11 _____, “Tüketici Kredisinde Günümüz Uygulamaları ve Projeksiyonlar”
Bankacılar, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Yıl:1, Sayı:1, (Nisan 1990), s.54-63.

2.TÜRK BANKA SİSTEMİNİN YAPISI VE BANKALARIN SINIFLANDIRILMASI

2.1. Türk Banka Sisteminin Yapısı

2.1.1. Biçimsel Ayırım Açısından Türk Banka Sistemi

Hukuk koşullarına göre bankaları (12);

- i. Kişisel Girişim Bankaları,
 - ii. Ticaret Ortaklığı Şeklinde Bankalar,
 - iii. Yasalarla Kurulmuş Bankalar,
- olarak ayırabiliriz.

Diğer ülkelerin tersine, ülkemizde bir kişinin özel firma şeklinde banka kurup işletmesi yasal açıdan olanaksızdır. Bunun yerine ülkemizde, bankalar en az 100 ortaklı Anonim Şirketler biçiminde kurulabilmektedir. Ancak bu koşulun uygulanmadığı, toplumun belirli kesimlerinin desteklenmesi veya toplumun belirli bir iktisadi yöne kanalize edilmesi amacıyla, özel yasalarla kurulmuş bankalar da bulunmaktadır. Örneğin Sümerbank sanayi alanında, Etibank madencilik ve elektrifikasyon alanında, Denizcilik Bankası deniz ulaştırması alanında devletin kurduğu kuruluşları finanse eden bankalardır. Bu bankalardan Sümerbank 1996, Etibank ve Denizcilik Bankası 1997 yılında özelleştirilmişlerdir. Bu üç banka çeşitli bankacılık işlemleri yapabilmekle birlikte, bir bankadan çok holding şirketlere benzer bir yapıya sahiptirler. Vakıflar Bankası vakıf eserlerinin onarılmasına, T. Emlak Bankası konut inşaatına, İller Bankası şehirlerin su, elektrik, kanalizasyon, havagazı gibi kolektif ihtiyaçlarını karşılayan kuruluşlara, Turizm Bankası turistik kurumlara kredi veren kurumlardır.

12 ÖCAL, s.58.

Sermaye kaynaklarına göre bankaları (13);

- i. Özel Sermaye ile Kurulmuş Bankalar,
 - ii. Tüm Sermayesi Devlete ait Bankalar,
 - iii. Karma Sermayeli Bankalar,
 - iv. Ulusal Bankalar,
 - v. Yabancı Bankalar,
- olarak ayırabiliriz.

Özel sermaye ile kurulmuş bankaların sermayelerinde, devletin veya kamu kuruluşlarının hiçbir katkısı yokken, tüm sermayesi devlete ait bankalarda da özel kişilerin veya firmaların katkısı yoktur. Bu bankalarda sermaye, doğrudan doğruya hazine veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından konulur.

Karma sermayeli bankaların sermayelerinde, hem devlet veya kamu kuruluşlarının payı, hem de özel firma veya kişilerin payı bulunmaktadır. Bir diğer grup olan ulusal bankalar sermayesinin tümü ülke içi kaynaklardan, (ister kamu ister özel ağırlıklı olsun) sağlanan kuruluşlarken, yabancı bankalar sermayesinin en az yarısından fazlasına yabancı uyrukluların veya yabancı ülkelerde tescilli firmaların sahip olduğu yönetim ve denetimde yabancı katkısı olan bankalardır(14).

Öte yandan 70 sayılı Kanun hükmünde kararnamenin 3. maddesine göre bir diğer tür olarak ele alınan Milli Banka ise, Türk Kanunlarına göre kurulan sermayesi Türk parası olarak konulan ve sermayesinin çoğunluğu ile yönetim ve denetimi Türklere ait olan bankadır (15).

13 ÖCAL, s.59.

14 ARTUN, s.65.

15 ÖCAL, s.59.

2.1.2. İçerik Yönünden Türk Banka Sistemi

İçerik yönünden bankaları,

- i. Merkez Bankası,
 - ii. Ticaret Bankaları,
 - iii. Tasarruf Bankaları,
 - iv. Yatırım ve İş Bankaları,
 - v, Sanayi ve Kredi Bankaları,
 - vi. Halk Bankaları,
 - vii. Tarım Kredi Bankaları,
 - viii. Dış Ticaret Bankaları,
- olarak ayırabiliriz.

1930 yılında kurularak banknot çıkarma yetkisini Osmanlı Bankasından devralan T.C. Merkez Bankası 1999 yılı sonuna kadar bu yetkiyi kullanmanın yanısıra, yasal olarak;

i. Para ve Kredi politikasını, kalkınma planları ve yıllık programlara uygun biçimde yürütmek,

ii. Hükümetle birlikte milli paranın iç ve dış değerini korumak amacıyla gerekli önlemleri almak,

iii. Ulusal paranın hacim ve tedavülünü, bu kanun gereğince düzenlemek,

iv. Bankaların yükümlülüklerine (topladıkları mevduata) karşı bulundurmaları zorunda oldukları genel disponibileden başka, Banka nezdinde nakden munzam karşılık bulundurma yükümlülüklerini saptamak vb görevleri yürütmektir (16).

Ticaret bankaları halktan toplamış oldukları mevduatları kısa vadeli ticaret kredileri biçiminde kullandıran kuruluşlarken, Yatırım ve İş

¹⁶ ARTUN, s.67.

Bankaları orta ve uzun vadeli kredi işlemleriyle ve proje finansmanı ile uğraşmaktadırlar. Tasarruf bankaları halktan mevduat toplar fakat kredi işlemi yapamazlar. Topladıkları paraları düşük faiz ve büyük meblağlar halinde yatırım ya da kredi kuruluş ve bankalarına ikraz ederler. Sanayi ve Kredi Bankaları ise yalnız sanayi kuruluşlarına, Halk Bankaları orta vadeli tesis ve işletme kredisi olarak esnaf ve sanatkârlara, Tarım Kredi Bankaları tarımsal kesim birey ve kuruluşlarına, Dış Ticaret Bankaları ithalat ve ihracat finansmanına kredi açarlar (17).

2.1.3. İş Konularına Göre Türk Banka Sistemi

İş konularına göre;

- i. İş ve Ticaret Bankaları,
 - ii. Uzmanlık Bankaları,
 - iii. Emisyon Bankaları,
- olarak, bankaları üçe ayırabiliriz.

Mevduat toplama ve ticari kredi verme gibi klasik bankacılık hizmetleri ile uğraşan İş ve Ticaret Bankalarının yanısıra, Uzmanlık bankaları uğraş alanı olarak, uzmanlık ve özel kuralların uygulanması gereken işleri finanse etmek üzere kamu ya da özel sektör tarafından kurulurlar. Emisyon bankaları ise yukarıda da belirttiğimiz gibi devlet adına bastırılıp piyasaya sürülecek banknot ve para işleriyle uğraşırlar ve reeskont (ikinci iskonto) bankaları olarak devletin parasal ve mali politikasında büyük rolleri vardır. Genel olarak her türlü bankacılık işlemleri yaptığını söyleyebileceğimiz Türk Banka Sistemine, ticaret bankacılığı dediğimiz kısa vadeli kredi alanında çalışmalarının yanısıra, kesin bir uzmanlaşma konusu olan yatırım alanlarını finanse etmeleri, karma sistem niteliği vermektedir. Öte yandan Türk Bankacılığının karma bir sistem içinde gelişmesi de ülke gerçeklerine uymaktadır. Ülkemizin

¹⁷ ÖCAL, s.60.

sanayileşmesine duyulan ihtiyaç ve sermaye azlığı nedeniyle, bankalar orta ve uzun vadeli kredileriyle sanayimizin kurulmasına ve gelişmesine büyük ölçüde yardım etmişlerdir. Gerçekten gelişmekte olan ülkelerde sermaye kıt olduğundan vadesiz veya vadeli mevduatın orta veya uzun vadeli finansmana muhtaç yatırım alanlarına (özellikle sanayi kollarına) ticaret bankacılığı yoluyla kredi olarak aktarılmasında kaçınılmaz zorunluluk vardır. Nitekim ülkemizde son yıllarda faaliyete geçmiş ve kuruluş izni almış olan bankaların ana sözleşmelerine bakıldığında yatırım bankacılığına doğru bir eğilim olduğunu görüyoruz. Bu durum ülkemizdeki bankaların sayıları artarken faaliyet alanlarının çeşitlendiği ve ihtisas bankacılığına doğru bir kayma olduğunu vurgulamaktadır⁽¹⁸⁾.

2.2. Bankaların Sınıflandırılması

Banka sistemi, farklı alanlarda çalışan bütün bankalar topluluğunun yapısal düzen ve ilişkilerini ifade ederken banka sistemleri işlevleri açısından genel (universal) bankacılık ve sınırlı bankacılık olarak ikiye ayrılabilir ⁽¹⁹⁾. Bu ayırım ülkelerin hukuksal uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Genel bankacılık uygulamalarında bankalar kısa ve uzun vadeli kredilerden, menkul kıymetler pazarlamasına ve firmalara ortak olmaya kadar çeşitli faaliyetlerde bulunabilirler. Yatırım, ticari ve tasarruf bankacılığının tüm işlevlerini tek başlarına yerine getirebilirler. Çoğu zaman sermaye piyasalarında da önemli kuruluşlardır.

Sınırlı bankacılığın yer aldığı ülkelerde bankalar, kanunla sınırlandırılmış alanlarda faaliyet gösterirler. Yatırım bankaları tasarruf toplayamazlar, sadece şirketlerin menkul kıymetlerinin ihracı ve pazarlanması konusunda uzmanlaşırlar. Ticari bankalar ise tasarruf

¹⁸ ÖCAL, s.61.

¹⁹ UZKESİCİ, s.14.

toplayıp, değişik vadelerle borç verebilirler. Menkul kıymetler konusunda yetkileri yoktur. Bu tür bankacılığın uygulandığı ülkelerde bankalar iştiraklerde bulunamazlar. Ayrıca sistemde, tasarruf toplayıp sadece bireylere kredi açma yetkisi olan tasarruf birlikleri de mevcuttur. Genel bankacılık krediye dayalı mali sistemlerde, sınırlı bankacılık menkul kıymete dayalı mali sistemlerde yaygın olan bankacılık kategorileridir.

Çeşitli ülkelerdeki banka sistemleri birbirinden az veya çok değişik yapıları gösterirler. Bu ölçütlerden bazıları şunlardır⁽²⁰⁾;

- hukuki yapıları,
- sermaye kaynakları,
- sahipleri ve kontrol mekanizmaları,
- şube sayıları,
- işlem yaptıkları alanın büyüklüğü,
- faaliyet alanları ve amaçları,
- faaliyet alanları ile gerçekleştirilen işlemlerin finansal hacimlerinin büyüklükleri.

Aşağıda bu ölçülerden sadece dördüne göre bankaların sınıflandırılmasına yer verilmiştir.

2.2.1. Hukuki Yapılarına Göre Ayırım

2.2.1.1. Kişisel Teşebbüs Bankaları

Bu tür bankalar, bir kişinin özel firma şeklinde kurup işlettiği bankalardır. Bu tür bankacılık kesimine günümüzde pek rastlanmamaktadır⁽²¹⁾.

²⁰ ÖCAL, s.47.

²¹ Turgut SUNGUR, **Banka Tekniği**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayın No:414, Eskişehir, 1994, s.4.

2.2.1.2. Ticaret Ortaklığı Şeklindeki Bankalar

Günümüzde bankaların tümü, ortaklık şeklinde kurulmaktadır. Türkiye’de Bankalar Kanununda (md.5) bankaların anonim ortaklık şeklinde kurulacağı hükmü yer almaktadır.

2.2.1.3. Yasalarla Kurulmuş Bankalar

Toplumun belirli kesimlerinin desteklenmesi veya toplumun belirli bir ekonomik hedefe yönlendirilmesi amacıyla kurulan bankalar, özellikle merkez bankaları, özel kanunla kurulan bankalar arasında yer almaktadır. Türkiye’de Sümerbank sanayi alanında, Etibank madencilik ve elektrifikasyon alanında, Denizcilik Bankası deniz ulaştırması alanında faaliyet gösteren devlet kuruluşlarını finanse etmek amacıyla kurulmuşlardır. Özelleştirme çalışmaları kapsamında bu bankalar özelleştirilmişlerdir.

2.2.2. Sermaye Kaynaklarına Göre Ayırım

2.2.2.1. Milli Sermaye İle Kurulan Bankalar

Ülkemiz kanunlarına göre kurulmuş olan, sermayesi Türk parası olarak konulan, sermayesinin çoğunluğu ve yönetimle denetimi Türklere ait olan bankalar, bu gruba örnek teşkil ederler. Bu tür bankalar kendi aralarında şöyle sınıflandırılabilir⁽²²⁾.

- Devlet bankaları: Sermayelerinin tümü kamuya, yani kamu adına hazineye, ya da diğer kamu tüzel kişilerine ait bankalardır.

²² UZKESİCİ, s.16.

- Özel sektör bankaları: Sermayesinde kamu payı bulunmayan, özel kişi ve kuruluşların sahip olduğu bankalar bu niteliktedir. Özel sermayeli bankalar, genellikle ticaret, mevduat ya da yatırım bankası şeklinde kurulurlar.

- Özel sektör ile kamu sektörünün birlikte sermaye koyduğu karma bankalar: Sermayeleri, belirli oranlarda kamu kuruluşlarıyla özel kuruluş ve kişiler arasında paylaşılan bankalardır.

2.2.2.2. Yabancı Sermaye İle Kurulan Bankalar

Sermayelerinin tamamı yabancı uyruklu kişi ve kuruluşlara ait olan bankalardır. Bu bankaların yönetim ve kuruluş merkezleri genellikle ülke sınırları dışında bulunur.

2.2.2.3. Yabancı ve Türk Ortaklı Bankalar

Ülkemizde özellikle son ekonomik ve politik gelişmeler doğrultusunda sermayesinin iki veya daha fazla ülkeye ait olduğu bankalar kurulmaya başlanmıştır. Türkiye’de 1985 yılında kurulan BNP-AK Dresdner Banka, Türk Sakura Bank, 1977 yılında kurulan Arap Türk Bankası AŞ. bu tür bankalardandır.

2.2.3. Faaliyet Alanları ve Amaçlarına Göre Ayırım

2.2.3.1. Emisyon Bankaları (Merkez Bankaları)

Banknot çıkarmak suretiyle devlet adına para yaratmak yetkisine sahip bankalardır. Buna göre banka, ekonominin genel likidite gereksinimini karşılamakla da yükümlüdür (23). Bu bankalar ayrıca, yabancı paraların yönetimi, dış ticaretin yürütülmesi, devletin mali

²³ ARTUN, s.67.

işlerinin yürütülmesi, para piyasalarının düzenlenmesi gibi fonksiyonları da yerine getirmektedirler (24).

2.2.3.2. Ticaret Bankaları

Genel olarak halktan mevduat toplayan finansal kuruluşlar banka olarak tanımlanabilirler. Bu bankalardan, faaliyetlerini kısa vade ile sınırlayanlar “ticari banka” olarak uzun vade ile sınırlayanlar ise “tasarruf bankaları” olarak isimlendirilmektedir (25). Fakat, gerçek hayatta saf bir ticari banka ya da saf bir tasarruf bankası görme olanağı yoktur. Günümüzde bankaların tümü hem kısa vadeli hem de uzun vadeli mevduat kabul etmekte ve kaynakları kısa ve uzun vadeli aktiflere yatırmaktadırlar. Bu klasik bankacılık hizmetlerinin yanısıra günümüzde bankalar plastik kart (kredi kartı, para çekme kartı vs.) hizmeti vermekte, özel bankacılık faaliyetlerinde bulunmakta ve yatırım bankacılığına da el atmış durumdadır. Bu nedenle, çalışmamızda kullanılan “ticari banka” terimi yukarıda sıralanan tüm faaliyetlerde bulunan bankaları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bir tanım vermek gerekirse ticari banka; likidite ve sermaye ihtiyacını gözönünde tutarak mevduat kabul eden ve bu kaynakları;

1. işletme ve kişilere kısa ve uzun vadeli kredi alarak aktaran,
2. uzun vadeli devlet tahvili ile özel sektör tahvillerine yatıran finansal kuruluşlardır.

Ticari bankalar fonksiyonları gereği iki temel özelliğe sahiptirler. Bunlar;

1. bilanço büyüklüğüne oranla sermayelerinin miktarının çok küçük olması ve,

²⁴ UZKESİCİ, s.17.

²⁵ Hasan EKEN, *Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkilerinin Risk ve Kârlılık Açısından Değerlendirilmesi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:187, Ankara, 1994, s.27.

2. temel olarak pasiflerinin çoğu talep edildiği takdirde sahibine ödenmesidir.

Bu nedenle, ticari bankalar likidite riskiyle karşı karşıyadır. Bu iki özelliğin yanısıra, ticari bankalar hemen hemen her ülkede en büyük finansal kuruluşlardır, en çok çeşitlendirilmiş işletmelerdir ve finansal düzenlemelerin odak noktasıdırlar.

Bu özelliklere sahip olan ticari bankalar finansal sektörde iki işlevi yerine getirirler. Bunlar;

1. kaydi para yaratma işlevi,
2. finansal aracılık işlevidir.

Birinci işlevi nedeniyle para arzını etkileyebilen ticari bankalar, ikinci işlevleri ile de fon arz ve talep edenler arasında köprü görevi görmektedirler (26).

2.2.3.3. Tasarruf Bankaları

Özellikle gelişmiş ülkelerde bulunan bu tür bankalar, bireylerin küçük çaplı tasarruflarını toplayarak işleten kuruluşlardır. Kısa ve uzun vadeli mevduat toplayarak karşılığında faiz verirler.

2.2.3.4. Yatırım ve Kalkınma Bankaları

Özel ya da kamu işletmelerinin genellikle uzun dönemli finansal gereksinmelerini karşılayan bankalardır. Yatırım bankaları, bu işletmelerin çıkarmış olduğu hisse senetlerini ve tahvilleri tasarruf sahiplerine ulaştırırlar. Kâr amacı ile şirketlerin hisse senedi ve tahvillerinin piyasaya sunulması işlerini de üstlenmektedirler.

²⁶ EKEN, s.28.

2.2.3.5. Sınai Kredi Bankaları

Sınai işletmelere orta ve uzun vadeli yatırım sermayesi ile işletme sermayesi sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarında sınai kredi bankaları önemli bir rol oynamakta, bu nedenle de devlet tarafından destek görmektedir (27).

2.2.3.6. Halk Bankaları

Halk bankaları, büyük işletmeler yanında, esnaf ve sanatkarları korumak, küçük ölçekli işletme sahibi olan ve diğer ticaret bankalarından kredi alma olanağı kısıtlı bulunan bireyleri desteklemek amacıyla kurulmuşlardır(28).

2.2.3.7. Tarım Kredi Bankaları

Bu tür bankalar, en ileri sanayi ülkelerinde bile devletin himayesi altındadır. Genellikle tarımla uğraşan kesime kredi açan, onlara bazı tarımsal araç ve gereçlerin sağlanmasında yardımcı olan, tarımsal faaliyetlerle ilgili teknik ve ekonomik bilgi düzeyini geliştirmeyi amaçlayan bankalardır.

2.2.3.8. Dış Ticaret Bankaları

Dış ticaret işlemlerinin kolaylaştırılmasını sağlamak ve ithalat, ihracat işlerini finanse etmek için kurulan bankalardır.

27 UZKESİCİ, s.18.

28 ÇİVİ, s.55.

2.2.3.9. İpotek Bankaları

Taşınmazların ipoteği karşılığı orta ve uzun vadeli kredi veren bankalardır.

Günümüzde bankaları faaliyet alanlarına göre kesin çizgilerle ayırmak oldukça güçtür. Teknoloji, ekonomik ve politik gelişmeler ve rekabet nedeniyle özellikle emisyon bankaları ve kalkınma bankaları dışında kalan tüm bankaların faaliyet alanları birbirine oldukça yakınlaşmış, hatta iç içe geçmiş durumdadır.

2.2.3.Faaliyet Konularına ve İşlemlerin Finansal Hacimlerine Göre Ayırımı

2.2.3.1. Toptancı Bankalar

İçinde yer aldıkları piyasanın ve ülkenin ölçülerine göre büyük miktarda işlemler yapan, dolayısıyla büyük şirketlerle çalışan, çok sayıda şube ve personele ihtiyaç duymayan, uzman eleman istihdamına ağırlık veren, müşterilerinin her türlü kredi ve kredi dışı hizmet taleplerini karşılayabilmek için geniş bir faaliyet alanına sahip olan, hızlı karar alıp uygulayan finansal kuruluşlardır. Müşterilerini çokuluslu şirketler, büyük yatırımcılar ve hükümetler arasından seçmektedirler. Faaliyet alanları genellikle uzun vadeli krediler, dış ticaret finansmanı, para ve sermaye piyasası işlemleri, emtia ve kıymetli maden ticareti finansmanı, proje finansmanı, yatırım yönetimi, şirketlerin devir ve birleşme işlemlerine aracılık, danışmanlık hizmetleri ve sendikasyon kredileridir (29).

2.2.3.2. Perakendeci Bankalar

Şube bankacılığı, mevduat bankacılığı ve ticari bankacılık şeklinde de adlandırılabilen perakendeci bankacılık, toptancı bankalara

²⁹ UZKEŞİCİ, s.20.

nazaran faaliyetlerini küçük hacimli işlemler esasına dayandıran, çok sayıda mevduat ve kredi hesabı tutan, ülke düzeyine yayılmış şubeleri kanalıyla çoğunlukla orta ve küçük ölçekli şirketlerin fon taleplerini karşılayan, büyük ölçüde yerel piyasalarda çalışan finansal kuruluşlardır. Bu tür bankaların iş hacmi içinde önemli paylara sahip faaliyetler, vadeli ve vadesiz mevduat hesapları, çek tahsilatı, kambiyo işlemleri, havale, akreditif ve açık kredi kolaylıkları, kısa vadeli ticari ve ferdi krediler, kredi kartları, mütevellî (trustee) hizmeti ve müşteriler adına yatırım yönetimi, yani menkul kıymet alımı ve satımıdır.

Türkiye’de tam anlamıyla toptancı banka bulunmamakla birlikte belirli konularda uzmanlaşmış ihtisas bankalarından (TEB, İktisat Bankası, T.Dış Ticaret Bankası vb.) söz etmek mümkündür. Son zamanlarda bu türden bankaların müşterilerine bir paket olarak hizmet sunmak ve perakendeci bankalarla rekabet etmek amacıyla olağan hizmet alanlarının yanında perakendeci bankaların faaliyet alanlarına da yöneldikleri gözlenmektedir. Aynı şekilde perakendeci ticari bankalar da sektör içindeki paylarını korumak ya da arttırmak için toptancı bankaların faaliyet alanlarında (sermaye ve para piyasası işlemleri, finansal kiralama gibi) hizmetler de sunmaktadırlar⁽³⁰⁾.

3. BANKACILIĞIN FİNANS PİYASASI İÇİNDEKİ YERİ

Bankaların en temel faaliyetlerinden biri olan kredi işlemlerini ele almadan önce, bankaları finansal sistem içinde fon işlevleri çerçevesinde genel olarak değerlendirmek gerekir.

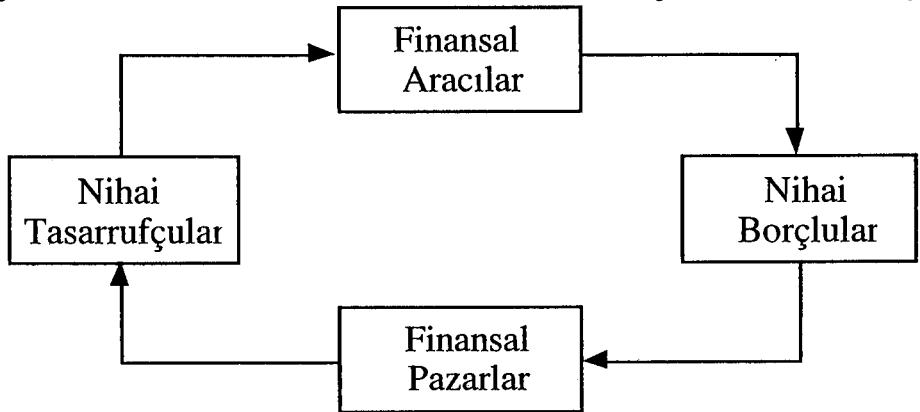
³⁰ DPT, 3. İzmir İktisat Kongresi, Bankacılık-Sigortacılık-Yabancı Sermayeli-Müteahhitlik Hizmetleri-Turizm Çalışma Grupları, C-9, A.Ü. AÖF, Eskişehir, 1993, s.28-29.

3.1. Bankalar ve Finansal Sistem

Finansal sistem, gelişmiş bir ekonomide belirli kurumların ve pazarların birarada ve birbirlerini etkileyerek temel bazı işlevleri gerçekleştirmek üzere bir araya gelmeleri ile oluşan sistemdir ⁽³¹⁾. Bu sistemin en önemli işlevi borç alma ve borç verme işlemlerini kolaylaştırmak ve düzenli bir şekilde işleyişini sağlamaktır. Her ekonomide daima bazı kişiler belirli bir zaman dilimi içinde elde ettikleri gelirlerinin bir kısmını tasarruf ederler ve bu tasarruflarının karşılığında belirli bir getiri elde etmek isterler. Bazı kişiler ise elde ettikleri gelirlerden daha fazla harcama eğilimindedirler. Birinci gruba nihai tasarrufçu, ikinci gruba ise nihai borçlu adı verilir. Nihai borçlular gelirleri üzerinde yapacağı harcamaları, çeşitli mal ve hizmet üretecek yeni yatırımlara yöneltirler. Finansal sistem bu iki grubu bir araya getirerek tasarruf eden birimlerle fon kullanan birimler arasında fonların etkin ve kesintisiz bir şekilde akmasını sağlar. Diğer bir ifadeyle tüketimleri üzerinde gelire sahip olan kişilerin eline geçmesine yardımcı olur ve bu fon alışverişini mümkün hale getirir.

Aşağıdaki şekilde görüleceği gibi tasarruf eden birimler ellerindeki fonları ya finansal araçlar kanalı ile ya da finansal pazarlar aracılığı ile nihai borçluya ulaştırırlar.

Şekil 1.1. Tasarruf Eden Birimlerden Borçlulara Fon Akışı

Kaynak: Belkıs Seval, Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi

31 _____, Bankalarımız 1995, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, Mayıs 1996, s.7.

Gelişmiş bir finansal sistem fon aktarma işlevini yerine getirirken vade, miktar ve risk ayarlamalarını da fonları en verimli kaynaklara tahsis edecek şekilde gerçekleştirir ve fon aktarma maliyetini en düşük düzeyde tutar. Aracı kurumlar tasarrufçuların vade, miktar ve risk tercihleri ile fon kullananların vade, miktar ve risk tercihlerini bağdaştıracak şekilde çeşitli araçlar geliştirir.

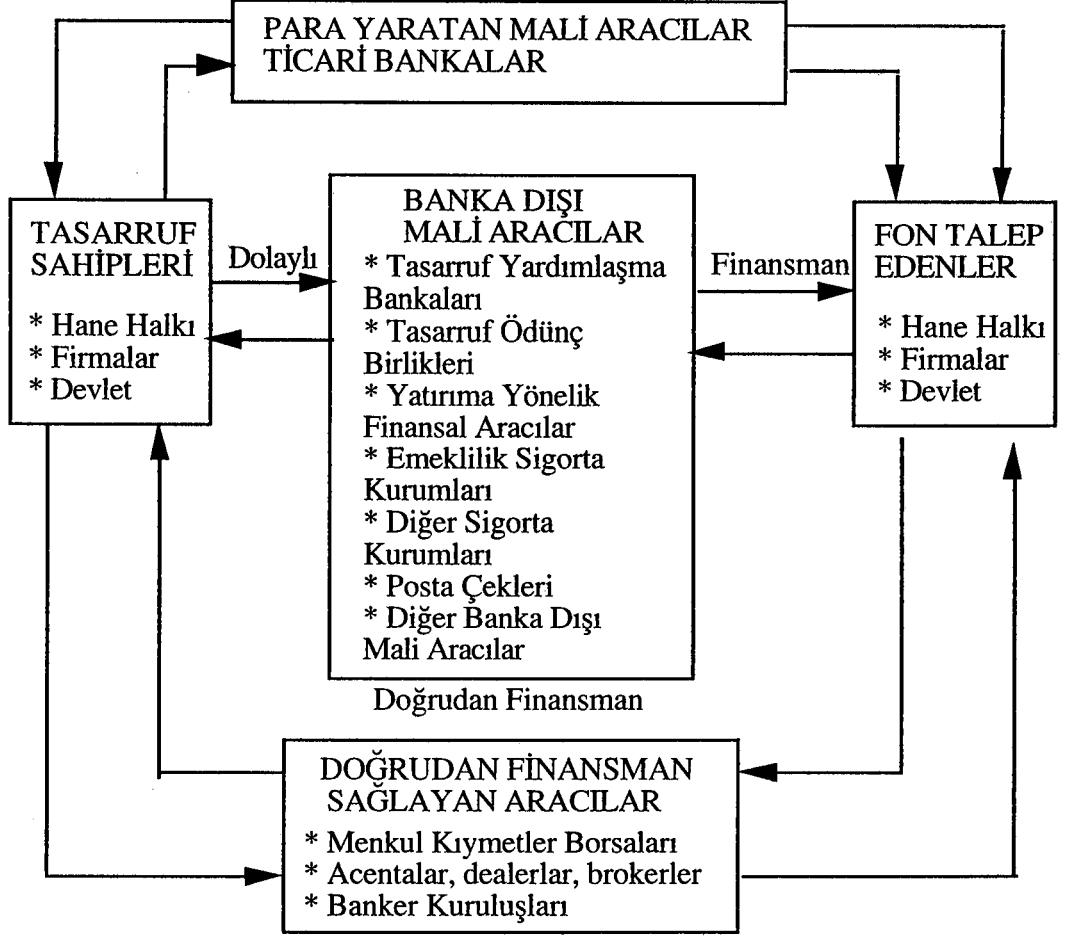
Nihai tasarrufçular ve nihai borçlular kimlerdir. Hanehalkı dediğimiz tüketiciler, iş hayatında faaliyet gösteren özel sektör ve kamu sektörü ve nihayet pek nadirde olsa hükümetler gelirlerinin bir kısmını tasarruf ederler. İktisatçılar bu süreci en basit şekliyle harcama olarak tanımlar (32). Tasarrufçular bu fonları, harcamanın mükafatı olarak belirli bir getiri sağlayacak şekilde değerlendirirler. Bunu da finansal araçlar kanalı ile fon arayan borçluların kullanımına sunarak gerçekleştirirler.

Nihai borçlular, nihai tüketiciler gibi hanehalkı, iş dünyasını oluşturan şirketleri ve hükümetleri kapsamaktadır. Bir esnaf gelirinin bir kısmını harcamayıp bankaya yatırırsa nihai tasarrufçu, aynı esnaf bankadan borçlanarak ev alırsa nihai borçlu örneğini teşkil eder. Aynı şekilde bir şirket kârlarının bir kısmını tasarruf edebilir, ancak aynı şirket stoklarının bir kısmını finanse etmek için kredi kullanabilir.

Birinci şeklin daha ayrıntılı bir düzenlemesi Şekil 1.2'de sunulmuştur. İkinci şekilde fonları nihai tasarrufçulardan nihai borçlulara transfer eden finansal araçlar ve finansal pazarlar gösterilmiştir. Fonlar ya direkt olarak finansal pazarlar kanalıyla ya da dolaylı olarak finansal araçlar yardımı ile transfer olmaktadır.

³² Belkıs SEVAL, *Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi*, Muhasebe Enstitüsü Yayın No:59, İstanbul, 1990, s.2.

Şekil 1.2. Bir Ekonomide Fon Kaynakları, Mali Araçlar ve Fon Akımı

Kaynak: İlker PARASIZ, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, 4. Baskı, Bursa, 1992, s.56.

3.2. Finansal Kurum Olarak Ticaret Bankaları

Bankaların finansal aracı kurum olarak kabul edilmesinin nedeni fon transferi sağlamak amacıyla nihai tasarrufçularla nihai borçlular arasına girmeleri, diğer bir ifadeyle fonların tasarruf sahiplerinden talep edenlere aktarılmasına aracılık etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bankalar kendileri mevduat kabul ederek ve bu mevduatı kredi halinde nihai kullanıcılara aktararak fon aktarma sürecini tamamlar. Aracılar elde ettikleri fonlara belirli bir fiyat öderler. Kendileri de mevduatları krediye

dönüştürerek borçlulardan bir fiyat talep ederler. Bu ikisinin arasındaki fark kendi gelirlerini oluşturur. Bu gelirler aktarma işlevini maliyetli hale getirmektedir. Burada, “aracıları ortadan kaldırmak ve fonları doğrudan kullanıcılara aktarmak mümkün müdür?” sorusu akla gelmektedir. Bu soruya cevap verebilmek için öncelikle finansal aracılardan işlevlerinin bilinmesine gerek vardır. Bu işlevler; risk paylaşımı, uzmanlaşma, yetkinlik ve fonların dağılımı süreci olarak sayılabilir⁽³³⁾.

3.2.1. Risk Paylaşımı

Eğer bir tasarrufçu elindeki tüm fonları diğer bir kişiye borç olarak verir ve verdiği borcu geri alamazsa büyük bir zarara uğrar. Ama aynı kişi binlerce kişiye borç verirse ve bunlardan sadece bir kaçını geri dönmezse pek fazla etkilenmez. Ya da bir kişi tek bir kişiye borç verirken yüklendiği riske karşı çok büyük getiri talep ederek borçlanmanın maliyetini çok yükseltir. Buna karşın bankalar birçok kişinin fonlarını bir araya getirerek pek çok kişiye kredi verirler ve böylece geri dönmeyen kredilerin riskini çok sayıdaki mevduat sahibine ve diğer kredilere dağıtmış olurlar. Bu risk dağılımını sağlarken fonları daha ucuza aktararak sistemin düşük maliyetle ve daha etkin çalışmasına neden olurlar.

3.2.2. Uzmanlaşma

Bir kişinin diğer bir kişiye kredi vermesi halinde, o kişinin finansal durumunu iyi değerlendirebilmesi kredinin geri dönüp dönmeyeceği konusunda sağlam kararlar verebilmesi, teminatları gözönünde bulundurması gerekir. Aracı kurumlar bu bilgilerle donatılmış uzman

³³ SEVAL, s.3-4.

kişiler çalıştırarak doğru kararları verirler ve bu şekilde fonları geri dönmeme riskini en alt düzeye indirerek fon aktarma maliyetini düşürürler. Bu da kredilerin etkin dağılımını kolaylaştırır.

3.2.3. Etkinlik ve Fonların Dağılımı Süreci

Nihai tasarruflardan nihai borçlulara fon transfer edilmesi sürecine fonların dağılımı adı verilir. Bir ekonomide fonların dağılımının etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi ile ekonomik kalkınma düzeyi arasında çok sıkı bir bağ vardır. Bir ülkenin ekonomik kalkınma ve büyümesi o ülkede yapılan net reel aktif yatırımlarının toplamı ile yakından ilgilidir. Reel aktif yatırımlarının finansman kaynağı ise finansal sistemin aktardığı tasarruflardır. Tasarruf ne kadar etkin ve ne kadar verimli alanlara kanalize edilirse, bir ülkenin ekonomik kalkınma düzeyide o kadar artacaktır. Az gelişmiş ekonomilerin finansal sistemi ile örneğin ABD'nin finansal sistemlerinin karşılaştırılmasında ortaya çıkan büyük farklılık ekonomik gelişmişlik düzeyinden kaynaklanmaktadır. ABD'deki finansal aracı sayısı ve çeşidi ile ya da finansal pazarlardaki çeşitlilik ile az gelişmiş ülkelerin finansal pazarları ve aracıları arasındaki farklar uçurumlar oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme ile birlikte daha gelişmiş finansal sistem ihtiyacı da artmaktadır. Gelişmiş bir ekonomi, gelişmiş bir finansal sistem olmadan var olamaz. Aynı şekilde az gelişmiş bir ekonomide mükemmel bir finansal sisteme rastlamak mümkün değildir. Finansal sistemlerin gelişimi ile ekonomik kalkınma birbirlerini tamamlar ve birbirlerinin gelişimine katkıda bulunurlar (34).

34 EKEN, s.30.

4. 1990 SONRASI TÜRKİYE'DE TİCARİ BANKACILIK

4.1. Bankacılık Sektöründe Yapısal Değişim

Fonksiyonu, ekonomideki kaynakları yatırımlara kanalize ederek, etkin kaynak dağılımı yoluyla ülke kalkınmasına katkıda bulunmak olan bankacılık kesimi, uluslararası gelişmelerin yanısıra 1980 sonrası Türkiye'de uygulanan liberalizasyon ve dışa açılma politikalarının da etkisiyle önemli gelişmelerle ve yapısal değişikliklerle karşı karşıya kalmıştır. Uluslararası sermaye piyasalarındaki gelişmeler, bankaların yepyeni ürünlerle karşı karşıya kalmalarına yol açmış, teknolojik yenilikler ve bilgisayarlaşmanın artması bu gelişme sürecini hızlandırmıştır⁽³⁵⁾.

1980 öncesi dönemde bankacılık sektörünün tipik görünümü şu şekilde idi: Mevduat faizleri enflasyonun altında, kredi faizleri de mevduat faizlerinin üzerinde; ama yine enflasyonun altındaydı. Bankalar belli bir spread kazanıyordu. Dolayısıyla, böyle bir ortamda banka ne kadar çok mevduat toplarsa, o kadar kârlı oluyordu. Enflasyonun altında bir faizle kredi kullandırıldığı için de, kredinin geri dönmemesi diye bir sorun yoktu. Öte yandan, bankada mevduatı olan tasarrufçular enflasyona göre çok para kazanamadıkları için de bankacılık sistemi büyüyemedi. 1980 sonrasında tasarruf faizlerinin yükseltilmesi ve genel ekonomide liberalleşmeye paralel olarak, mali sektörün de liberalleşmeye başlamasıyla, bankacılık sisteminin eskiden uyguladığı yöntemlerle para kazanması zorlaştı⁽³⁶⁾.

³⁵ Mehmet GÜNAL, "Bankacılık Sektörünün Açık Pozisyonları Üzerine Bir İnceleme: 1989-1995", *Uzman Gözüyle Bankacılık*, Yıl:3, Sayı:10, Haziran 1995, s.10.

³⁶ Rüşdü SARAÇOĞLU, "Bankalar Üzerinde Devlet Yetkisi Kullanmak İstemiyoruz", *Bankacılar*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Yıl:1, Sayı:1, Nisan 1990, s.26.

1980 sonrasında dışa açılma, serbest pazar ekonomisine geçiş ve liberalleşme politikalarının etkisiyle, bankacılıkla ilgili önlemler ve gelişmeler kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir⁽³⁷⁾:

-Sektöre yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmeye başlanmıştır.

-1980'e kadar kamu otoriteleri tarafından belirlenen mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır. Özellikle, pozitif reel faiz uygulaması mevduatta reel artışlara yol açmıştır.

-Sektöre giriş ile mevduat-kredi faiz oranlarının serbest bırakılması sektörü rekabete açmıştır.

-Kambiyo işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde liberalizasyona gidilmiş, buna paralel olarak döviz varlık ve yükümlülükleri aktif ve pasifte %25'in üzerinde paya sahip olmuşlardır. Döviz işlemlerinin artışı bankaların karlılığına da katkıda bulunmuştur. Mevduat yanında yurtdışından borçlanma önemli bir kaynak haline gelmiştir.

-Bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilebilmesi amacıyla TCMB bünyesinde Interbank piyasası kurulmuş ve kısa zamanda işlem hacmi büyük tutarlara ulaşmıştır.

-Sektörde artan rekabet, işlemlerin çeşitlenmesi gibi nedenlerle daha etkin bir denetim-gözetim sistemi gerekli olmuştur. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla;

* Bank for International Settlements ve Avrupa Topluluğu normlarına uygun "sermaye yeterliliği rasyosu" uygulanmaya koyulmuştur.

* Bankaların problemleri kredilerinin tespit edilmesini ve yeterli karşılık ayrılmasını uluslararası standartlara uygun hale getirebilmek için Karşılık Kararı yayınlanmıştır.

³⁷ _____, "Türk Bankacılık Sektörünün Bugünkü Durumu, Sorunları ve Önerileri", **Bankacılar**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Yıl:3, Sayı:9, Temmuz 1992, s.48.

* Bankaların denetim otoritelerine mali raporlamayı daha sağlıklı yapabilmeleri için Tekdüzen Hesap Planı hazırlanmıştır.

* Bankaların her yıl bağımsız dış denetime tabi tutulması uygulaması başlatılmıştır.

-Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur.

-Bankalar Kanunun'da değişiklik yapılarak bankaların nakdi ve gayrinakdi kredilerinin öz kaynaklarınının 20 katını geçmeyeceği hükmü getirilmiştir.

-Liberalizasyon yönünde alınan önlemler ve otomasyondaki gelişmeler müşteriye sunulan ürünlerin çeşitlenmesini sağlamıştır. Mevduat toplayıp kredi verme şeklindeki geleneksel bankacılık yerine fon kaynakları ve plasmanları çeşitlenmiştir. Tüketici kredileri, kredi kartları uygulamaya konulmuştur.

-Az şube ile toptancı bankacılık yapan banka sayısı artmıştır.

-Türk bankaları, yurt dışında temsilcilikler ile şubeler açarak, banka kurarak veya kurulu bankaları satın alarak dışa açılmaya başlamışlardır.

-Bankalar, sermaye piyasası aktivitelerini artırmışlar, yatırım fonları kurmuşlardır.

4.2. Gümrük Birliğinin Bankacılık Sektörüne Etkisi

Avrupa'nın siyasal bütünlüğe ulaşmasını gerçekleştirmeyi amaçlayan Avrupa Birliği'nin temelleri 1957 yılında Roma andlaşması ile atılmıştır. Topluluk bu hedefe ulaşmak üzere, Gümrük Birliği'nin kurulmasını öngörmüştür. Böylelikle üyeler Gümrük Birliği gereğince, kendi aralarındaki gümrük vergilerini sıfıra indirip, dış dünyaya ortak bir gümrük tarifesi uygulamak suretiyle ticareti engelleyen her türlü sınırlamayı kaldırarak, dış ticaretlerinin genişlemesini sağlamayı amaçlamaktadırlar⁽³⁸⁾.

³⁸ _____, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**, T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, 1991, s.5.

Türkiye'nin Gümrük Birliği andlaşmasını kabulüyle birlikte elde edebileceği bazı avantajları şu şekilde sıralayabiliriz⁽³⁹⁾:

- Teknolojik gelişme ve teknik donanım yapılan yatırımlardaki gelişmeler,
- Eğitim düzeyi yüksek kalifiye personel sayısındaki artış,
- Modern bankacılık hizmetlerinin sunumu, ürün çeşitliliği ve kaliteye önem verilmesi,
- Verimlilik artışına ilişkin çalışmalar ve maliyet-getiri analizleri yoluyla maliyetleri kontrol çabaları,
- Uluslararası piyasalara erken açılmayla rekabet konusunda edinilen deneyimler,

Gümrük Birliği ile Türk Bankacılık sektörünün karşılaştığı sorunları ise şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- Öz kaynak yapısının yetersiz olması,
- Türk Bankacılık sisteminin ölçeğinin küçük olması ve aktiflerinin yetersiz olması,
- Ekonomik konjonktürün uzun vadeli planlamaya elvermemesi,
- Kamunun sektördeki ağırlığı,
- Finansal piyasanın yeterince genişleyememiş olmasına rağmen, sektörde yaşanan yoğun rekabetin kar marjlarını daraltmış olması,
- Kısa vadeli kaynak yapısı ve kaynak maliyetinin yüksek olması,
- Organizasyon yapılarının esnek olmayışı, fonksiyonel kalifiye personel yetersizliği, eğitim çalışmalarının yeterli düzeyde olmayışı ve nitelikli personelden yeterince yararlanmaya elverişli olmayan örgüt yapıları.

Yapısal değişiklik yapma ihtiyacı olan Türk Bankalarının, AT bankacılığına uyum için teknik, örgütsel ve finansal alanda gerekli

³⁹ Güven SAKABAŞ, Caner BAKIR, Hakan KILDOKUM, "Gümrük Birliği'nin Ekonomi ve Finans Sektörü Üzerine Etkileri", **Uzman Gözüyle Bankacılık**,Yıl:3,Sayı:11,Eylül 1995,s.10.

önlemleri almak zorundadır. Türk Bankacılık sisteminin AT bankacılık sistemine entegrasyon sürecinde, bankalarca ve yetkili otoritelerce aşağıdaki önlemler alınmalıdır⁽⁴⁰⁾.

- Bankalarca eğitim çalışmalarına hız verilmelidir.
- Bankalarca teknolojik donanım artırılarak, AT'deki teknolojik yenilikler yakından izlenmelidir,
- Bankalar sermaye yeterliliği konusuna önem vermelidir,
- AT'daki finansal yenilikler yakından izlenerek, bankalarca hizmet çeşitliliği artırılmalıdır,
- Bankaların işlem maliyetlerini düşürmeleri için gerekli çalışmalar yapılmalıdır,
- Mevduat karşılıkları ve disponibilitate oranı, AT'daki düzeye indirilmelidir,
- Bankaların AT ülkelerindeki şube veya yavru şirket açmaları teşvik edilmelidir,
- Bankacılık sektöründen sorumlu bir "Bankacılık Komisyonu" kurulmalıdır,
- Türk Lirasının uluslararası piyasalarda tam konvertibl bir para olarak kabülü için gerekli önlemler alınmalıdır,
- AT'daki bankacılık ile ilgili düzenlemeler, bankalarca yakından izlenmelidir.

⁴⁰ Aydın ARGİN, Avrupa Topluluğu Tek Pazarına Uyum Açısından Türk Bankacılık Sisteminin Uyum Gereklere, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:175, 1993, s.47.

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARET BANKALARINDA KREDİLER VE KAYNAKLARI

1. KREDİ VE KREDİ YÖNETİMİ KAVRAMI

1.1. Kredi Kavramı

İtibar, saygınlık anlamını taşıyan kredi, “bir süre sonra ödenmek vaadiyle mal ve hizmet veya satınalma gücü sağlayabilme yeteneğidir” şeklinde tanımlanabilir (41).

Bankalar Kanununa göre ise krediyi; “Gerçek ya da tüzel bir kişiye, doğrudan doğruya ve dolaylı olarak nakit, mal, kefalet, teminat şekil ve mahiyetinde veya herhangi bir şekil ve surette değerlerin verilmesi, gerçek ve tüzel kişilerin kefaletlerini kabul edilmesi veya tahvil ve benzeri menkul kıymetlerin satın alınmasıdır” şeklinde tanımlanmaktadır (42).

Ticaret bankaları, kısa ve orta süreli para piyasasının temel taşlarını oluştururlar. Bankaların işletmelere sağlanmış oldukları krediler, işletmeler açısından genellikle marjinal nitelikte olduğundan, bu kredilerin etkileri işletme bilançolarında gözüken tutarlarının çok üstünde olabilir. Banka tarafından kredi talebi geri çevrilmiş bir işletme, çoğu kez alternatif finansman kaynakları da bulamayacağından, büyüme hızını yavaşlatmak veya faaliyet hacmini daraltmak zorunda kalabilir.

⁴¹ Halil CAYMAZ, *Krediler*, Türk Ticaret Bankası Eğitim Müdürlüğü Yayınları, s.20.

⁴² SEVAL, s.61.

İşletmeler,

i) genel olarak işletme sermayesi ihtiyacını karşılamak,

ii) belirli dönen varlıkları özellikle stokları ve/veya müşterilerinden olan alacakları finanse etmek için kısa süreli banka kredilerine başvururlar.

İşletmeler kimi zaman uzun süreli kaynak sağlanıncaya kadar geçici bir süre duran varlıkların finansmanı için de bankalardan kısa süreli kredi talep ederler. Ancak, kısa süreli banka kredileri ile duran varlıkların finanse edilmesi son derece sakıncalıdır. Bununla birlikte uzun süreli kaynak sağlanması bazen zaman alabilmektedir. İşletmeler bu durumda duran varlıklarının finansmanında geçici bir süre kısa süreli banka kredilerinden yararlanabilirler.

Belirli dönen varlıkların, özellikle stokların ve kredili satışlardan doğan alacakların finansmanı için alınan krediler, bir anlamda kendilerini ödeyen (likidite eden) kredilerdir. Bu amaçla banka kredisi kullanan işletmeler, stokların paraya çevrilmesi veya alacakların tahsil edilmesi sonucu, banka kredilerinin geri ödenmesine olanak verecek fonları sağlamış olurlar (43).

1.2. Kredinin Unsurları

Tanımı ne şekilde yapılırsa yapılsın, kredi bünyesinde zaman, güven ve risk olmak üzere üç unsur taşır.

Kredi tanımından belli bir süre sonra ödeme vaadinden söz edilmektedir. Kredi işleminin var olabilmesi için krediye konu olan paranın belli bir süre sonunda ödenmesi gerekir. Vade uzadıkça risk artar. Bunun nedeni de geleceğin belirsizliğidir.

⁴³ Öztin AKGÜÇ, *Finansal Yönetim*, Ankara, 1987, s.532.

Kredinin bünyesine giren zaman faktörü beraberinde güveni ve risk de getirmektedir.

Kredi güvene dayanan bir işlemdir. Borç verilirken;

- Borçlu borcunu vadesinde ödemek ister mi?

- Borçlunun vadesinde borcunu ödeme gücü olacak mı?

- Borçlu borcunu vadesinde ödemediği takdirde, borçluyu ödemeye zorlamak mümkün mü?

sorularına yanıt aranır⁽⁴⁴⁾.

Kısacası, borçlunun ödeme arzusu, ödeme gücü ve cebri icra olanağının bulunup bulunmadığına bakılır. Kredinin dayandığı güven bu güvence ile sağlanır. Bu nedenle kredinin güvene ve güvenceye dayandığı da söylenebilir.

Kredi bünyesinde borcun, işin ve hizmetlerin yerine getirilememesi tehlikesini de taşır. Bu da risk unsurunu oluşturur. Bankacılıkta risk, verilen bir kredinin ya da girişilen bir taahhüdün tahsil edilmesine ve yerine getirilmesine kadar meydana gelmesi olası tehlikelerdir. Diğer bir anlamda risk, gerçek ya da tüzel bir kişiye nakit, mal, kefalet ve teminat şeklinde açılan kredilerden herhangi bir tarihte kullandırılmış olan miktarların toplamıdır ⁽⁴⁵⁾.

1.3. Kredi Yönetimi Kavramı

Kredi yönetimi kavramı; ticaret, hizmet ve sanayi işletmelerinin mal ve hizmet sunumunu yerine getirmeyi kolaylaştırmak amacıyla, bankaların verdikleri ve bilançolarının aktifine alacak olarak yansıyan işlemlerin yürütülmesidir. Kredi yönetiminin görevleri, müşterilerin

⁴⁴ CAYMAZ, s.3.

⁴⁵ Binnaz GÖKÇEK, *Bankacılıkta Matematiksel İşlemler*, Garanti Bankası Eğitim Merkezi Yayınları, No.61, Mart-Kasım 1994, s.127.

kredilendirilmesi ve alacakların tahsili (credit and collection) alanında yoğunlaşmaktadır.

Müşterilerin kredilendirilmesi; sunulan fonları belli ödeme süreleri tanınmasını, kullanım ve geri ödeme koşullarını belirleyerek, alacakların güvenceye alınmasını gerektirir. Alacakların müşterilerden tahsil edilmesi, alacak sürelerini izleyerek, vadesi dolanları tahsil etmek ve gerektiğinde uyarı yöntemine başvurarak kredilerin geri dönmemesi nedeniyle uğranılacak kayıpları en az düzeyde tutulması çabalarını gerektirmektedir (46).

Para yatırımları ve iştirakler çerçevesinde ortaya çıkan işlemlerin mutlaka kredi yönetiminin konusunu oluşturması gerekmez. Ancak bu tür değerlerin güvenceye alınması ve gerçekleştirilmesinde kredi yönetimi gereken özeni göstererek, bu işlemleri de izlemektedir (47).

Kredi yönetimince müşterilerin kredilendirilmesi, banka işletmesinin, hedeflerine uygun bir biçimde varabilmesi için; bilinçli bir planlama, yürütme koordinasyon işlemlerini gerektirmektedir. Bu konuda gerçekleştirilen faaliyetlerin önemi dikkate alınarak, alacaklara bağlı olan riskin düzeyi ile bağlanan sermayenin maliyeti ve alternatif kullanım alanları katıldığında kredi yönetiminin bankalarda bağımsız bir işletme fonksiyonu olarak yer alması sonucu ortaya çıkar.

1.4. Kredi Yönetiminin İşlevleri

Kredilendirme süreci gerek kredi kurumu içerisinde ve gerekse müşteri firmada bir dizi işlemleri içermektedir. Kredi düzenlemelerinde alacakların içeriği, alacakların denetimi ve alacakların tahsili arasında

⁴⁶ Öztin AKGÜÇ, **Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi**, 4. Baskı Ankara, 1984, s.3.

⁴⁷ Niyazi BERK, **Bankalarda Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**, Esbank Yayınları, İstanbul, 1987, s.5.

yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle işletmenin tümü için müşteri kredilerinin önemi dolayısıyla, anglo-amerikan ülkelerinin çoğunda banka ve işletmelerde, bununla ilgili görevler merkezkaç yapıdaki bir işletme fonksiyonunda toplanmaktadır. Avrupa ülkelerinde de bu alandaki çabalar yaygınlaşmaktadır.

Bankalarda merkezleşmeyen kredi yönetiminin temel işlevleri ya da görev alanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (48)

- Müşteri bulunması ve müşteri seçimi
- Müşterilerin kredilendirilmesi,
- Toplam kredi mevcutlarının belirlenmesi,
- İşletmelerin kredi limitlerinin saptanması,
- Krediye yaraşırılık, ödeme süreleri ve kredi güvencelerinin belirlenmesi,
- Alacakların denetimi ve gözetimi,
- Paranın dönüşüm hızının çabuklaştırılması,
- Ödeme işlemlerinin denetlenmesi,
- Ödemelere ilişkin uyarıların gerçekleştirilmesi,
- Çeşitli bilgi kaynaklarından firmalar hakkında bilgi edinilmesi,
- Pazar gözlemlerinin ve pazar analizlerinin değerlendirilmesi.

Öte yandan krediler bölümünde iş akışı incelendiğinde, işlerin işlemsel ve analitik olmak üzere iki temel bölümden oluştuğu görülür. İşlemsel bölüm; kredi başvuruları, raporların hazırlanması gibi işlemlerle ilgilenmektedir. Kredi işlemlerinin analitik yönü de; kredi gözetimi ve denetimi, yeni kredi başvurularının analizi, eğitim ve araştırma gibi işlemleri içermektedir (49).

48 AKGÜÇ, **Kredi...**, s.12.

49 BERK, s.6.

Örgütsel yapı içerisinde, anlamlı olduğu sürece, işlerin olabildiğince az basamakta gerçekleştirilmesi, yönetimin temel prensiplerindedir. Buna göre, işlem alanına özgü personelden yararlanma olanağının bulunduğu durumlarda kredi analistleri, kredi dosyasının doldurulması benzeri işler ile zaman geçirmemelidir. Yeterli büyüklükteki bir banka organizasyonunda krediler bölümü yöneticisi işleri fiziksel özelliklerine göre işlemsel ve analitik olarak ayırmalıdır. Diğer bir ifade ile analitik işlemler uzman personel tarafından yerine getirilirken, yol gösterici özelliklerinden yararlanılabilmesi bakımından, öteki rutin işlerden ayrılmalıdır. Bu işlemler için uzmanların iyi bir çalışma ortamına ve elektronik araçlara gereksinimleri vardır.

Kredi yönetimi görevlerini yerine getirirken Kurumun diğer bölümleri ile koordinasyon içinde olmalıdır. Kredi kararlarının sağlam temele dayandırılması bakımından, işletme içi bilgi akış sisteminden iyi yararlanılmalı ve özellikle muhasebe, bilgi işlem, hukuk bölümleriyle sürekli bilgi akışı sağlanmalıdır. Ayrıca diğer banka ve firmaların kredi yönetimi birimleriyle de ilişki kurularak, karşılıklı bilgi ve deneyimlerden yararlanılması, günümüz pazar koşullarının gereğidir⁽⁵⁰⁾. Kredi isteklisi firmanın diğer kuruluşlarla, özellikle satıcılar ve müşterilerle ilişkilerinin de sürekli değerlendirilmesi gerekmektedir.

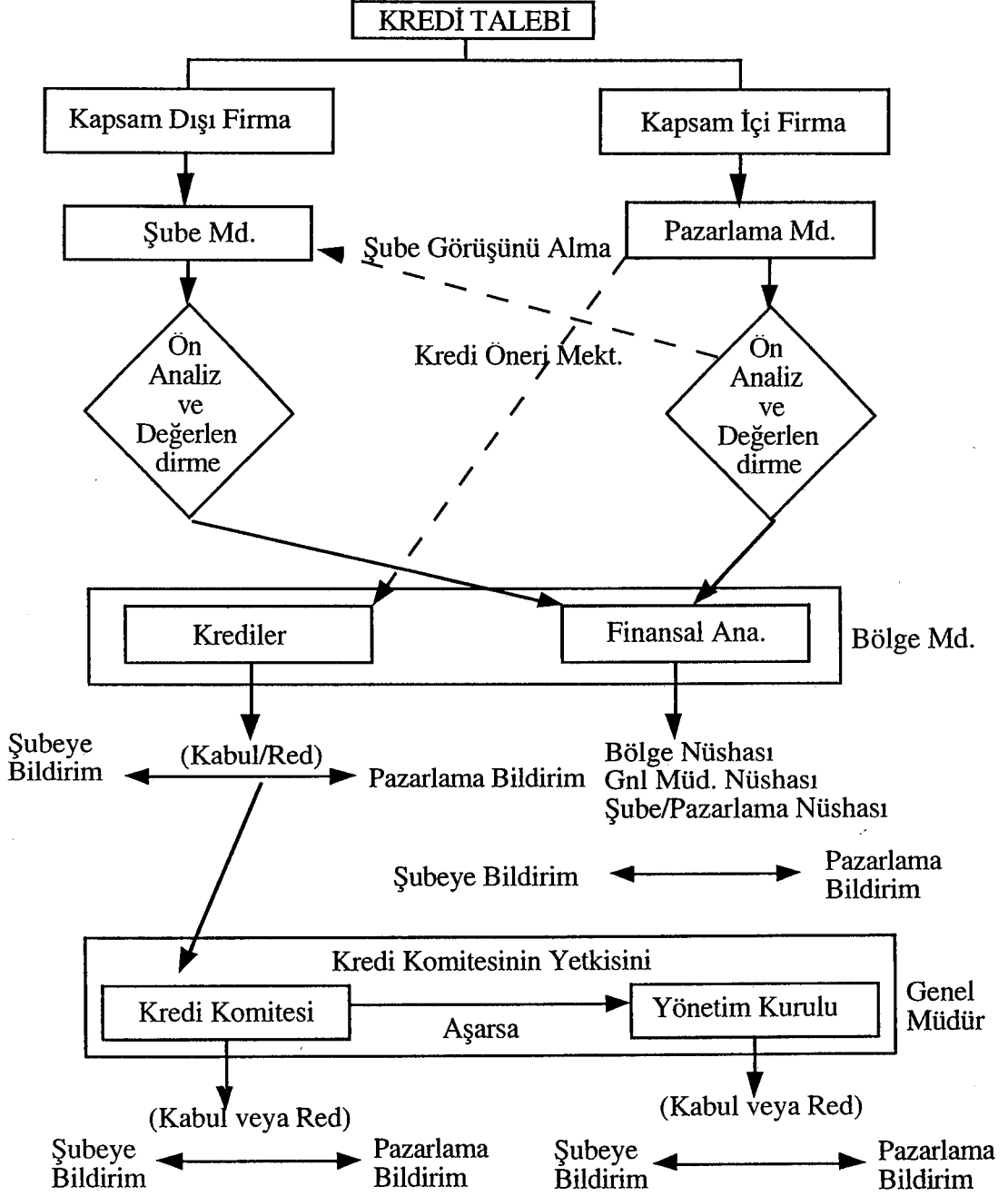
Kredi yönetimi birçok işletme fonksiyonları ve alanları ile bağlantı içindedir. Ancak bu bağlantı bir örgüt şeması niteliğinde olmayıp, daha çok soyut bir yapıdan ibarettir. Öte yandan klasik kredi inceleme şemasında finansman ve pazarlama bölümlerinin çatışan hedeflere yönelmesinde ortaya çıkan sorunları, yeni kredi pazarlama anlayışı, pazarlamaya yönelerek, hedef çatışmalarını minimuma indirmektedir. Ancak bu durum kredi kararının pazarlama bölümünce alındığı anlamına gelmez. Kredi analistleri karar verirken, pazarlama durumunu dikkate alırlar.

⁵⁰ BERK, s.6.

1.5. Kredi Süreci

İşletme finansman talebinin banka tarafından kredilendirme süreci aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

Şekil 2.1. İşletme Finansman Talebinin Banka Tarafından Kredilendirme Süreci

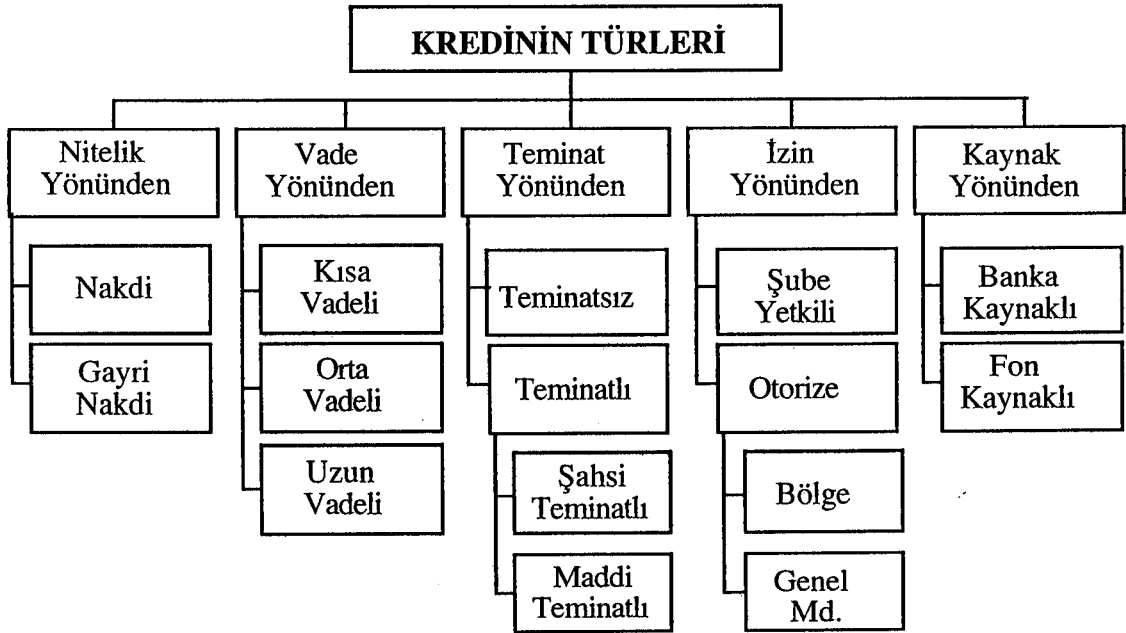
Kaynak: Binnaz GÖKÇEK, *Bankacılıkta Matematiksel İşlemler*, 1994, s.129.

Kredi tesis sürecinde azami süre, her hafta komite ve yönetim kurulu toplantısı olması koşuluyla 8 gündür. Kredi kullandırımı ise, ipotek karşılığı krediler dışında, kredi tesisinin tebliğinden itibaren her an kullanılabilir. İpotek karşılığı kredilerde de, ipotek işlemi tamamlandıktan sonra kullandırım gerçekleşir. İpotek işlem süresi ortalama 3 gündür (51)

2. KREDİ TÜRLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Krediler çeşitli açılardan sınıflandırılır. Herhangi bir krediye değişik açılardan bakıldığında birden fazla sınıfa girer. Şekil 2.2'de kredi türleri şematik olarak gösterilmiştir.

Şekil 2.2. Kredi Türleri

Kaynak:GÖKÇEK, s.131.

Tablo 2.1. Mevduat Bankaları-Krediler (Milyar TL.)

Kurumsal Sektörlere Göre	1992	1993	1994	1995	1996(1)
MERKEZİ YÖNETİM	10,140.2	5,244.0	187.6	20,524.9	11,912.0
MALİ OLMAYAN KAMU GİRİŞİM,(KIT)	6,750.3	23,698.7	64,582.0	37,637.0	43,613.9
YEREL YÖNETİMLER	0.0	0.0	2,756.4	4,745.6	5,699.6
MALİ KURUMLAR	8,380.8	17,060.4	35,488.9	69,718.4	112,591.8
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1,502.4	4,430.3	17,069.4	26,257.9	48,109.2
Eximbank	684.8	741.6	5,155.4	3,627.1	10,073.7
Diğer Kalk. ve Yat. Bankaları	817.6	3,688.7	11,914.0	22,630.8	38,035.5
Banka Dışı Mali Kurumlar	370.7	913.4	342.5	1,480.7	3,033.8
Sigorta Şirketi	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4
Özel Finans Kurumları	239.4	319.6	269.9	176.6	2,441.8
Diğer Mali Kurumlar	131.3	593.8	72.6	1,304.1	591.6
Yurtiçi Bankalararası Krediler	6,507.7	11,716.7	18,077.0	41,979.8	61,448.8
ÖZEL SEKTÖR	168,157.4	312,325.9	507,238.4	1,277,943.5	2,532,419.3
Özel Girişimler	121,712.3	239,864.6	385,748.2	899,597.0	1,982,534.8
Hanehalkı (2)	2,280.1	7,107.6	6,980.3	13,418.6	25,384.7
Diğer (3)	44,165.0	65,353.7	114,509.9	364,927.9	524,499.8
YURTDIŞI	17,534.4	4,697.2	20,329.9	22,551.8	45,650.1
TOPLAM	195,182.1	363,026.2	630,583.2	1,433,121.2	2,751,886.7

Kaynak: TCMB

(1) Kasım sonu itibariyle

(2) Bankaların kendi personeline verdiği kredileri içerir.

(3) Tüketici kredileri ile tarım kredi ve tarım satış kooperatiflerine verilen kredileri içerir.

2.1. Nitelik Yönünden Krediler

Nitelik açısından krediler, faiz ve komisyon veya sadece faiz karşılığında ödünç para verilmesi şeklinde kullanılan kredilerdir. Bu tür krediler, iskonto-İştira ve borçlu cari hesaplar, avanslar şeklinde kullanılırlar (52).

2.1.1. Nakdi Krediler

2.1.1.1. İskonto-İştira

Henüz vadesi gelmemiş olan ticari senedin, bankaya tevdi edildiği tarihten vadesine kadar olan süre içinde hesaplanacak faizi kadar yapılacak indirimden sonra kalan kısmının müşteriye ödenmesine iskonto denir.

52 CAYMAZ, s.20.

İskonto işleminde senedin mülkiyeti temlik cirosu ile bankaya devredilmekte, banka da hamil sıfatıyla alacaklı duruma geçtiğinden, borçlusundan senet bedelini tahsile hakkı olmaktadır.

İştirada, iskonto mahiyetinde bir kredi türü olup bu da muamelelerin yapıldığı belediye sınırları dışındaki bir yerde ödenecek bono ve poliçenin iskontosu sözkonusu olmaktadır (53).

2.1.1.2. Dövizli Vesikaların İştirası

-T.C.M.B'ca alım satım konusu yapılan konvertibl dövizler üzerine düzenlenmiş çek, poliçe ve benzeri kıymetlerin iştiraya tabi tutulup TL karşılıklarını kullandırma işlemidir.

-Döviz üzerine düzenlenmiş kıymetlerin rehni karşılığında şubeler re'sen kredi veremezler.

Kredilendirilecek Döviz Cinsinden Kıymetler:

İştirada işlemine alınacak döviz cinsinden kıymetler şunlardır (54);

-Müşterilerin yabancı bankalardaki hesapları üzerine keşide ettiği çekler,

-Yurt dışındaki bankalar tarafından ihracat bedeli olarak müşteriler emrine keşide edilen çekler,

-Taşımacı firmaların navlun bedeli olarak aldıkları döviz cinsinden çek veya poliçeler,

-Türkiye'de yerleşik kişilerin dışarıda yerleşik kişilerin sağladığı hizmet karşılığı aldıkları döviz cinsinden çek veya poliçeler,

-Türkiye'de yerleşik kişilerin dışarıda yerleşik kişiler nam ve hesabına yapılan gider karşılığı sağladıkları döviz cinsinden çek ve poliçeler,

⁵³ GÖKÇEK, s.132.

⁵⁴ BERK, s.22.

-Kredi ihracat ve yurt dışında iş yapan mütaahhit alacak bedellerini teşkil eden çek veya poliçeler,

-İştira edilecek çek ve poliçe bedellerinin işlem tarihinde cari döviz alış kurundan Türk Lirası karşılığı bulunacak poliçelerde vadeye kadar, çeklerde ise işlem tarihinden itibaren Avrupa ülkeleri üzerine keşideli olanların asgari 15 gün, diğer ülkeler üzerine keşideli olanların ise 20 günden daha sonraki tarihle muhabir nezdindeki hesaplara alacak geçilebileceği dikkate alınarak kabul edilirler.

Bankalar iskonto faiz oranı üzerinden tahakkuk ettirilecek faiz tutarı ve masrafları iştira tarihinde tahsil ederler.

-Çek bedellerinin belirtilen süre geçtikten sonra hesaplara alacak geçmesi halinde, geçen süreler için iskonto farkı müşteriden tahsil edilir.

-Sözkonusu çek, poliçe ve diğer dövizli kıymetlerin muhabirlerce her ne sebeple olursa olsun ödenmeyerek iade edilmesi halinde iştira tutarı ve masraflar müşteriden tahsil edilmektedir.

-Tahsilatın vadeden sonra yapılması halinde geçen günler için gecikme faizi alınır.

2.1.1.3. Borçlu Cari Hesaplar

Borçlu cari hesaplar bankaların ilgili hesabın sahibi müşterilerine imza veya teminat karşılığında belli bir limit dahilinde para çekme yetkisi veren kredilerdir. Uygulamada, borçlu cari hesaplar deyimi “avanslar” içinde kullanılmaktadır. Borçlu cari hesaplar teminat açısından karşılıklarının içeriğine göre isim alırlar.

Borçlu cari hesaplar ya da avansları aşağıdaki gibi kümeleştirmek mümkündür⁽⁵⁵⁾:

⁵⁵ CAYMAZ, s.24.

1. Teminatsız Borçlu Cari Hesaplar (Açık Kredi)
2. Teminatlı Borçlu Cari Hesaplar
 1. Şahsi Teminatlı Borçlu Cari Hesaplar (Kefalet Karşılığı)
 2. Maddi Teminatlı Borçlu Cari Hesaplar
 - Emtia Karşılığı Kredi
 - Senet Karşılığı Kredi
 - Altın Karşılığı Kredi
 - Tahvil ve Hisse Senedi Karşılığı Kredi
 - Hazine Bonosu ve Devlet Tahvili Karşılığı Kredi
 - Vadeli Mevduat Karşılığı Kredi
 - Dövizli Tevdiat Hesabı Karşılığı Kredi
 - Temlik Üzerine Avans
 - Umumi Mağazalara tevdi Edilen Emtia Karşılığı Kredi
 - İhracat Vesaiki Karşılığı Kredi
 - Döviz Kredileri
 - İthalat Vesaiki Karşılığı Kredi

2.1.1.4. Bireysel Krediler

Banka uygulamasında bireysel kredileri üç ana başlık altında toplayabiliriz⁽⁵⁶⁾:

- Ferdi (Özel) Krediler
- Otomobil Kredileri
- Konut Kredileri

- **Ferdi (Özel) Krediler:** Kişilerin veya kurumların, ev donanımı, beyaz eşya, tatil vs. geresinimlerini karşılamaya yönelik kısa vadeli nakdi bir kredidir.

⁵⁶ GÖKÇEK, s.159.

- **Otomobil Kredisi:** Kredi değeri olan gerçek ve tüzel kişilere satın alacakları otomobil, minibüs, kamyonet ya da otobüs gibi taşıt araçlarının finansmanı için kullanılır .

- **Konut Kredisi:** Satın alınacak kullanılmaya hazır konut ya da işyerlerinin finansmanı için kullanılan kredidir.

2.1.2. Gayri Nakdi Krediler

Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi konusunda bankanın alacağı bir ücret (komisyon) karşılığında taahhütte bulunması, kefil olması, aval vermesi şeklinde kullanılan kredilerdir. Bu tür kredilerde ödünç para verilmesi sözkonusu olmayıp bankanın itibarını ortaya koyması, aynı zamanda üçüncü şahıslara karşı borcun ödenmemesi veya yüklenilen işin yapılmaması halinde, belli bir miktar parayı tazmin etme taahhüdü sözkonusudur (57).

Gayrinakdi krediler:

- Teminat ve kefalet ya da Harici Garanti Mektubu vermek,

- Kabul ve aval kredisi açmak,

şeklinde ortaya çıkar.

a. Teminat Mektupları

b. Teminat Mektubunda Taraflar

c. Teminat Mektubu Çeşitleri

* Düzenleniş Şekline Göre

* Vade Yönünden Teminat Mektupları

* Limit Durumuna Göre Teminat Mektupları

* Aval Mahiyetindeki Teminat Mektupları

d. Kuruluş ve Sermaye Artırım Mektupları

⁵⁷ CAYMAZ, s.37.

e. Referans Mektupları

f. Dış ticaretle ilgili Teminat Mektupları

* Dış Ticaretle İlgili Olarak Yurt İçine Verilen Teminat Mektupları

* Dış Ticaretle İlgili Olarak Yurt Dışına Verilen Teminat Mektupları

g. Kabul-Aval Kredileri

h. Kefalet Kredisi

k. Konfirmasyon (Teyit) ve Rambursman (Kurye) Kredileri

2.2. Vade Yönünden Krediler

2.2.1. Kısa Vadeli Krediler

Vadesiz ve vadeleri 18 aya kadar olan krediler kısa vadeli krediler olarak adlandırılır.

2.2.2. Orta Vadeli Krediler

Vadeleri 18 ay ile 5 yıl arasında olan krediler orta vadeli krediler olarak adlandırılır. Orta vadeli krediler, bazı girişimcilerin projeye dayalı kuruluş, tesis, modernizasyon ve işletme sermayesi ihtiyaçlarında kullanılmak üzere tesis edilen kredilerdir. Vade süresi içinde 6 aylık taksitlerle ve işletmede yaratılan fonlarla geri ödenen bir kredi türüdür⁽⁵⁸⁾.

2.2.3. Uzun Vadeli Krediler

Vadeleri 5 yıldan uzun olan krediler uzun vadeli kredi olarak adlandırılmaktadır.

⁵⁸ SEVAL, s.87.

2.3. Teminat Açısından Krediler

2.3.1. Teminatsız Krediler

Sadece müşterinin güvenilirliğine dayalı hiçbir teminat alınmadan açılan kredilerdir. Açık kredi tek imzalı teminat mektubu gibi (59).

2.3.2. Teminatl ı Krediler

- Şahsi Teminatl ı Krediler: Kefalet karşılığ ı açılan krediler,
- Maddi Teminatl ı Krediler: Bankaca kabul edilen maddi değerlerin rehn edilmesi karşılığ ı açılan kredilerdir. Ticari senetler, hisse senetleri, tahvil, gayrimenkul ipoteğ i, emtia rehni gibi.

2.4. İzin Yönünden Krediler

İzin yönünden krediler ikiye ayrılır;

- Şube Yetkili Krediler: Üst makamların izni gerekmeden şube yetkisi ile açılan kredilerdir. Kendi kararları ile kredi kullandırılabilmesi için Genel Müdürlük tarafından şube yetkisi verilir.

- Otorize Krediler: Şube yetkisi ile açılmayan, tutarına göre Genel Müdürlük Kredi Komitesi veya Yönetim Kurulunun onayı ile açılan kredilerdir.

2.5. Kaynak Yönünden Krediler

Kaynak yönünden krediler ikiye ayrılır;

- Banka Kaynaklı Krediler: Sadece bankaya ait kaynaklardan

⁵⁹ CAYMAZ, A.g.e., s.57.

kullandırılan krediler.

- **Fon Kaynaklı Krediler:** T.C.Merkez Bankası ve Eximbank kaynaklarından kullandırılan krediler (60).

**Tablo 2.2. Bankacılık Sektörü-Yurtiçi Kredi Hacmi
(Milyar TL.)**

	1992	1993	1994	1995	1996(1)
MERKEZ BANKASI (Dolaysız Krediler)	42,583.7	82,936.2	148,207.8	193,521.3	214,413.7
Merkezi Yönetim	30,983.1	70,421.0	122,278.0	192,318.0	212,613.5
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	11,600.6	12,515.2	25,929.8	1,203.3	1,800.2
Banka Dışı Mali Kurumlar	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
MEVDUAT BANKALARI	185,418.6	342,182.0	575,106.9	1,342,331.7	2,596,678.6
Merkezi Yönetim	10,140.2	5,244.0	187.6	20,524.9	11,912.0
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	6,750.3	23,698.7	64,582.0	37,637.0	43,613.9
Yerel Yönetim	0.0	0.0	2,756.4	4,745.6	5,699.6
Banka Dışı Mali Kurumlar	370.7	913.4	342.5	1,480.7	3,033.8
Özel Sektör	168,157.4	312,325.9	507,238.4	1,277,943.5	2,532,419.3
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI	16,417.6	28,652.5	50,628.7	86,806.6	167,595.4
Merkezi Yönetim	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	585.5	468.4	538.7	333.8	10.0
Yerel Yönetim	2,292.0	5,717.0	5,942.0	10,130.5	18,294.7
Banka Dışı Mali Kurumlar	106.0	431.8	204.7	51.0	298.0
Özel Sektör	13,434.0	22,035.3	43,943.3	76,291.3	148,992.7
TOPLAM	244,419.9	453,770.7	773,934.4	1,622,659.6	2,978,687.7

Kaynak: TCMB.

(1) Kasım sonu itibariyle.

3. TİCARİ BANKALARDA FON KAYNAKLARI

3.1. Yabancı Kaynaklar

Bankacılık sektöründe, fon sağlamak amacıyla kullanılan kaynakların büyük bir bölümünü yabancı kaynak oluşturmaktadır. Bankaların yabancı kaynaklarının içinde en önemlisi, ulusal ekonomi açısından da oldukça önemli olan mevduattır. Yabancı kaynakları oluşturan diğer kalemler ise:

- T.C. Merkez Bankası'ndan sağlanan fonlar,
- Yurtdışında sağlanan krediler,

60 CAYMAZ, s.57.

- Diğer bankalardan ya da bankalararası para piyasasından alınan krediler,

- Belirli bir süre sonra ödenmek ya da gönderilmek üzere bankalara geçici olarak yatırılan paralardır.

3.1.1. Mevduat

Bankaların, tasarruf ve sermaye sahiplerinden ilk istediklerinde veya belli bir vade sonunda geri vermek üzere topladıkları paralara mevduat denilmektedir. Mevduat bankaların yaptıkları borçlanma işleridir, parasını bankaya yatıran kimse ise bankaya kredi vermiş olmaktadır. 7129 sayılı Bankalar yasasının bazı maddelerin değiştirilmesine ilişkin 31.8.1979 tarihli ve 28 sayılı K.H.K ile bankalar hakkında 22.7.1983 tarihli ve 70 sayılı K.H.K. nin değiştirilecek kabulü hk.) 3182 sayılı ve 25.4.1985 tarihli kanununun madde 34, 1. fıkkında bankalara tasarruf mevduatını diğer mevduat hesaplarından ayırmak ve mevduat hesaplarını T.C.M.B.' nca tesbit edilecek vade ve türlere göre tesbit etmek zorunluluğu getirmiştir ⁽⁶¹⁾. Türlerine göre; resmi, ticari, bankalar, tasarruf ve diğer mevduat, vadelerine göre ise vadeli, vadesiz ve ihbarlı mevduat şeklinde mevduatın tasnifi yapılmıştır ⁽⁶²⁾.

Bankaların en önemli fonksiyonu, kredi kullandırmaktır. Banka bilançolarının pasif kısmından karşılanan bu faaliyetler, genellikle mevduat artışıyla finanse edilmektedir. Mevduat miktarı ne kadar büyükse, bankanın kullandırabileceği kaynak da o kadar büyük ve o oranda kârlı olmaktadır. Kârlılığın boyutunu belirleyen temel ölçüt, kaynak aktarımlarının geliri ile, mevduat maliyeti arasındaki marjın büyüklüğüdür. Ayrıca mevduat miktarı ile mudilere sunulan banka

⁶¹ _____, T.C.M.B. 1995 Yıllık Raporu, Ankara, 1996, s.63.

⁶² Sevilay SUYABATMAZ, Türkiye'de Kredi Maliyetlerini Belirleyen Unsurlar Üzerine Bir Deneme, İ.Ü. Sos.Bil.Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987, s.11.

hizmetleri arasında doğru orantılı bir ilişki olduğundan, artan mevduat, hizmetleri de arttıracaktır. Bankanın teknolojik yapısı, artan hizmetleri marjinal olarak daha az maliyetle sunmayı başarabiliyorsa, komisyon türü gelirlerin kara katkısı olumlu yönde olacaktır.

Mevduat kaynağının hem ulusal ekonomi, hem de bankalar açısından büyük önem taşımasının en önemli nedeni, bu kaynağın toplam banka kaynakları içindeki değerinin birinci sırada yer alması ve sistemin kaydi para yaratma gücünün mevduat kaynağına bağlı olmasıdır. Bankacılık sistemimizin ekonomiyi kredilendirebilme gücü de, büyük ölçüde mevduatın hacmine ve yapısal özelliklerine bağlı bulunmaktadır. 1996 yılı Aralık ayı itibariyle bankacılık sektöründeki bankalararası mevduat dışındaki toplam mevduat hacmi bir önceki yılın aynı dönemine oranla nominal olarak %130.1 ve reel olarak %21.6 oranında artarak 2.402 trilyon TL'ye ulaşmıştır (63).

Bankalardan beklenen kredi maliyetlerini en aza indirerek kârlı çalışmaları ve ekonominin fon ihtiyacını karşılamaya katkıda bulunmalarıdır. Hacimsel olarak toplam kaynaklar içinde en önemli paya sahip olan mevduatın maliyetindeki değişim, toplam maliyeti önemli derecede etkilemektedir. TL mevduat maliyetini etkileyen unsurlar:

- Mevduata ödenen faiz oranı,
- Mevduat munzam karşılık oranı,
- Disponibilite oranı,
- Banka genel giderlerinden mevduat için yapıldığı varsayılan gider oranıdır.

x Mevduat kaynağı üzerindeki en etkili maliyet unsuru olan faiz oranı ödünç verilebilir fon arzının ödünç verilebilir fon talebine kıyasla kıt

63 _____, T.C.M.B. 1995 Yıllık Raporu, Ankara, 1996, s.63.

olmasının doğurduğu bir kazanç veya maliyet unsurudur. Bu unsur, uygulanan kamusal politikalarca belirlendiğinden bankanın denetimi dışındadır. Denetim altında olsa bile, enflasyonun sözkonusu olduğu ekonomilerdeki reel faiz ödemeleri ve sıkı rekabet koşulları, bankaların maliyetleri azaltmak amacıyla faiz ayarlaması yapmasını engellemektedir. O halde bankanın, kontrolü altındaki maliyet unsurlarını iyi tanıyıp iyi yönetmesi gerekmektedir. Nitekim Türkiye’de son yıllardaki daha profesyonel çalışma, şube sayısını azaltma ve teknolojik imkanları arttırma gibi çabalar, tamamen giderlerin maliyet üzerindeki marjinal katkısını azaltmaya yönelik niteliktedir. Bankaların çağdaş yönetim teknikleri kullanarak mevduat ve kredi eğilimlerini tahmin etmeleri, maliyet düşürme çabalarına yardımcı olacaktır. Bankaların mevduat maliyetini etkileyen ikinci unsur, mevduat munzam karşılığıdır. Bankalar mevduatlarının belli bir oranını (bankalar mevduatı hariç), T.C. Merkez Bankası nezdinde özel bloke hesapta tutmak zorundadırlar. Bu karşılıklar bankaların kullanabilecekleri fon miktarını kısıtlamanın yanında, para arzının kontrolünde de etkin bir araç olarak kullanılmaktadır. Mevduat munzam karşılığının oranı, bankaların kaydi para yaratma özelliğini etkiler. Bu oranlar mevduat gruplarına göre değişmektedir.⁽⁶⁴⁾

Bankalar ayrıca, taahhütlerine karşılık olarak likit ve her an taahhütleri karşılama yönelik değerler bulundurmak zorundadırlar. Bankaların derhal veya çok kısa sürede istenebilir pasifi karşılama üzere kasalarında bulundurdukları karşılıklara genel olarak, “Umumi dispo­nibilite” adı verilir. Burada esas olan, vadesiz ve derhal istenebilir taahhütlere göre nakit ve nakit benzeri, derhal ödeme olanağı sağlayan kalemlerin ne ölçüde hazır olduğudur. Kasadaki banknot, bozuk para ve efektif mevcudu, her an paraya çevrilebilir devlet tahvilleri, hazine bonoları, T.C. Merkez Bankası nezdindeki serbest ve vadesiz tevdiat, posta çeki hesapları dispo­nibilite olarak dikkate alınır. Mevduat munzam

⁶⁴ Resmi Gazete, Sayı:22184, 27.1.1995

karşılık oranı ve disponibilite kavramları üçüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Mevduatı, vadeleri açısından , vadesiz, vadeli ve ihbarlı mevduat şeklinde ayırmak yoluna da gidilebilir. Bankalara istenildiği zaman çekilmek üzere yatırılan paraya vadesiz mevduat, belli bir vade sonunda çekilmek üzere yapılan mevduata vadeli mevduat, ihbar tarihinden belli bir süre sonra çekilmek koşuluyla yapılan mevduata da ihbarlı mevduat denilmektedir (65).

Tablo 2.3. Mevduat ve Kredi Gelişmeleri (Milyar TL.)

	8 Aralık 1995	6 Aralık 1996	Değişim %
Toplam mevduat	1,043,702	2,401,875	130.1
- Tasarruf mevduatı	840,321	1,907,362	127.0
- Ticari mevduat	161,172	333,207	106.7
- Resmi mevdiat	42,209	161,306	282.2
Kredi stoku	1,318,030	3,074,587	133.3
Tüm banka kredileri	1,169,842	2,773,487	137.1
Mevduat bankaları	1,097,408	2,602,887	137.2
- Kalkınma ve yatırım bankaları	72,434	170,600	135.5
- Merkez Bankası doğrudan kredileri	148,188	301,100	103.2

Kaynak: TCMB.

3.1.2. Bankalararası Para Piyasası (Interbank)

Para piyasasının alt piyasalarından biri olan bankalararası para piyasası da, bankaların özellikle kısa vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak üzere başvurdukları önemli bir kaynaktır. 2 Nisan 1986 tarihinden itibaren işlemeye başlayan bankalararası para piyasası, bankalar arasında rezerv hareketini teşvik etmek ve bankacılık sisteminde kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla, kısa dönem nakit fazlası olup

65 PARASIZ, s.136.

bunu plase edemeyen bankalar ile, kısa dönemli nakit ihtiyacı bulunup bu ihtiyacını karşılamak isteyen bankaların birbirleriyle karşılaştırıldığı bir piyasadır. Bu piyasada, bankalar birbirlerini tanımadan Merkez Bankası aracılığı ile genellikle bir gecelik vadeyle ve faiz karşılığında TL üzerinde alışveriş yapmaktadırlar. Türk bankacılık sisteminin işleyişine bakıldığında;

- Devlet memurlarının maaşlarının ödendiği her ayın 15'inde,
- Vergi ödeme dönemlerinin son gününde,
- Umumi dispoñibilite hesaplarının denkleştirildiği günlerde,
- İhale ile alınan Devlet İç Borçlanma senetlerinin tesliminin yapıldığı günlerde,likidite ihtiyacının arttığı ve faiz oranlarının yükseldiği görülür.

Bu piyasada işlemler genellikle bir geceliktir. Fakat haftalık ve 1-3 aylık işlemler de yapılabilmektedir. Bankalararası para piyasasında alıcı ve satıcı bankalar birbirini tanımamakta, para satan banka T.C.Merkez Bankası'na mevduat yapmakta, alış yapan banka ise T.C. Merkez Bankası'ndan mevduat kabul etmektedir. Yani bankaların muhatabı T.C. Merkez Bankası olmaktadır.

Interbank'ta işlem yapmak isteyen veya sisteme katılmayı kabul eden banka, T.C. Merkez Bankası'nın öngördüğü bazı koşulları yerine getirmek zorundadır. Bankalar, "Bankalararası Para Piyasası Taahhütnamesi"ni imzaladıktan sonra, T.C. Merkez Bankası da sisteme katılan bankaların borç alabilme limitini belirlemektedir. Bu limite uygun olarak bankalar, T.C. Merkez Bankası nezdinde yeterli teminatı tesis etmek zorundadırlar. Bu teminatlar;

- Devlet iç borçlanma senetleri,

- Döviz Deposu,
- Altın Deposu,
- Efektif Deposu ve
- Yabancı devlet bono ve tahvilleri şeklinde olabilmektedir.

3.1.3. Merkez Bankası Reeskont Kredileri

Merkez bankaları banknot ihracı imtiyazına sahip, esas itibariyle devlete ve bankalara kredi veren müesseselerdir. Genel olarak merkez bankaları, halka doğrudan kredi açmazlar. T.C. Merkez Bankası, reeskont politikası ile banka kredilerinin maliyetine etki yapmakta, dolayısıyla bunların miktarını azaltıp çoğaltmaktadırlar. Reeskont politikası, ekonomik eğilimlerin T.C. Merkez Bankası tarafından değerlendirilmesi, enflasyonist ve deflasyonist eğilimlere karşı yetkililerin almak istediği önlemler, kredinin maliyet ve hacmini etkileme gibi isteklerden kaynaklanmaktadır.

Başlangıçta, T.C. Merkez Bankası yedi günlük bir süre için ticaret bankalarına avans vermektedir. İkinci kademede borcun miktarına ve süresine göre esas oranın üstünde bir oran uygulanmaktadır. Böylece, bir ay içinde ikinci avans veya daha önceki avansın yenilenmesi için yapılan başvurularda, bankalara daha yüksek reeskont oranları uygulanmaktadır⁽⁶⁶⁾.

T.C. Merkez Bankası'nın ve reeskont mekanizmasının varlığı bankalara ellerindeki mevcut kaynaklarla daha geniş hacimde iş yapma imkanı vererek, aktiflerin dönme çabukluğunun arttırılmasına imkan sağlamaktadır. T.C. Merkez Bankası kredileri, bankalar için aynı zamanda bir pasif pazarlama kaynağıdır ve pasif pazarlama yoluyla sağlanan kaynaklar, bankanın kaynak maliyetini hem daha değişken hem de daha

⁶⁶ _____, T.C.M.B. 1995 Yıllık Raporu, Ankara, 1996, s.70.

yüksek yapılabilmektedir. Ancak mevduat maliyetinin daha yüksek olması durumunda, banka fazladan gelir elde edebilir.

3.1.4. Menkul Kıymetler İhracı İle Sağlanan Kaynaklar

3.1.4.1. Tahvil İhracı İle Sağlanan Kaynaklar

Bankaların yabancı kaynak sağlama olanaklarından biri de tahvil çıkarmaktır. Daha çok kalkınma ve yatırım bankaları tahvil çıkarma yoluna giderler Bunun nedeni adı geçen bankaların açtıkları uzun vadeli kredileri mevduat ve öz sermayeleri ile karşılama olmasının mümkün olmamasıdır. Bankaların tahvil ihraç edebilmeleri sermaye piyasasının gelişmesine bağlıdır. Bazı ülkelerde ipotek karşılığı kredi veren bankalar ipotekle kazanılan alacak haklarını teminat göstererek tahvil ihraç etmektedir. Türk bankalarının toplam kaynakları içinde tahvil ihracı suretiyle sağlanan fonlar çok önemli yer tutmaktadır (67).

Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) 420 ve bunu izleyen maddelerinde tahvil çıkarma yoluyla borçlanmanın esasları hükme bağlanmıştır. Buna göre tahvil, "anonim şirketlerin borç para bulmak için, itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetleri" olarak tanımlanmıştır. Bu düzenlemeye ek olarak, 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu'nun T.C. Merkez Bankası'na verdiği yetkiye dayanılarak ilave hükümlere uyulması da gerekmektedir. Buna göre çıkarılacak tahvillerin miktarı, ödenmiş sermayeden fazla olmamaktadır.

Ülkemizde tahvil çıkartarak fon sağlama imkanı TTK ile yalnızca anonim şirketlere tanınmıştır. Ayrıca bazı iktisadi devlet teşekkülleri de, anonim şirket olmasalar bile tahvil ihraç edebilmektedirler. Bu durumda,

67 PARASIZ, s.137.

tahvil çıkartmak yoluyla uzun vadeli kaynak sağlamasının belirli bir hukuki statüye sahip kuruluşların yararlanabilecekleri bir imkan olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.4.2. Finansman Bonoları:

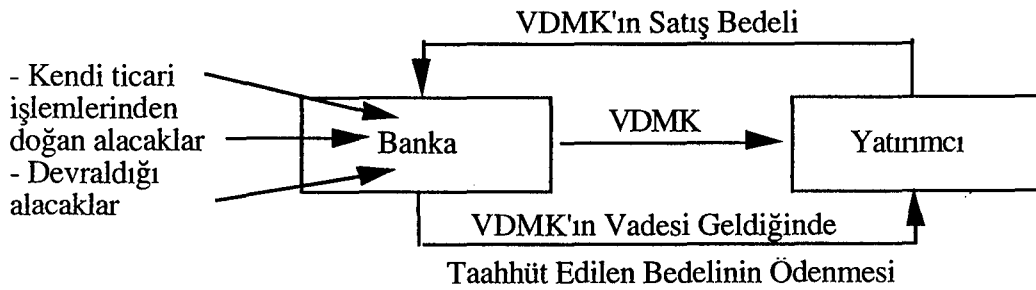
Bonolar, kısa vadeli fon sağlamak amacıyla genellikle iyi tanınan ve kredibilitesi yüksek ticari ve finansal kuruluşlar tarafından çıkarılan, emre veya hamile yazılı kıymetli evraktır.

Sermaye Piyasasında bonolar “banka bonoları”, “banka garantili bonolar”, Finansman bonoları” olarak bir gurup halinde ele alınmaktadır. Banka bonoları ve banka garantili bonolar, yatırım ve kalkınma bankaları ile anonim şirketlerin ihtiyaç duydukları zaman, ihtiyaç duydukları miktarda bono ihraç etmek suretiyle doğrudan finansman sağlamalarına imkan veren sermaye piyasası araçlarıdır. Bunların tahvil ihracından farkı, tahvil ihracındaki formalitelere tabi bulunmaması, tahvil ihracı gibi masraflı ve zaman kaybettirici olmaması ve en önemlisi gerektiğinde ve gerektiği kadar çıkarılması ve vade bakımından da tahvilden daha esnek olmasıdır. Sermaye Piyasası Kurulu’nun 14.7.1992 tarihli III. Seri 12 nolu “Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonoların Kurul Kaydına Alınmasına İlişkin Esaslar Tebliği” nde banka bonoları, banka borçlu sıfatıyla düzenleyip Kurul’ca kayda alınmasını müteakip ihraç ettiği, emre veya hamiline yazılı kıymetli evrak olarak tanımlanmıştır. Banka garantili bonolar ise, bankadan kredi kullanan ortakların, bu kredilerin teminatı olarak borçlu sıfatıyla düzenleyip alacaklı bankaya verdikleri emre muharer senetlerden bu krediyi kullandırmış olan bankaca garantisi altında ve Kurul’ca kayda alınmasını müteakip ihraç edilen kıymetli evrak olarak tanımlanmıştır.

3.1.4.3. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

Bankalar özellikle para toplarken disponibiliteler, kanuni karşılık gibi yüklerden kurtulmak için tüketici kredileri, konut kredileri, finansal kiralardan doğan alacaklar, ihracattan doğan alacaklar vb. diğer alacaklar karşılık gösterilerek varlığa dayalı menkul kıymet ihraç ederek fon sağlayabilmektedirler (68)

Varlığa dayanan menkul kıymetler 31 Temmuz 1992 tarihli SP. Kurulu Tebliği ile getirilen yeni sermaye piyasası aracıdır ve alacaklar karşılık gösterilmek suretiyle çıkarılır. Bir anlamda alacakların menkul kıymetleştirilmesi (securization) temeline dayanır. Menkul kıymetleştirme gelir üreten varlıkların bu varlıkların teminatı altında yeniden finanse edilmesi ve bu yolla ortaya çıkan borçlanmanın da yine bu varlıkların ürettiği gelir tarafından itfa edilmesidir. Bu süreç içinde şirketin sürekli olarak kıymetleştirme yapması, kıymetleştirmeden elde ettiği geliri tekrar kredi olarak vermesi ve bunları tekrar kıymetleştirerek büyüyen oranlarda ve miktarlarda fon sağlaması mümkün olur(69).

Kaynak: Mehmet Cahit Güran, "Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin Vergilendirilmesi ve Analizi", *Uzman Gözüyle Bankacılık*, Yıl:2, Sayı:5, Mart 1994, s.48.

68 PARASIZ, s.137.

69 Cafer BAKIRHAN, "Menkul Kıymetleştirme", *Uzman Gözüyle Bankacılık*, Yıl:1, Sayı:2, Haziran 1993, s.69-70.

Varlığa dayalı menkul kıymetlerde asıl amaç, işletmelerin veya bankaların kredilerini, bilançoların pasiflerindeki yabancı kaynakları ile finanse etmek yerine aktifleri menkul kıymetleştirerek, onların sağladığı nakit akımlarını devreye sokmaktır. Böylece finansman yönünden hem yeni kaynak yaratabilmek, hem de borçlarla alacakları enflasyonist ortamda eşgüdümlemek, yani borçların elde tutma kazançlarını muhafaza ederken, alacakların değer kaybını ortadan kaldırmak mümkün olur, Bu avantajlı yeni kaynaktan yararlanan bankalar karlarını artırmış, risklerini azaltmışlardır ve bu riskleri VDMK satın alanlara devretmişlerdir (70).

3.1.5. Geri Satın Alma Anlaşmaları (Repo)

Son yıllarda ülkemizde en çok gelişen para piyasası araçlarından biri olan “Repurchase Agreement” bir geri satın alma ve satma anlaşmasıdır. Reponun konusu belli menkul kıymetler olup; satıcının veya alıcının taahhüt altına girmesine göre bu işlem “repo” ve “ters repo” olarak adlandırılmaktadır. Repoda elinde bu tür menkul kıymet bulunduran kişi, sattığı menkul kıymeti satış anında taraflarca kararlaştırılan ileri bir tarihte ve belli bir fiyatla geri satın almayı taahhüt etmektedir. Burada sadece satıcının taahhüdü bulunduğundan, alıcı bu sürenin sonunda seçimlik bir hak elde etmekte örneğin menkul kıymet belirlenen fiyatın üzerine çıkarsa menkulleri satma hakkını kullanmayabilmektedir. Buna karşılık ters repoda sadece alıcının menkul kıymetleri satıcıya geri satma taahhüdü söz konusu olup, burada satıcının bir seçimlik hakkı ortaya çıkmaktadır. Uygulamada “repo” adı altında hem satıcının, hem de alıcının karşılıklı taahhütleri bulunmaktadır. Repo işlemini yapan aracı kuruluş sattığı veya satın aldığı menkul kıymetleri ya bizzat karşı taraf adına muhafaza ettiği veya bu kıymetler saklama hizmeti veren bir başka kuruluşta muhafaza edildiği için vade sonunda taahhütlerin yerine

⁷⁰ Ümit GÜCENME, *Türkiye Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler*, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 181, Ankara, 1994, s.81.

getirilmesinde bir sorun çıkmamaktadır (71).

Repo işlemleri fon fazlası bulunan birimlerin kısa vadeli atıl fonlarını fon eksikliği bulunan birimlere aktarmasını sağlar. Bankaların bu sayede sağladıkları fonlar hem mevduat munzam karşılığı yatırılmaması hem de likidite açısından önemli kaynaklardır (72).

3.1.6. Yurtdışından Sağlanan Kaynaklar

Bankaların bilançolarının pasif kısmında yer alan kaynaklardan biri de çeşitli yollarla sağlanan yurt dışı kaynaklardır.

Yabancı sermaye şeklindeki kaynak arayışları, ülkeler açısından ve makro bazda olduğu kadar firma bazında da önem kazanmaktadır. Bankalar yurtdışından başlıca iki yöntemle fon temin etmektedirler. Bunlardan ilki yurt dışından kredi almak, ikincisi ise yurtdışından mevduat kabul etmektir. Bankaların yurtdışında yerleşik kişi ve kuruluşlarla diğer bankalardan gerek TL gerekse yabancı olarak mevduat kabulünü engelleyecek bir düzenleme yoktur.

Son yıllarda, özellikle sermaye piyasasının gelişmesi ve uluslararası piyasalara açılma imkanlarının doğması, bankaların yeni kredi kaynakları bulma olanaklarını geliştirmektedir. Bankalar yurtdışı kaynaklarını sağlarken en genel anlamıyla Euro-para piyasalarından borçlanmaktadırlar.

71 Sezai REİSOĞLU, "Yeni Yasal Düzenleme Açısından Repo", **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Yıl:3, Sayı:9, Temmuz 1992, s.30.

72 Koray TULGAR, "Ticari Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi", **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Eylül 1993, s.10.

Türkiye’de özellikle 1980 yılından sonra bankalarca mevduata enflasyonun üzerinde faiz verilmeye başlanması, banka kaynak maliyetlerini arttırmıştır. Bu maliyet artışının girişimcilere de yansması sonucu, yurt dışından kaynak bulma çabaları ortaya çıkmıştır. Girişimcilerin gereksinme duydukları yabancı kaynakların sağlanması, bankalar aracılığı ile yapılmaya başlanmıştır.

Bankalar yurtdışı kaynaklarını fiyatlarken, maliyet arttıracak veya azaltacak unsurları dikkate almalıdır. Bunlar⁽⁷³⁾;

- Faiz oranı,
- Muhtemel kur riskleri,
- Kredi anlaşması şartlarının ve türünün doğurduğu gider ve komisyonlar,
- Bankanın uluslararası örgütsel düzenidir.

Bankanın ödediği faiz oranının iki alt bileşeni vardır: Saf faiz oranı ve ek faiz (spread) oranı. Saf faiz oranı toplam faize esas oluşturan LIBOR (Londra Bankalararası Satış Kuru), Prime Rate (Amerika’nın önde gelen bankalarının birbirine kredi verirken uyguladıkları oran) ya da JLTP Rate (Japon piyasasında geçerli olan uzun vadeli kredi faizi)’dir. Bankalararası piyasalardan borçlanırken veya fon aktarırken kullanılan faiz oranı, Londra ya da New York piyasalarında geçerli faiz oranına bağlıdır. Saf faiz oranı, belli bir piyasada, borcun vade ve miktarına bağlı olarak değişen, bunun yanında her potansiyel borçlu kurum için diğer piyasa güçlerinin sabit olduğu bir ortamda, her zaman değişmez bir orandır. Uluslararası piyasalara fon sağlayan bankaların saf faiz oranına eklediği bir ek faiz oranı, diğer bir deyişle bir risk primi sözkonusudur.

⁷³ Sadi UZUNOĞLU, **Bankacılıkta Kaynak Maliyeti Hesaplama Yöntemleri**, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Bankacılık Eğitim Programları, Mayıs 1996, s.27-28.

Bu ek faiz, ülkelerin ve borçlu kurumların kredibilitesini ölçmede gözönüne alınan etmenlerin bir sentezine göre belirlenmektedir. Yurtdışı kaynakların sabit ya da değişken faizli olmalarını belirleyen ek faizdir.

Ayrıca; bankaların yurtdışı kaynaklara fazla miktarda yönelmelerine engel olmak amacıyla, 12 Eylül 1995 tarih, 22402 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 11. No.lu Tebliğ ile 6 No.lu Tebliğin “Fon’a Kesinti Yapılmayacak Krediler”i düzenleyen 3 üncü maddeyi yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre;

- Bankaların borçlu sıfatıyla yurtdışından temin ettikleri döviz kredileri, fon muafiyeti kapsamında çıkarılmış olup, %6 fon kesintisine tabi tutulmuştur.

Bankaların bu oranı yüksek bulmaları nedeniyle, 28.12.1995 tarih, 22507 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 15 No.lu Tebliğ ile Bankaların yurtdışından sağladıkları kredilerde fon kesintisi oranı %6’dan %4’e düşürülmüştür ⁽⁷⁴⁾.

3.1.7. Diğer Kaynaklar

Bankaların kasalarında, kısa aralıklarla da olsa bankacılık işlemleri ile ilgili veya ilgisiz bazı paralar bulunabilmektedir. Bu paralar bankacılık faaliyetleri boyunca, bir yandan gelip, bir yandan iade veya sevk edilmeleri nedeniyle bir nevi kaynak özelliği arz etmektedirler. Bunların başlıcaları, bankaların iç ve dış ticaret işlemlerine aracı olmalarından dolayı müşterilerin teminat ve transferlerin gerçekleştirilmesi amacıyla yatırdığı paralardan oluşan “ithalat teminatları ve transfer emirleri” hesapları, bankaların ilgili bankacılık işlemlerinden kestikleri vergiler veya diğer vergi, sigorta primleri gibi kaynağından kesildikten yada ödemek üzere ayrıldıktan belli bir süre sonra yatıracakları paralardan

⁷⁴ Resmi Gazete, Sayı: 22507, 28.12.1995.

oluşan “ödenecek vergi, harç ve primler” hesapları, T.C. Merkez Bankası’na yatırılmak üzere ayrılması gereken bir takım sorunlu karşılıkların belli bir müddet sonuna kadar bankada kalması nedeniyle oluşan özel hesap karşılığı gibi hesaplardan oluşmakta ve bankalar için kısa vadeli bir fon sağlamaktadır.

Bankaların pasif kalemleri arasında yer alan faiz ve gider reeskontları hesabı, esas itibariyle bankaların gelecek dönemde ödeyecekleri faiz ve giderlerin cari döneme isabet eden kısımlarının, kısa vadede bir borç olarak ele alınmasıyla oluşmaktadır. Yani banka reeskonta tabi tuttuğu gider ve faizleri hemen ödemeyip belli bir süre sonra ödemektedir. Bu nedenle bu tutarlar, cari dönem içinde banka için kısa vadeli bir kaynak olarak düşünülebilmektedir.

Bankaların, ödeme aracı olmaları nedeniyle kendisine yatırılan ve havale edilen bir takım paraların, bankalarda belli bir süre kalması veya lehdarları tarafından hemen çekilmemesi ya da bankadan hiç talep edilmemesi sonucu oluşan kaynakları da sözkonusudur.

3.2. Özkaynaklar

Özkaynaklar aktifte yer alan varlıkların ne kadarının bankanın kendi kaynakları ile sağlanmış olduğunu, dolayısıyla banka sahip ve ortaklarının aktifler üzerindeki haklarını göstermektedir.

*Bankaların faaliyete başlamaları için gerekli ilk fonu meydana getiren özkaynakların, mudilere ve diğer alacaklılara karşı teminat görevi görme fonksiyonunu ifaya yeterli olması gerekir. Mevduata oranla büyük bir özsermaye mudilerin garantisini arttırır⁽⁷⁵⁾.

⁷⁵ Sedat ÖZTÜRK, **Türk Ticaret Bankacılığında Kaynaklar ve Maliyetler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992, s.26.

Bankaların birer anonim şirket olarak menkul kıymetler borsasında işlem gören hisse senetlerinin olduğu, yasal zorlama ya da diğer bir takım nedenlerle sermaye artırımının gittiği ve bu artırımını da zaman zaman dağıtılmayan kârlarla finanse ettiği varsayıldığında, özkaynakların bankaya maliyetini belirleyen unsurlar şunlardır:

- Hisse senedi ihracı yoluyla sağlanmış kaynakların maliyeti,
- Dağıtılmayan kârların (otofinansmanın) maliyeti.

Vergi tasarrufu sağlamayan ve çok sayıda çıkar grubunun beklentilerini üzerinde toplayan özkaynaklar, yabancı kaynaklara oranla daha yüksek maliyete sahiptirler. Özkaynakların maliyeti, genel olarak, bankanın bir işletme olarak değerinin düşmemesi için yatırım projelerinin özkaynaklar ile finanse edilen kısmından elde edilmesi gereken en az kârlılık oranıdır. Özkaynakların maliyetini oransal olarak ifade edebilmek için en büyük ağırlığı oluşturan ödenmiş sermayenin maliyetinin bulunması gereklidir⁽⁷⁶⁾.

* Bankalar Kanunu'na göre özkaynak, bankaların ödenmiş veya Türkiye'ye ayrılmış sermayeleri ile yedek akçeleri toplamını ifade eder. Bu tanımdan hareketle özkaynağın unsurları aşağıdaki şekilde sıranabilir.

3.2.1. Ödenmiş Sermaye

Genel olarak sermaye, bir bankanın sahibi ve ortakların kuruluşta veya sermaye artırımını yoluyla bankanın emrine tahsis ettikleri iktisadi kıymetleri kapsar. Ana sözleşme ile belirlenen ve ortakların ödenmeyi taahhüt ettikleri sermaye “kayıtlı veya itibari sermaye” olarak adlandırılır. Ödenmiş sermaye ise, bankaların üç aylık hesap özetlerindeki

⁷⁶ Oya AKBULUT, *Kredi Maliyetlerini Belirleyen Unsurlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993, s.39.

fiilen ödenmiş veya Türkiye'ye ayrılmış ve ödenmiş sermayelerinden, bilançoda görülen zararın yedek akçelerle karşılanamayan kısmı ile yabancı ülkelerdeki şubelerine ayırdığı sermaye düşüldükten sonra kalan bakiyeyi ifade etmektedir (77).

Bankaların en önemli fonksiyonu, vade transformasyonu yaratarak, kısa vadeli kaynaklarla orta ve uzun vadeli kullanılabilir kaynak yaratmaktır. Bankanın yarattığı bu transformasyon, belli bir riski de içermektedir. Sermaye, ticari işletmeler açısından kredi verenleri koruyucu bir unsur olmanın yanı sıra finansal işlemlerde alternatif bir kaynak olma özelliğini de gösterir. Sermayenin aynı zamanda kredi olarak kullanılabilmesi, kısa vadeli kaynakların orta ve uzun vadeli bağlanmasıyla doğuracağı riskleri yok edecektir.

Bankalar çok büyük ölçüde yabancı kaynak kullanan, başka bir deyişle toplam kaynakları içinde özkaynakları küçük bir yer tutan kuruluşlardır. Bununla birlikte, özkaynakların ve bu arada sermayenin bankalar açısından taşıdığı önem çok büyüktür. Banka sermayesinin taşıdığı bu önem, hiç kuşkusuz banka sermayesinin işlevleri ile sermayenin yeterliliği sorunu arasında zorunlu bir ilişki vardır. Bu işlevlerin önemi ve türü çoğaldığı ölçüde daha büyük banka sermayesine ihtiyaç duyulacağı açıktır(78).

3.2.2. Yedek Akçeler ve Karşılıklar

Bankalar tarafından bir emniyet fonu olarak ve muhtemel zararlarını karşılamak amacıyla kârdan ayrılan yedek akçeler, bankaların diğer bir fon kaynağını oluşturur. Ülkemizde bankalar anonim ortaklık şeklinde

⁷⁷ UZUNOĞLU, s.8-9.

⁷⁸ ÖZTÜRK, s.32.

kurulurlar. Bundan dolayı anonim ortaklıkların Ticaret Yasası gereğince ayrılması gerekli yedek akçe kurallarına bankalarda uymak zorundadır⁽⁷⁹⁾. Ülkemiz uygulamasında yedek akçeler aşağıdaki şekilde tasnif edilmektedir.

- Yasal yedek akçeler: Bunlar Türk Ticaret Kanunu ve yürürlükteki özel kanunların öngördüğü yedek akçelerdir. Bankalar, her yıl safi kârın yirmide birini, ödenmiş sermayenin beşte birini buluncaya kadar “umumi yedek akçe” olarak ayırmak zorundadırlar. Buna “1.tertip yedek akçe”de denir. Safi kârdan %5 kâr payı ayrıldıktan sonra dağıtılacak tutarın %10’u da “ek yedek akçe” veya “2.tertip yedek akçe” olarak ayrılır⁽⁸⁰⁾.

Türk Ticaret Kanunu’na göre yasal yedek akçeler, ancak zararın kapatılması, işlerin iyi gitmediği zamanlarda faaliyetin sürdürülmesi ve işsizliğin önlenmesi için kullanılır.

- İhtiyari yedek akçeler: İhtiyari yedek akçe deyimi, Türk Ticaret Kanunu’na göre, anasözleşme hükümleri uyarınca ayrılan yedek akçeler için kullanılır. Anasözleşmeye kanunda sayılanlar dışında yedek akçe ayrılabilmesine dair bir hüküm konulabilir. Bu tür bir yedek akçenin ayrılması anasözleşmede öngörülmüş ise, kanuni ve ihtiyari yedek akçelerle, kanun ve anasözleşme gereği ayrılması gerekli diğer paralar ayrılmadıkça kâr dağıtımı yapılamaz.

- Olağanüstü yedek akçeler: Bu tür yedek akçeler, işletme bünyesinde belirli amaçların gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla ayrılırlar. Ortaklar genel kurul şirketin devamlı gelişmesini ve sürekli kâr payı dağıtmasını sağlayabilmek için kanuni zorunluluktan veya esas sözleşmeden doğan yedek akçelerden başka olağanüstü yedek akçe ayrılmasını öngörebilir.

⁷⁹ ÖCAL, s.76.

⁸⁰ SEVAL, s.51.

- Diğer yedek akçeler: Yasal, ihtiyari ve olağanüstü yedek akçeler dışında kalan ve belirli bir takım amaçları gerçekleştirmek, işletmenin mali yapısını güçlendirmek ve yatırım gücünü arttırmak amacıyla ayrılan yedek akçeler, diğer yedek akçeler grubunu oluşturmaktadır. Örneğin kâr dağıtımını için ayrılan yedek ve sabit değer yenileme fonu gibi.

- Karşılıklar: Vadeleri ve tutarları itibariyle, belli yükümlülükler olarak yabancı sermaye başlığı altına alınan borçların dışında, vadesi ve tutarı belirsiz borç niteliği taşıyan yükümlülükler ile işletmenin aktiflerinde meydana gelen, ancak tutarı belli olmayan değer azalışları, karşılıklar ayrılarak bilançoda gösterilmektedir. Karşılıklar terimi, işletmenin sahip bulunduğu iktisadi kıymetlerde meydana gelen, ancak tutarı kesin olarak saptanamayan değer azalışları ile, hesap döneminde işletmenin bazı faaliyetleri sonucu doğması mümkün olan, fakat tutarı kesin olarak bilinmeyen zararları karşılamak üzere ayrılan fonlar için kullanılmaktadır.

- Dağıtılmayan kârlar: İşletmeler ekonomik ve teknik bakımdan eskiyen ya da aşınan varlıklarını yenilemek , ilerdeki yıllarda istikrarlı bir kâr dağıtımını politikasını sürdürebilmek, mevcut borçlarını ödemek gibi amaçlarla, faaliyet sonucu elde ettikleri kârlardan bir kısmını ortaklarına dağıtmayarak işletmede alıkoyma yoluna giderler. Buna aynı zamanda işletmenin oto finansmanı da denilmektedir. Gelirden yapılan tasarruflarla oluşturulduklarından, dağıtılmayan kârların bir finansman kaynağı olarak kullanılabilmeleri, gelir ya da kârların varlığına ve miktarına bağlıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA KREDİ MALİYETİNİN HESAPLANMASI VE BANKALARIN KARŞILAŞTIĞI SORUNLARIN KREDİ MALİYETİNE ETKİSİ

1. KREDİ MALİYETİ VE MALİYETİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1.1. Kredi Maliyeti

Ticari krediler bankaların en önemli ve en büyük gelir kaynağı yaratan aktiflerini oluşturur. Bu nedenle bankanın kredi yöneticisinin iyi tanımlanmış ve istikrarlı bir kredi fiyatlandırma sistemini sunabilmesi kredi yöneticisinin de banka masraflarına oranla en yüksek verimi sağlayacak ve piyasadaki rekabet koşullarıyla uyumlu olabilecek bu sistemi iyice anlayabilmesi gerekir (81).

Bankalar bir ticari müessesedir. Ticari işletmeler mal alımında bulunur ve bunları satışa sunmakla gelir elde ederler. Bankaların ise satın aldıkları ve satışa sundukları ürün paradır. Bu itibarla bankalarca mevduat ve kredi birbirinden ayrılmayan bir bütündür. Birini etkileyen faktör diğerini de otomatikman etkilemektedir. Diğer bir deyişle kredi maliyetleri başlangıçta mevduat maliyetine direkt olarak bağımlıdır.

81 SEVAL, s.225.

Bankacılık sektöründe kaynakların oluşumunu aşağıdaki gibi gruplayabiliriz⁽⁸²⁾:

- a) Mevduat (TL-DTH)
- b) Blokeler (Teminat için alınan)
- c) İnterbank piyasasında yapılan borçlanmalar
- d) Yurt dışından bankalar ve finansman kurumlarından temin edilen krediler

Bu kaynakların her birinin maliyeti kredilerin maliyetinin belirlenmesinde etkindir. Ancak hemen belirtelim ki Türkiye’de faaliyet gösteren Türk Bankalarının temel kaynağı mevduattır. Buradan hareketle kredi maliyetinin temelini mevduat maliyeti oluşturur. Bu bölümde öncelikle mevduat maliyetini belirleyen unsurlara yer verildikten sonra, bu faktörlerin kredi maliyetine etkileri incelenmeye çalışılacaktır.

1.1.1. Bankanın Hedefleri

Bankanın fiyatlama hedefleri bankanın kendi amaçlarından ve rekabet koşullarından önemli ölçüde etkilenir. Şüphesiz tüm bankacılar kredi fiyatını belirlerken masraflarının üzerine tatminkar bir kâr payı eklemek isterler. Ancak nihai fiyatı belirleyen unsur pazar fiyatıdır. Bankanın fiyatlama sistemi, pazarda oluşan kredi fiyatına bankanın ne derecede uyabileceğini görmek açısından yararlıdır.

Bankaların faaliyet gösterebilmeleri büyük ölçüde hane halkından, yani içinde yaşadıkları toplumdan mevduat olarak topladıkları fonlara bağlıdır. Bankalar bu fonları yine toplumu oluşturan birimlere makul bir

⁸² AKBULUT, s.30.

fiyata satarak firmaların büyümesine, gelişmesine ve ülkedeki ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak sorumluluğunu taşırlar. Bankalar öte yandan hissedarlarına da makul bir getiri yaratmak zorundadırlar. Bu nedenle bankanın kârlılığını arttıracak her olanağı değerlendirmeye çalışırlar. Kredi fiyatları ile alternatif yatırım fırsatları arasında doğrusal ilişki mevcuttur. Para piyasası araçlarına yapılan yatırımlar, hazine bonosu ve devlet tahvili gibi araçlara yatırılan fonlar hem daha az riskli hem de daha likit yatırımlar olduğu için aynı vadeye sahip olan kredilerin fiyatları genelde daha yüksek olur (83).

Kredi yöneticisinin doğru fiyatlama kararları verebilmek için kredi ile ilgili tüm giderleri, potansiyel gelir kaynaklarını ve bankanın kârlılık hedeflerini çok iyi anlamış olması gerekir.

1.1.2. Fon Toplama İle İlgili Giderler

Kredi fiyatının belirlenmesinde önemli bir aşama kredi ile ilgili giderlerin tanımlanmasıdır. Bankalar da kâr amacı güden diğer işletmeler gibi kâr edebilmek için masraflarını karşılamak zorundadırlar.

Kredilere ilişkin giderler üç gruba ayrılabilir (84);

- 1) Kredi olarak verilen fonların temin edilme maliyeti
- 2) Kredilendirme sürecinde var olan risk faktörlerine ilişkin maliyetler
- 3) Kredinin gerçekleştirilmesi ile ilgili idari giderler

83 SEVAL, s.225.

84 GÖKÇEK, s.137.

reeskont işlemleri, tümüyle fiyat etkisine dayanmaktadır. Bu açıdan zorunlu karşılıklar politikasının etkisi daha belirgin ve kesindir. Öte yandan zorunlu karşılıklar politikasının bir maliyet etkisi de olabilir. Çünkü karşılık oranlarının arttırılması ticari bankaların portföylerinde gelir getirmeyen aktiflerin miktarını arttırarak kredi işlemlerinin kârlılığını azaltıcı yönde etki yapar.

Zorunlu karşılıklar politikasının etkilerini şöyle özetleyebiliriz⁽⁸⁶⁾:

- Zorunlu karşılık oranının değiştirilmesi tüm banka sistemini etkiler. Bunun bazı sakıncalı yönleri olabilir. Eğer kaydi para yatırımı birkaç büyük bankanın kontrolü altındaysa ve iş hacminin fazlaca yoğun olmadığı küçük yörelerde para darlığı çekiliyorsa, karşılık oranlarının yükseltilmesi, buralardaki yerel bankaların zaten kıt olan para yaratma olanaklarını daha da kısıtlar.

- Para piyasasında çalışan ve zorunlu karşılık ayırma yükümlülüğü olmayan banka dışı mali aracılar, zorunlu karşılıklar arttırmaları karşısında imtiyazlı duruma geçerler.

- Zorunlu karşılıklar politikası, esnek bir politika aracı değildir. Yani zorunlu karşılık oranında yapılan değişmelerle küçük ölçekli para ayarlamaları yapılamaz. Çünkü karşılık oranında yapılacak küçük bir değişikliğin para stoku üzerinde etkisi büyük olabilir.

- Zorunlu karşılık oranlarının arttırılması, ellerinde aşırı rezerv (parasal taban) bulunmayan bazı bankaları, portföylerindeki kıymetli evrakları satma durumuyla karşı karşıya bırakabilir.

86 PARASIZ, s.272.

- Zorunlu karşılıkların yükseltilmesi durumunda bankaların ek karşılık sağlama işlemleri, belli bir zaman alabilir ve bu gecikme beklenen etkinin daha sonra ortaya çıkmasına neden olabilir (87).

22 Temmuz 1996 tarih ve 22704 mükerrer sayılı Resmi Gazete'ye göre uygulanması gereken mevduat munzam karşılık oranları aşağıdaki gibidir:

- a) Türk Lirası Mevduatta %8
- b) Döviz Tevdiat Hesabında %11
- c) Altın Depo Hesabında %0

Her hafta cuma günleri itibariyle düzenlenecek mevduat ve munzam karşılık cetvellerinde gösterilecek Türk Lirası mevduat için Türk Lirası olarak, ABD Doları, Alman Markı, Fransız Frangı, Hollanda Florini ve İsviçre Frangı cinsinden döviz tevdiat hesapları için kendi döviz cinsinden, diğer döviz cinsleri üzerinden açılan döviz tevdiat hesapları için de ABD Doları olarak Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdinde bloke bir hesapta nakten munzam karşılık tesis edilecektir. Söz konusu oranları 26.7.1996 tarihli cetvelden başlamak üzere yürürlüğe girecektir.

Buradaki mevduat ibaresi ayrıca belirtilmedikçe, Türk Lirası mevduat, döviz tevdiat hesabı ve altın depo hesaplarını ifade eder. Münhasıran kıyı bankacılığı yapanlar hariç, serbest bölgelerde faaliyette bulunan bankalar ile Türkiye'deki bankaların yurt dışındaki şubeleri adına kabul ettikleri mevduatlar da yukarıdaki hükümlere tabidir.

Yurtiçi bankalararası mevduat, tek hazine sistemi çerçevesinde açılan hazine cari hesabı ile memurlar ve işçiler ile bunların emeklilerine konut edindirme yardım yapılması hakkındaki 3320 sayılı Kanun uyarınca açılan hesaplar munzam karşılık kapsamı dışındadır (88).

1.2.1.2. Disponibilite Oranı

Disponibilite, likiditesi yüksek ve her an kullanılmaya hazır olan paradır. Disponibl kaynaklar kasadaki mevcutları TCMB nezdindeki vadesiz serbest mevduatı, her an paraya çevrilebilir hazine bonolarını, reeskont imkanlarını ve devlet iç borçlanma senetlerini kapsar (89).

Disponibilite oranları;

a) Türk Lirası Mevduatta: Bankaların Türk lirası mevduatları için bulunduracakları disponibilite oranı tamamı senet olmak üzere %6 dır.

b) Yabancı Para Mevduatta: Bankaların yabancı para mevduatları için bulunduracakları disponibilite oranı tamamı senet olmak üzere %3 tür.

c) Altın Depo Hesaplarında: Bankaların altın depo hesapları için disponibilite oranı %0 dır.

d) Mevduat Dışı Türk Lirası Pasif hesaplarda: Bankaların mevduat dışı Türk lirası pasif hesapları için bulunduracakları disponibilite oranı %8'i Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdinde Türk lirası vadesiz serbest tevdiat, %6'sı senet olmak üzere toplam %14' tür.

e) Mevduat Dışı Yabancı Para Pasif Hesaplarda: Bankaların yabancı para mevduat dışı hesapları için bulunduracakları disponibilite oranı %11'i Merkez Bankası nezdinde ABD Doları, Alman Markı, İsviçre Frangı ve Hollanda Florini cinsinden serbest tevdiat, %3'ü ise senet olmak

⁸⁸ Resmi Gazete, Sayı:22704, 22 Temmuz 1996.

⁸⁹ Ünal ŞAKAR, (Editör: Nurhan AYDIN), *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar*, Anadolu Üniversitesi, A.Ö.F. Yayınları, No.526, Eskişehir, 1996, s.155.

üzere toplam %14'tür.

f) Pozisyon Aşımalarında: Bankaların pozisyon aşımalarına ilişkin taahhüt için bulunduracakları disponibilite oranı, tamamı Merkez Bankası nezdinde Türk Lirası serbest tevdiat olmak üzere %8'dir.

Disponibilite değer olarak kabul edilecek senetler; Merkez Bankası nezdinde bankalar adına açılacak hesaplarda serbest olarak bulundurulan mülkiyeti bankalara ait, Devlet iç borçlanma Senetleri ile Kamu Ortaklığı Fonu ve/veya Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından çıkarılan Devlet İstatistik Enstitüsünce açıklanan Toptan Eşya Fiyatlarına ve/veya dövize endekli senetler ile döviz üzerinden düzenlenmiş senetlerdir.

Disponibl değer olarak kabul edilen T.C. Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi tarafından 31.12.1994 tarihine kadar ihraç edilen Devlet İstatistik Enstitüsünce açıklanan Toptan Eşya Fiyatlarına ve/veya Dövize Endekli senetler ile döviz üzerinden düzenlenmiş senetlerin tutarı, yabancı para mevduat ve yabancı para diğer pasifler için bulundurulması gereken serbest tevdiat dışındaki disponibl değerlerin %25'ini aşamaz.

Tebliğ gereğince disponibl değerler arasında yer alacak olan Türk Lirası üzerinden düzenlenmiş senetlerin asgari 1 yıl vade ile ihraç edilmiş olması gerekmektedir. Dövize Endekli senetler ile döviz üzerinden düzenlenmiş senetlerde vade artışı aranmaz.

Bankalar, mevduata ilişkin taahhütler ile mevduat dışı pasif hesaplara ilişkin taahhütlerin hesaplandığı ayın bitimini izleyen ilk Cumartesi gününden, pozisyon aşımalarına ilişkin taahhütlerin hesaplandığı haftayı takip eden Cumartesi gününden başlayarak, 7 günlük sürelerde belirtilen oranlarda ortalama disponibl değer bulunduracaklardır (90).

90 Resmi Gazete, Sayı: 22704, 22 Temmuz 1996.

Belirtilen düzenlemeler neticesinde yabancı kaynak üzerindeki yükümlülükler aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Tablo3.1: Mevduat Munzam Karşılık ve Disponibilite Oranları

	Munzam Karşılık Serbest Tevdiat	Senet	Toplam
TL. Mevduat	%8	%6	%14
YP Mevduat	%11	%3	%14
Altın Depo	%0	%0	%0

	Disponibilite Serbest Tevdiat	Senet	Toplam
T. Diğer Pasifler	%8	%6	%14
YP Diğer Pasifler	%11	%3	%14
Pozisyon Aşırımları	%8	%0	%8

1.2.1.3. Vergiler ve Fonlar

Bankaların kullanabilecekleri fon miktarı ve kaynak maliyetini belirleyen etmenlerden birisi de bankaların tabi olduğu vergiler ve fonlardır. Bankalar topladıkları mevduatların faizlerinden gelir vergisi ve SSDF kesmek zorundadırlar. Bankalar bu kesintileri müşteri adına yapmaktadır. Başka bir deyişle vergi yükümlüsü banka olmamakta, müşteri olmaktadır. Bu durum vergisel açıdan bankaları bir zorunluluk altına sokmakta ancak kullanabileceği kaynak tutarını azaltmaktadır. Aslında bankalar yaptıkları tüm işlemlerden tahsil ettikleri vergi ve fonları müşteriden tahsil etmekte, kendisi bir ödemede bulunmamaktadır. Bu olgu bankaların maliyetlerini doğrudan etkilememesine rağmen, dolaylı olarak bankaların bu fonları kullanamamasından dolayı kredi hacmini düşürmektedir. Böylece bankaların kredi maliyeti artmaktadır.

Bilindiği gibi bankalar sermaye piyasasında yoğun olarak faaliyet göstermektedir. KVK Md. 8/1'e göre kurumların hisse senetlerinden elde ettikleri kâr payları iştirak kazancı olarak Kurumlar Vergisi matrahına dahil edilmeyecektir. Ayrıca Hazine Bonosu ve Tahvillerde yapılan tevkifatlar beyanname üzerinden hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilmektedir⁽⁹¹⁾ Sermaye piyasası araçlarına uygulanan vergiler kanunda yapılan değişikliklerle değişkenlik arz etmektedir. Vergilerin arttırılması ya da yeni vergilerin konulması bankaların kullanılabilir fonlarını azaltmakta, kredi maliyetini arttırmaktadır.

11 Mart 1997 tarih 22930 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'na ilişkin tebliğe göre, bankaların 12.1.1997 tarihinden itibaren kullandıkları krediler %10, yurtdışından sağladıkları krediler ise %4 oranında fon kesintisine tabi tutulmuştur. Ancak ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin finansmanı için kullanılan krediler fon istisnası kapsamına alınmıştır. Bankaların finansman şirketlerine kullandıkları krediler ile finansman şirketlerinin yurt dışından sağladıkları ortalama vadesi asgari 1 yıl ve daha uzun olan döviz kredileri de Fon'a kesinti yapılmayacak krediler kapsamına alınmıştır⁽⁹²⁾.

1.2.1.4. Devletin Para Politikası

1.2.1.4.1. Devlet Tahvil Oranı

Yatırımcılar açısından alternatif yatırım olanaklarından birisi de, devlet tahvilleridir. Devlet tahvillerine uygulanan faiz oranı, devletin fon ihtiyacına göre arz ve talebe dayanarak belirlenir.

Bankalar da kredi kullanırken devlet tahvillerinin faiz oranlarını gözönünde bulundurmalıdır. Çünkü devlet tahvilleri bankalar içinde bir

⁹¹ Sibel Kumbasar BAYRAKTAR, Türkiye'de Sermaye Piyasası Araçlarının Vergilendirilmesi, İMKB Yayınları, No.1, Kasım 1994, s.50.

⁹² Resmi Gazete, Sayı:22930, 11 Mart 1997.

yatırım aracıdır. Üstelik kullanılacak krediye göre çok daha az risklidir.)

1994'ün Kasım ve Aralık aylarında dövize olan baskının da etkisiyle ihale faizlerinde görülen yükselme eğilimi 1996 yılı başında da devam etmiş ve Ocak ayında yüksek olan ihale faizleri, özellikle 3 aylık ihalelerde giderek düşmüştür. Yaz aylarında itfaların yoğun olmayışı da faizlerdeki düşüşü kolaylaştırmış, ancak faizler Eylül ayından itibaren tekrar yükselerek, Aralık sonuna kadar bu trendini sürdürmüştür. Hazine, ilk aylarda her vadede olmasa bile, açtığı vadelerde piyasadan ihale, TEFE+6 faizli senetler ve halka arz yolu ile borçlanabilmiş, ayrıca, bu aylarda Merkez Bankası kısa vadeli avans hesabına geri ödeme yapmıştır.

Hazine ilk üç ay içinde faizleri düşürürken, vadeleri de giderek uzun vadeye kaydırmış ve Nisan ayından itibaren her vadede borçlanmayı gerçekleştirebilmiştir. Hazine'nin Nisan ayı nakit ihtiyacının kalan kısmı ise dış kredi girişleri, kısa vadeli avans kullanımı ve halka arz yolu ile hazine bonusu satılarak karşılanmıştır. Bu arada Nisan 1995 enflasyon oranında özellikle 1994 Nisan ayındaki rekor seviyede fiyat artışına göre kaydedilen düşüş, beklentileri olumlu yönde etkileyerek faizlerdeki düşüşü desteklemiştir. Ancak, bu durum Eylül ayından itibaren rezerv paradaki emisyon kaynaklı artış, mevcut kur politikasından vazgeçileceği beklentileri, seçim nedeniyle enflasyon beklentilerinin artması ve piyasalarda görüş ufkunun daralmasıyla birlikte tersine dönerek faizlerin tekrar yükselmesine ve vadelerin kısılmasına neden olmuştur. Faizlerin yükselmesi Hazine'nin kırık vadelerde de olsa bir miktar borçlanabilmesini sağlamış ayrıca devalüasyon beklentilerini de kurmuştur (93).

Hazine, 1994 yılında yüksek faiz oranlarıyla kısa süreli borçlanırken bu gün faiz oranları düşülerek süre uzatılmıştır.

93 T.C. Merkez Bankası, 1995..., s.74.

1.2.1.4.2. Emisyon

Kağıt para hacmi Merkez Bankası tarafından belirli kanuni şartlara göre tayin edilir. merkez Bankasının emisyon hacmini kontrol altında bulundurması dolayısıyla mevduat ve kredi hacmini etkiler ⁽⁹⁴⁾.

Tablo 3.2. Emisyon Hacmi ile Mevduat ve Krediler Arasındaki İlişki

	M3	Değişim (%)	Özel Mev. Bankaları Mevduatı	Değişim (%)	Özel Mev. Bankaları Kredileri	Değişim (%)
1 1995	663,583.0		225,498.3		300,116.9	
2	732,572.0	9.42	241,580.7	6.66	319,996.9	6.21
3	803,593.0	8.84	260,983.4	7.43	346,514.7	7.65
4	880,152.0	8.70	285,014.2	8.43	372,393.6	6.95
5	963,938.0	8.69	297,682.1	4.26	389,572.8	4.41
6	1,016,782.0	5.20	312,978.6	4.89	411,486.5	5.33
7	1,091,908.0	6.88	343,610.5	8.91	450,610.4	8.68
8	1,170,624.0	6.72	370,665.1	7.30	474,844.5	5.10
9	1,196,936.0	2.20	392,326.8	5.52	501,389.6	5.29
10	1,207,174.0	0.85	403,151.4	2.68	552,825.3	9.30
11	1,250,510.0	3.47	415,720.7	3.02	589,007.2	6.14
12	1,299,500.0	3.77	412,390.8	-0.81	642,163.2	8.28
1 1996	1,357,566.0	4.28	419,989.3	1.81	696,812.0	7.84
2	1,508,113.2	9.98	456,267.2	7.95	749,431.0	7.02
3	1,547,306.1	2.53	485,776.0	6.07	827,922.2	9.48
4	1,656,949.6	6.62	517,766.8	6.18	921,037.1	10.11
5	1,789,783.3	7.42	567,103.9	8.70	983,422.6	6.34
6	1,854,870.2	3.51	613,425.7	7.55	1,061,166.6	7.33
7	1,995,365.7	7.04	652,896.5	6.05	1,134,386.9	6.45
8	2,199,757.2	9.29	715,893.4	8.80	1,191,079.8	4.76
9	2,355,038.2	6.59	771,474.1	7.20	1,278,020.2	6.80
10	2,489,087.4	5.39	831,309.3	7.20	1,401,229.7	8.79
11	2,733,349.1	8.94	875,927.0	5.09	1,520,420.0	7.84
12	2,869,861.2	4.76	956,451.0	8.42	1,651,231.5	7.92

Kaynak: Aylık İstatistik Bülteni, TCMB, Ankara, Ocak 1997.

⁹⁴ ŞAKAR, s.156.

1.2.1.4.3. Açık Piyasa İşlemleri

Açık piyasa işlemleri, Merkez Bankası'nın dolaşımdaki para miktarını azaltıp çoğaltmak için, hazine bono ve tahvilleriyle, özel sektöre ait bazı tahvil ve senetleri alıp satma işlemleridir. Piyasadan bu gibi kıymetlerin Merkez Bankası tarafından satın alınması, piyasaya para çıkması, satılması dolaşımında banknot çekilmesiyle sonuçlanacaktır. Dolaşımdaki rezerv paranın (parasal tabanın) değişmesi, kaydi para hacmini de aynı yönde etkileyerek toplam para stokunun değişmesine neden olacaktır (95).

- Açık piyasa İşlemlerinin Kullanımı: Merkez bankası tarafından açık piyasa işlemleri hem defansif (savunmaya yönelik), hem de ofansif (hücumu yönelik) amaçlarla yapılır. Bilindiği gibi birçok etmen parasal tabanı etkiler. Eğer bu etmenlerin arzulanmayan miktarda, parasal tabanı değiştirme tehdidi olursa, merkez bankası bunu dengeleyici yönde davranır. Bu durumda, merkez bankası, parasal tabanı değiştirmeye yönelik etmenlere karşı sadece savunma yaptığından bu tür işlemlere "defansif işlemler" denir (96).

Öte yandan merkez bankası bir tehdit olmasa bile, parasal tabanı değiştirmek amacıyla açık piyasa işlemlerine giriyorsa, buna "dinamik işlemler" veya ofansif işlemler denir. Ancak uygulamada bu iki tip işlemi birbirinden ayırmak çok güçtür.

Ülkemizde henüz gerekli para ve sermaye piyasaları tam olarak oluşturulmadığından T.C. Merkez Bankası açık piyasa işlemleri yapmaya daha yeni başlamıştır. Zaten dünyada da ABD, İngiltere ve Kanada dışında açık piyasa işlemlerini etkin bir şekilde kullanan ülke yoktur.

95 AKBULUT, s.34.

96 PARASIZ, s.268.

1995 yılında, merkez bankası piyasaların likidite ihtiyacını zaman zaman açık piyasa işlemlerini, zaman zaman da interbank ve döviz piyasalarını kullanarak krize neden olmadan gidermeye çalışmış, artan likidite karşısında daha etkili olabilmek için açık piyasa potföy limiti 12 Ocak 1995 tarihinde 500 trilyon Türk lirasına yükseltilmiştir. 1995 yılında açık piyasa işlemleri incelendiğinde, Ocak ayı içinde yoğun ters repo işlemi yapıldığı ve Ocak ayındaki ters repo işlem hacminin toplam işlem hacminin yüzde 39'unu oluşturduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise bu ay içinde yapılan ters repo işlemlerinin çok kısa vadeli oluşu nedeniyle dönüşlerin de yoğun olmasıdır. Yıl genelinde ters repo işlemlerinin Mayıs, Temmuz, Eylül ve Ekim aylarında yoğunluk kazandığı, Eylül ayında rezerv paradaki artış nedeniyle açık piyasa işlemleri ile piyasadan yoğun olarak para çekildiği görülmektedir. Kasım ve Aralık aylarında ise, seçim ortamı ve enflasyonist beklentiler nedeniyle bankaların artan döviz talebi merkez bankası tarafından döviz satılarak karşılanmış, bankaların likidite ihtiyaçları ise piyasadan para çekici açık piyasa işlemi yapılmayarak karşılanmıştır. Bu da bu dönemdeki ters repo işlem hacminin düşmesine neden olmuştur. Ayrıca, ters repo faizleri de Hazine ihale faizleri ve interbank faizlerindeki yükselmeye paralel olarak Eylül ayından itibaren yükselmeye başlamıştır (97).

1.2.1.4.4. Reeskont Oranı

Reeskont, bankalarca iskonto edilmiş bir senedin Merkez Bankasınca iskonto edilmesidir. Bankalar ellerindeki ticari senetleri, vadeleri dolmadan "Merkez Bankasına kırdırarak rezervlerini arttırabileceklerine göre, onların bu başvurularını reeskont oranlarında yapacağı değişmeler yoluyla tehdit veya teşvik ederek merkez bankası bankaların rezervlerini ve kaydi para yaratma olanaklarını etkileyebilir (98).

97 T.C. Merkez Bankası,1995..., s.73.

98 ŞAKAR, s.156.

Tarihsel olarak merkez bankalarının ilk işlevi, para kıtlığından ileri gelen tehlikeli durumlarda likidite arzını gerekli düzeyde tutmaktır. Bu yönüyle Merkez Bankası, ekonomideki en son likidite kaynağıdır. Merkez Bankaları bu gücünü kullanarak, banka sisteminin para yaratma yeteneğini arttırabilir veya azaltabilir (99).

10 Haziran 1995 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 10 Haziran 1995 tarih, 22309 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Merkez Bankası duyurusu ile vadesine en çok 3 ay kalan senetler karşılığında yapılacak reeskont işlemlerinde daha önce yüzde 56 olan iskonto oranı yüzde 52'ye, avans işlemlerinde ise yıllık yüzde 64 olarak uygulanan avans işlemleri faiz oranı ise yüzde 60'a indirilmiştir.

1.8.1995 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 1 Ağustos 1995 tarih, 22361 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Merkez Bankası duyurusu ile vadesine en çok 3 ay kalan senetler karşılığında yapılacak reeskont işlemlerinde yüzde 50 iskonto oranı, avans işlemlerinde ise yıllık yüzde 57 faiz oranı uygulanması öngörülmüştür.

1.2.1.5. Mevduat Faiz Oranı

1980 öncesi mevduat faizleri enflasyonun altında belirlenmekteydi. 1980 sonrası ise mevduat faizleri yükselmiş dolayısıyla bankaların kolay para kazanması zorlanmıştır. 1988 yılı Ekim ayında mevduat faizleri serbest bırakılmış faiz oranları (resmi mevduat dışında) %85'e kadar yükselmiştir. O dönemlerde faiz oranı 1 günde 15-20 puan gibi çok yüksek bir oranda artış göstermiştir. Ancak günümüzde merkez bankası büyük oranlı artış ve azalışlara izin vermemektedir.

⁹⁹ T.C. Merkez Bankası, 1995..., s.70.

1.2.2. Bankaların Kontrolünde Olan Faktörler

1.2.2.1. Mevduat Faiz Oranı

Bankaların aslında bir ticari kuruluş olduğunu ve esas itibariyle para alış verişine aracılık ettiğini daha önce belirtmiştik. Bankalar mevduat olarak topladıkları fonlara uyulanacak faiz oranlarını belirlerken, piyasada oluşan faiz oranlarını gözönüne alırken, diğer faktörlerden de etkilenmektedir. Bankanın genel giderleri, şube sayısı, mudi sayısı diğer faaliyetlerinden elde ettiği gelirler, personel sayısı, mevduatların vade itibariyle dağılımı, mevduat büyüklüğü gibi faktörlerin etkisiyle mevduatlarına uygulayacakları faiz oranlarını kendi politikaları gereği belirleyebilirler.

Bankalar mevduat faiz oranlarını belirlerken, rekabetçi bir ortamda faaliyet gösterdiklerinden dolayı, rakiplerinin davranışlarını takip etmek zorundadırlar. Piyasa ortalamasının altında belirlenen oranlar, bankanın müşteri kaybetmesine ve mudilerin diğer bankalara yönelmesine yol açabilir. Diğer taraftan ortalamanın oldukça üzerinde belirlenen mevduat fon oranları bankanın maliyetlerinin yükselmesine ve yüksek maliyetli fonların gelir getirici alanlara yatırılmasında güçlüklerle karşılaşılmasına yol açabilir.

Belirtilen bu faktörlerden dolayı bankalar mevduat oranlarını belirlerken gelir-gider analizini doğru bir şekilde yapmak zorundadır. Aksi halde yanlış belirlenmiş mevduat faiz oranları bankanın kârlı çalışmasına engel olur (100).

100 ÖZTÜRK, s.55.

1.2.2.2. Bloke Para Tutarı ve Bloke Maliyeti

Bankalar bankacılık hizmetleri yaparken işlemleri gereği teminat nakit almakta (TL teminat mektubu, kiralık kasa, harici garanti ve kabul kredisi) ya da komisyon ve masraflar ile ilgili tahsilatları zamanında önce yapmakta (TL teminat mektubu komisyon karşılıkları. İth K.K. komisyon ve masraf karşılıkları, yurt dışı muhabir masraf karşılıkları, yurt içi muhabir masraf karşılıkları vb.) hissedarlara ödenecek kar payı, devlete yatırılması gereken kaynak kullanım destekleme fonu, devredilecek kesintiler, zaman aşımına uğramış talep olunmuş değerler, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı emrine olan paralar (firmanın kuruluş ve sermaye artırımını için yatırdığı paralar K.K. destekleme fonu iadesi vb.).

Yukarıda belirtilen bu fonlar kaynak maliyetinin düşürülmesine sebep olmakta dolayısıyla kredi maliyetlerinin belirlenmesinde dikkate alınmaktadır (101).

1.2.2.3. Borçlanma Maliyeti

Bankaların fon kaynakları ağırlıklı mevduat olmakla beraber yurtiçi ve yurtdışından da fon sağlamaktadır. Bu iç borçlanma ve dış borçlanma şeklinde olmaktadır.

Yurt içinde İnterbank aracılığı ile diğer bankalardan, ayrıca merkez bankasından, bunun dışında yurtdışındaki bankalardan kredi almaktadır. Bu kredilerin faiz oranında ilgili bankaların kredi maliyetlerin belirlenmesinde bankaca dikkate alınmaktadır (102).

¹⁰¹ AKBULUT, s.36.

¹⁰² PARASIZ, s.274.

1.2.2.4. Diğer Maliyet Unsurları

Bankaların yukarıda sözü edilen maliyetleri dışında bazı giderleri de şunlardır;

- Personel giderleri,
- Bankanın kendisine ait ya da kiraladığı alanların maliyeti,
- Büro, tesis-donanım ve bakım giderleri,
- İletişim giderleri,
- Verilen komisyonlar,
- Temsilcilik ve reklam giderleri,
- Personel eğitim ve geliştirme giderleri,
- Diğer giderler.

Kredilendirilen işletmenin ödeyeceği fiyat, komisyon ve diğer gider unsurlarından oluşmaktadır. Faiz gelirleri bankaların en önemli gelir kaynaklarıdır. Hizmet gelirleri, kendi adına değerli kağıt, döviz ve kıymetli metal alım satımı da, diğer ticari faaliyet gelirleridir. Hizmet işlemleri de iç ve dış ticaret finansmanı ve taşınır değerler işlemlerine aracılık sonucu sağlanmaktadır. Bu gelir kaynakları kredi fiyatını belirlemede önemli unsurlardır.

Ucuz faiz politikasının temel nedeni, işletmelerin üretim maliyetlerini düşürmek, böylece işletmelerin dış pazarlardaki rekabet gücünü arttırmaktadır. Bunun yanı sıra enflasyonist baskılarla mücadelede düşük faiz politikasının etkili olduğu da belirtilmektedir. Ne varki kredi arzının talebi karşılayacak düzeyde olmaması, oldukça büyük bir gayri resmi piyasasının oluşması ve bankaların sabit tutulan faizlere yüksek bir komisyon oranı eklemeleri düşük faiz politikasının beklenen sonucu vermesini önlemektedir. Soruna bireysel bankalar açısından bakıldığında, faiz geliri kredi kurumu için önemli bir kaynaktır. Öte yandan yasalarla

belirlenen sabit faiz sisteminden esnek faiz uygulamasına geçiş ülkemizde mali sistem dışındaki kaynakların bu sisteme katılmasında olumlu etkisi beklenmektedir (103).

Kredi görüşmelerinin yürütülmesi için işletmenin ödemeye hazır olduğu en yüksek faiz düzeyi önemlidir. Kredi isteklisi yatırımın finansmanından vazgeçmek istemiyorsa, daha iyi bir sonuca götüren en düşük faiz oranı üzerinden para bulmayı araştıracaktır. Kredi talebinin düşük olduğu durumlarda alternatif sermaye kullanımı daha olumsuz sonuçlara yönettirse, bankalarca hesaplanan asgari fiyat sabit kalmaz. Özellikle bankanın teknik-örgütsel ve likidite-finansal alanlarında boş kapasite bulunması durumunda bu daha da önem kazanır. Kredi maliyetini etkileyecek olan çıkarların korunması pazar fiyatlarını etkileyeceği gibi kredi arzını ve kredi kullanımını da belirlemektedir (104).

1.2.3.Ulusal ve Uluslararası Mali Piyasanın Kontrolündeki Faktörler ve Parasal Olmayan Faktörler

Genel olarak bir ülkede ekonomik durgunluk varsa ekonominin canlanması için faiz oranları aşağı çekilir ve bu o ülkenin para biriminin değer kaybetmesine yol açar. Ayrıca, faiz oranlarının düşmesi paranın şirket kârlarının artacağı ve ekonominin canlanacağı beklentisiyle borsaya kaymasına neden olur. Tersî durumlarda bunun tersî geçerlidir(105).

Global ekonominin sektörel bazda iş bölüşümüne göre tanımlanması ve sektörlerin canlılık potansiyelini yorumlamak bankacılık sektörünün kriz dönemlerinde alacağı tavrı belirlemek açısından son derecede önemli hale gelmiştir. Örneğin Körfez Krizi'ne ve 1994 Krizine açık pozisyonda

103 BERK, s.44.

104 SEVAL, s.228.

105 SUYABATMAZ, s.24.

giren bankalar dövizin değer kazanmasından son derece olumsuz etkilenmiştir.

Devletin iç borçlanma politikası gereği yüksek faizli devlet tahvili ve hazine bonosu satın alarak aradaki farktan kâr eden bankalar, sermaye piyasasının gelişmesi ve sektörde artan rekabetin maliyeti yüksek parayı satmakta zorlanmaları üzerine özellikle 1990'lı yıllarda yepyeni bir kabuk değişimine başlamışlardır. 1986 yılında borsanın kurulması, repo işlemlerinin yaygınlaşmaya başlamasına ek olarak 1992 yılında getirilen yeni sermaye piyasası düzenlemeleri bu sektör için önemli bir alternatif olarak durmaya başlamıştır. Tasarrufların yaygınlaştırılarak sanayiye aktarılması ve ekonomik düzenleyici olarak görev yapması hedeflenen borsa bu yıla kadar beklenen gelişmeyi göstermese de önemli ölçüde atılım yapmıştır. Borsanın alternatif yatırım aracı olarak durması büyük oranlı bir fon potansiyeline sahip olması bankaların bu alana yönelmesine neden olmuştur.

Son tebliğlerle beraber SPK'nun 1970'li yıllarda Amerika da yaygın bir şekilde kullanılan menkulleştirme sürecine ağırlık vermesi bankaların VDMK gibi fon maliyetlerini azaltıcı araçlara yönelmesine neden olmuştur. Sermaye piyasası araçlarının yaygınlaşması ve piyasanın derinleşmesi bankacılık sektörünün bu alana olan ilgisini ve yönelimi arttıracaktır (106).

Özellikle 1980'li yılların sonunda büyük çaplı yapısal değişim gerçekleştiren bankacılık sektörü, 1990'lı yıllara gelindiğinde yeni bir kabuk değişimi süreciyle karşı karşıya kalmıştır. 24 Ocak Kararları'nın ardından liberalleşme sürecine giren ekonomik yapı, koruma duvarlarının kaldırılmasının ardından ithal ikameci yapı yerine koruma duvarlarının

¹⁰⁶ ŞAKAR, s.149.

olmadığı ve globalleşerek rekabete hazır bir yapı haline dönüştürülmeye başlamıştır. Rekabet ağırlıklı olarak planlanan bu program sayesinde ihracatın artırılmasına yönelik önemli teşvikler sağlanmış, ayrıca ithal malların ülkeye girişindeki engeller azaltılarak rekabetçi ortam yaratılmaya çalışılmıştır. Dış ticaretin önemli ölçüde geliştiği ve rekabetin yoğunlaştığı bir ortamda bankacılık sektörü yeni kavramlarla tanışarak dünya sistemine uyum sağlamaya başlamıştır. Artık, mevduat toplayarak kredi satan klasik anlayışlı bankacılık yerini dış ticaretin finansmanı, sermaye piyasası araçlarının kullanımı, bireysel bankacılık hizmetlerinin kullanıma sokulması gibi alanlarda kendilerini geliştirmeye başlamıştır. Özellikle 32 sayılı Türk Parasını Koruma kanunu'nun değiştirilmesi ve dövizin serbest bırakılması bankacılık sektörünün uluslararası para piyasalarıyla içiçe geçmesine ortam sağlamıştır.

Bu gelişmelerin etkisiyle bankalar bir taraftan belirli alanlarda uzmanlaşmaya yönelirken diğer taraftan kaynaklarını hangi yönde plase edeceklerini belirlemeye çalışmıştır. Pozisyonları döviz ya da Türk lirası olarak tutmanın maliyetlerini hesaplamanın yanısıra döviz ticareti amacıyla dealing room'ların kurulması gündeme gelmiştir. Gerçekten de dövizin prim yapmadığı dönemlerde döviz cinsinden borçlanarak TL. cinsinden kredi kullandırmak bankalar için alternatif oluşturmaya başlamıştır (107).

Uluslararası para piyasalarına iyice entegre olan bankacılık sistemi bu gelişmeye paralel olarak yeni tekniklerin uygulamaya başladığı bir sektör haline gelmiştir. (Forward, swap, vs.)

Kaynaklarının önemli bir kısmını döviz olarak tutan bankaların bu kaynağı dış ticaretin finansmanında kullanmanın yanısıra döviz alım satımına başlamaları bankacılık sisteminin uluslararası para piyasalarına

107 SEVAL, s.187.

entegre olmasını sağlamanın yanısıra global ekonominin günlük değişimlerle para piyasalarını nasıl etkilemeye başladığını yorumlayarak uzmanlaşmaya başlamıştır. Örneğin, yabancı bir ülkede yaşanan ekonomik durgunluğun ülkede faiz oranlarını nasıl etkileyeceği ve bu durumun o ülkenin para biriminin değerini nasıl belirlediğini değerlendirmeye başlamıştır.

2.BANKA-MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ AÇISINDAN KREDİ FİYATLANDIRILMASI

Bankaların müşterilerini kredilendirmelerinde fiyatın (faiz oranının) tek belirleyici değişken olduğu düşünülemez. Bu değişkenin yanı sıra, kredi isteklisi ve banka arasındaki ilişki de önemli bir rol oynamaktadır. Diğer pazar koşulları sabitken, küçük bir faiz farkı için uzun süreli iş bağlantılarına son verilemeyeceği gibi, yeni müşteri kazanılmasında da fiyat esnekliği rekabet ortamında kredi kurumuna başarı sağlar (108).

Özellikle rekabetin görece olarak iyi işlediği bir ortamda, talebin düşük fiyat esnekliği hissedilir. Buna karşı bankaların kredi kararı sürecinde arz esnekliğinin de kredi fiyatının belirlenmesinde önemli etkisi görülmektedir.

Oligopol pazarında faaliyet gösteren bankalar faiz komisyon ve ücret düzeyini belirlerken, diğer bankaların tepkilerini hesaba katarlar. Eksik rekabet pazarının tipik özelliği olan iletişim eksikliğinden yararlanan bankalar, fiyat belirlemede müşterilerden daha çok rakip kurumların davranışlarına önem verirler. Öte yandan mevduat müşterilerine sunulan işlemlerin fiyatı kamuya açıklanırken firma-müşterilerine uygulanan fiyat pazarlıkla belirlenmektedir. Bankaların fiyat belirlemede rekabetin

¹⁰⁸ CAYMAZ, s.113.

yanı sıra müşteri durumu da önemli rol oynar. Ayrıca banka hizmetlerinin sosyal karakterinin yoğun olduğu düşünülürse bankalar fiyat dışındaki değişkenleri de göz önünde bulundururlar. Müşterilerine iyi hizmet sunan bir bankayı müşterilerin küçük bir fiyat farkı için terketmedikleri de görülmektedir (109).

Fiyatın belirlenmesine ilişkin incelemeler, özel müşterilerin fiyat dışı değişkenlere karşı daha duyarlı oldukları, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ise en çok fiyata önem verdiklerini göstermektedir. Ancak banka hizmetlerinden büyük ölçüde yararlanan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerle banka arasındaki ilişkiler yoğunlaştıkça, bu işletmeler açısından da fiyatın önemi azalmaktadır.

Bankalara benzer hizmet sunan kuruluşların baskıları ve bankalararası rekabet sonucu kredi kurumlarının kâr marjlarının daralması, bu kurumların maliyetleri denetim altına almalarını gerektirmiştir. Öte yandan bankalar büyük müşterilerine bir hizmet paketi sunmakta ve müşteri bu paket içerisindeki çeşitli hizmetlerin maliyetleriyle ilgilenmeden hizmeti bir bütün olarak kabul etmektedir. Böylece müşteriler satın alacakları hizmetin kalitesi ile fiyatı açısından çalışacakları bankayı seçim hakkına sahiptirler. Bankalar fiyat belirlerken, hizmet sunan bankaların uyguladıkları fiyatı, müşterilere karşı duyarlılık derecesi, yeniliklere karşı müşteri duyarlılığı, işlemin fiyat esnekliği gibi faktörleri gözönünde bulundurarak, uzun süredeki rekabet yeteneklerini arttırabilirler (110).

Bankalar kredi isteklisi açısından her koşulda pazarın şeffaflığını (berraklığını) ve müşterinin pazarlık gücünü dikkate almak

109 BERK, s.45.

110 AKBULUT., s.42.

durumundadırlar. Özellikle faize karşı duyarlı müşterilerin alternatif kaynak arayışları, bankaların kredi fiyatını belirlemeye daha özen göstermelerini gerektirir. Fiyat belirlemede pazar koşullarına göre fırsat maliyetlerine dayalı alt sınır belirlenebileceği gibi para derleme maliyetleri de temel alınabilmektedir. Likidite alanında darboğazlar söz konusu değilse sözgelimi taşınır değerlerin faiz oranı esas alınabilir. Ayrıca bazı durumlarda para derleme maliyetleri fırsat maliyetlerinin üzerinde olabilir. Böyle durumlarda da banka bilançosunun pasifindeki ortalama para derleme maliyetlerinin temel alınması gereği vardır.

3. KREDİ SÜRESİNİN FİYATLANDIRMAYA ETKİSİ

Kredi süresi kredi maliyetlerini etkileyen bir diğer önemli unsurdur. İşletmeler gerçekte uzun süreli kredileri tercih etmektedirler. Bunun nedeni kredi süresinin uzatılmamasının işletme üzerindeki olumsuz etkilerinde aranmalıdır. Kısa süreli kredi kullanımında ise kredi isteklisine bir finansman bağlantısı sağlamak, kredi kurumu için önemli bir sorumluluk getirmemektedir.

Özellikle borçlunun krediye yaraşırılığının yetersiz olduğu ya da bankaların kredi kapasitelerinin çok sınırlı olduğu dönemlerde kısa süreli kredilerin ödenmesinde ek kaynak derlenememesi tehlikesi doğmaktadır. Kredi süresini uzatmak ya da başka kurumdan yeni kredi alma olanağı bulunsa bile bu durum diğer koşullar sabitken işletme gelirini azaltan ek harcamalarla olanaklıdır. Öte yandan işletmeler açısından uzun süreli bağlantının önemli sakıncası, gerçekte borçlunun hareket esnekliğini sınırlandırmasıdır. Diğer bir ifade ile, kredi gereksinmesi azaldığında, kredi hacmi arzu edilen ölçüde azaltılmamakta, öyle ki bir aşırı likidite ortaya çıkarabilmektedir. İşletmenin bunu alternatif yatırım alanlarına sözgelimi taşınır değerlere yöneltme zorunluluğu kârını azaltabilmektedir⁽¹¹¹⁾.

¹¹¹ GÖKÇEK, s.194.

Kredi kurumlarının genellikle kısa kredi sürelerini tercih etmelerinin nedeni, sürenin artmasına paralel olarak kredinin geri ödeme riskinin büyümesiyle açıklanmaktadır. Bundan başka kredi kullanıcısının ödeme yükümlülüklerini yerine getirememesi durumunda gelecekteki faiz ve taksit ödemelerinin süresi uzadıkça belirsizlik artmaktadır. Bu bakımdan kredi uzmanları kredilendirmede işletmenin aşamayacakları sınırlar koyarak, bankayı güvenceye almayı uygun görürler.

4.GERİ ÖDEME KOŞULLARININ FİYATLANDIRMAYA ETKİSİ

Kredi fiyatının belirlenmesi banka ve işletme için kural olarak sadece süreye değil, aynı zamanda ödeme şekillerine de bağlıdır. Kredi süresi sonunda ödemenin bir kerede toplam olarak yapıldığı, özel durumda, borçlu tüm dış kaynağı ödeme anına kadar talep edebilmektedir. Ancak geri ödeme süresince ana para taksitlerinin ödenmemesi, riski arttırmaktadır.

Borçlunun vaktinden önce geri ödeme hakkı bulunduğu kredi süresince kendisine daha uygun koşullarda ve düşük faizle ödünç veren bir başka kredi kurumunun sunum olanaklarından yararlanması beklenir. İşletme açısından düşük faizin üstünlükleri daha yüksek bir kredi tutarına olanak sağlaması ya da önemsiz güvenceler gerektirmesidir. Ayrıca - sözgelimi beklenmeyen gelir artışları nedeniyle- artık gerek görülmeyen dış kaynağın vaktinden önce geri ödeme olanağının bulunması, işletmelerin finansman giderlerinin yeniden gözden geçirilmesine olanak sağlar.

Süresinden önceki geri ödeme hakkı; kredi alana, karşılaştırılmış süre ve ödeme şekillerinin değiştirme olanağı sunarak, işletmeye esneklik

sağlar. Özellikle yüksek ve sabit bir faiz oranının kararlaştırıldığı ya da uzun süreli dış kaynağa azalan gereksinme kredi süresince engellenmediği zamanlarda işletme gerektiğinde, borcun şeklini değiştirerek ya da tutarını azaltarak, maliyetlerden tasarruf edebilir. Böylece diğer koşullar değişmedikçe, işletmenin kendisini kredi kurumundan bağımsız kılması, hedef alınan sonuçların iyileştirilmesine olanak sağlar (112).

5.KAMU VE ÖZEL SERMAYELİ TİCARET BANKALARININ KARŞILAŞTIĞI SORUNLARIN KREDİ MALİYETLERİNE ETKİLERİ VE BU ETKİNİN AZALTILMASI

Türk ekonomisi 1980'den beri serbest piyasa ekonomisine geçiş ve dışa açılma yönünde belirli bir aşama kaydetmiş olmakla beraber genişleyen kamu finansman açıkları ile birlikte kronikleşen yüksek enflasyonun etkisiyle istikrarlı bir gelişme sürecine girememiştir. Yüksek enflasyon ve ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar kur ve faiz riskini artırırken sektör büyük ölçüde nakite dayanan öz varlıklarını enflasyona karşı korumada zorlanmaktadır.

Yüksek oranlı enflasyon dönemlerinde bankacılık sektörü, son derece ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Enflasyonist koşullar, bankaların kaynak maliyetini ve işletme giderlerini artırmakta, yükselen kaynak maliyetlerinin etkisiyle artan kredi faizleri, özellikle düşük riskli plasman olanaklarını daraltmaktadır. Hızlı enflasyon dönemlerinde bankacılık sektörünü etkileyen diğer önemli bir sorun ise problemlili kredilerin artmasıdır. Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmaktadır. Vadesinde ödenmeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azalttığı gibi kaynak

¹¹² BERK, s.46.

maliyetinin artması sonucunu da vermektedir.⁽¹¹³⁾.

Mali aracılık faaliyetinin bir gereği olarak vade transformasyonu yapan bankaların aktiflerinin ortalama vadesi, genellikle pasiflerinin ortalama vadesinden daha uzundur. Bu nedenle bankalar, piyasa faiz oranlarındaki oynamalar nedeniyle ortaya çıkan faiz riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Tek neden olmamakla birlikte, enflasyon, nominal faiz oranlarının ve bu nedenle faiz riskinin artmasına neden olmaktadır. Enflasyonun bir diğer etkisi, atıl tutulan TL. fonların maliyetinin artmasıdır. Bu etki, bankaların kısa dönemli beklenmedik fon giriş ve çıkışlarının olumsuz etkilerini gidermek amacıyla atıl rezervler bulundurma maliyetini yükseltmesidir. Enflasyonun bankalara diğer bir etkisi de, yapay bir öz kaynak artışına olanak vermesi nedeniyle, bankaların fazla risk üstlenme eğilimlerini kuvvetlendirmesidir. Yeniden değerlendirme fonundan öz kaynaklara eklenen fonlar, dönem karı gibi gerçek anlamda bir fon girişinden daha çok, kaydi bir fon girişini ifade etmektedir. Gerçek bir ödeme gücünü ifade etmeyen fonlara dayanılarak açılan krediler, sektörün uzun dönem istikrarı konusundaki önemli sakıncalarından birini oluşturmaktadır⁽¹¹⁴⁾.

Enflasyon ortamında faiz rekabeti, vadeli mevduatların artmasına ve banka maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır. Türkiye’de enflasyon, değişik spekülasyon alanlarını geliştirerek de mali sektörün gelişimini engellemektedir.

Merkez bankası 1990’den itibaren reeskont kredilerini kısa dönemli parasal hedeflere göre belirlenen sınırlar içinde tutmuştur. Bir tür kredi tavanı biçimini alan bu politika, borç ekonomisinin ideal para politikası

¹¹³ _____, **Türk Bankacılık...**, s.51.

¹¹⁴ Hüseyin ÇİLLİ, **Enflasyon, Bankalar ve Risk**, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:188, Ankara, 1994, s.8-12.

aracıdır. Bu politika ile ekonomideki likidite tam olarak kontrol edilememiştir. Bankalar dış kaynak kullanımını arttırarak ve döviz pozisyonlarında açık vererek, kredilerini mevduattan hızlı arttırabilmişlerdir. Bankalar almış oldukları dış kredileri TL. olarak plase etmişlerdir. Bankaların faiz arbitrajı yapmaları faiz marjını yükseltirken, kambiyo karlarını da zarara dönüştürmüştür⁽¹¹⁵⁾.

Bankaların yüksek maliyetlerle topladıkları mevduat kaynağının sadece %50 civarındaki bir bölümünü kendi inisiyatifleri doğrultusunda değerlendirebilmeleri nedeniyle, mevduat faizi ile bankaların plase edilebilir kaynak maliyetleri arasında önemli bir marj oluşmaktadır. Bu marjı belirleyen en önemli unsurlardan biri de işletme giderleridir. İşletme giderleri içerisinde en önemli payı personel giderleri oluşturmaktadır. Bunun yanında son yıllarda bankalar otomasyona yönelik büyük yatırımlar yapmaya başlamışlardır. Bu da bankaların kısa vadede işletme giderlerinin önemli ölçüde artmasına neden olmuştur.

Kamunun finansman ihtiyacındaki yükselmenin yarattığı kaynak sıkıntısı, bankaları doğrudan etkilemektedir. Bu kaynak ihtiyacı, reel faizleri yukarı çekmekten öte, bankaların yüksek likidite oranları veya kamu finansmanına katılma zorunluluğu(devlet tahvili ve hazine bonoları) yoluyla da bir maliyet artışına yol açmaktadır. Disponibilite yükümlülüğü nedeniyle, kamu iç borç senetlerinin yaklaşık %90'ı bankalarca satın alınmaktadır. Başka bir deyişle, banka aktifleri kısmen kamu otoritesinin iradesi doğrultusunda şekillenmektedir⁽¹¹⁶⁾.

Özel sermayeli bankalar ile kamusal sermayeli bankalar arasında yasal ve yönetsel düzenlemelerden doğan bazı farklılıkların bir kısmı

¹¹⁵ Mehmet Şükrü ERDEM, *Avrupa İç Pazarı ve Türk Bankacılık Sistemi: Sorunlar ve Öneriler*, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 174, Ankara, 1993, s.164.

¹¹⁶ ERDEM, s.167.

kamusal, bir bölümü ise özel bankaların yararına olarak fırsat eşitliğini zedeleyecek boyutlardadır. Kamu bankalarına verilen bazı özel görevler, bu bankaların kaynaklarının ve faaliyetlerinin rantabl olmayan alanlara kaymasına yol açmakta ve rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Öte yandan yasal zorunluluklardan dolayı resmi mevduatın kamu bankalarına yatırılması, kamu bankalarının resmi kuruluşlar mevduatının çok önemli bir bölümünü düşük maliyetli kaynak olarak kullanmasına yol açmaktadır⁽¹¹⁷⁾.

Sektöre giriş imkanının kolaylaşmasına karşın, çıkışın güçleştirilmesi serbest piyasa şartlarını bozan bir diğer unsurdur. Bu durum risk faktörüne karşı duyarlılığı azaltmakta ve haksız rekabete yol açmaktadır.

Türk bankacılık sektörünün önemli bir sorunu da öz kaynak yetersizliğidir. Öz kaynakların güçlendirilmesi için kar dağıtım politikasının gözden geçirilmesi ve ödenmiş sermayenin nakit girişi yoluyla artırılması gerekmektedir. Diğer bir sorun ise, iştiraklere yatırılan kaynakların bir çoğu yeterli getiriye sağlayamamaktadır. Bu durum bankaların, bankacılık faaliyetlerine daha fazla kaynak ayıramamasına yol açmaktadır⁽¹¹⁸⁾.

Yukarıda sıralanan faktörler bir taraftan bankaların uygun fiyatlarla kaynak toplamasını güçleştirmekte, diğer taraftan sağlanan fonların kredi olarak kullandırılmasında sorunlar yaratmaktadır. Bu durum hem kredinin maliyetini yükseltmekte hem de yüksek kredi maliyetleri ülkenin yatırım potansiyelini düşürmektedir. Bu sorunları ortadan kaldırmak için aşağıdaki önlemlerin alınması gerekmektedir:

¹¹⁷ _____, **Türk Bankacılık...**, s.52.

¹¹⁸ PARASIZ, s.101.

- Sorunun kaynağında yatan unsur kamu maliyesinin dengede olmaması, bütçe açıkları, enflasyon ve bunların yarattığı tahribat olduğundan, öncelikle ekonomik istikrar sağlanmalı, kamu ekonomisinde gelir-gider dengesi kurulmalı ve dengeli bir büyüme sağlanmalıdır.

- İkinci olarak, ekonomideki kamu kesiminin ağırlığı azaltılmalı ve serbest piyasa şartlarının gereği yerine getirilmelidir.

- Sanayi kesiminin daha kısa sürede gelişimini sağlayabilmek için, orta ve uzun vadeli, yatırım amaçlı ve uygun koşullu kredi olanakları yaratılarak, bankalara destek sağlanmalıdır.

- Bankalara önemli ölçüde yük getiren mevduat karşılık oranları, disonibilite oranları, kaynak kullanım destekleme fonu, banka ve sigorta muameleleri vergisi, kambiyo gider vergisi gibi kaynak ve kredi maliyetini artıran vergiler ve fonları minimuma indirilmelidir.

- Kamu bankalarına sağlanan bazı avantajlar ortadan kaldırılarak haksız rekabet önlenmelidir. Ayrıca tam rekabetçi piyasa koşullarının oluşabilmesi açısından sektöre girişlerde gösterilen esneklik çıkışlar için de geçerli olmalıdır.

- Bankalar organizasyon yapılarında düzenlemelere gitmeli, böylece işletme giderlerinde tasarruf sağlamalıdır.

- Bankalar bankacılık alanı dışındaki faaliyetlerden çekilmeli, iştiraklerini en aza indirmeli ve sabit tesislere yatırım yapmaktan çekinmelidir.

- Bankaların daha ekonomik ve verimli çalışmasını sağlayacak teknolojik altyapıya önem verilmeli, bu tesislerin kurulmasına yönelik devlet desteği sağlanmalı, böylece maliyetlerde tasarruf sağlanmalıdır.

6.KREDİ MALİYETLERİNİN HESAPLANMASINA İLİŞKİN ÖRNEKLER

6.1. Nakit Kredi Maliyet Hesaplamaları

Bankaların vadeli-vadesiz TL ve YP mevduat, yurtdışı kaynaklı sendikasyon kredileri, TCMB kaynaklı reeskont kredileri vs. gibi yollardan topladıkları kaynakların tümünün ve sermayesinin belirli bir maliyeti vardır. Biraraya getirilen kaynakların ortalama maliyetine kaynak maliyeti, bunların plase edilebilir kısmının maliyetine ise kredi maliyeti demek mümkündür. “Kaynak” kelimesinin kullanılmasının sebebi yukarıda tanımlanan türde maliyetin faiz dışı gelirlerle karşılanamayan faiz giderleri payını veya kâr payını içermemesi, sadece sözkonusu kaynakların toplanabilmesi için yüklenileceği taahhüt edilen “faiz” giderlerinden ibaret olmasıdır.

Kaynak maliyeti paçal ve marjinal olmak üzere iki yaklaşım ile hesaplanabilir. Paçal kaynak maliyeti Bankanın herhangi bir tarih (genellikle bilanço bilgilerinin hazır olduğu en yakın tarih) itibariyle mevcut yüklenimlerinin yıllık bazda ağırlıklı ortalama maliyeti olup, bunun plase edilebilir kısım toplamına oranı paçal kredi maliyeti olarak tanımlanabilir (119).

Örnek-1: Mevduat toplamı 1 yıl vadeli, %80 faizli 1000 TL, 6 ay vadeli, %70 faizli 3000 TL ve vadesiz, %5 faizli 1000 TL olan bir banka düşünelim (Varsayım: Toplanan kaynakların %50’si plase edilebilir.) Bu durumda;

119 UZUNOĞLU, s.9.

Mevduat	Basit Faiz	Bileşik Faiz	Ağırlık	Ağırlıklı Mal.
1 yıl	%80	%80	%20	%16
6 ay	%70	%82.3	%60	%49.4
Vadesiz	%5	%5	%20	%1
Paçal Kaynak Maliyeti:				%66.4

Plase edilebilir kısım %50 olduğuna göre paçal kredi maliyeti: $\%66.4/\%50=\%132.8$ olacaktır.

Paçal maliyet yaklaşımında mevcut dış kaynak yapısında en uzun vadeli borçtan en kısa vadeliğine kadar herbiri alındığı tarihteki faiz oranı üzerinden hesaplanmaya dahil edildiğinden çıkan sonuç doğal olarak ilave olan dış kaynağın da aynı ortalama maliyetle alınacağı varsayımını içerir. Ancak ülkede faiz oranları oldukça geniş bir yelpazede dalgalanabildiğinden bu varsayım her zaman doğru değildir. Bu sebeple marjinal maliyet yaklaşımı sıklıkla kullanılmaktadır. Belirli bir vade kompozisyon ve cari borçlanma oranları ile ilave gelecek kaynağın ortalama maliyetine marjinal maliyet denir. Burada genellikle ilave kaynağın mevcut borç stoğundaki vade yapısını taşıyacağı varsayılır⁽¹²⁰⁾.

Örnek-2: Yukarıda örneklenen bankanın şu anda 1 yıl vadeli mevduat faizi %110, 6 ay vadeli mevduat faizi %88 ve vadesiz mevduat fiyatı %5 olsun. Mevcut vade yapısının aynı kalacağı varsayımı ile ilave gelecek her mevduatın %20'si vadesiz ve %20'si 1 yıl, %60'ı 6 ay vadeli olacaktır. Bu durumda,

Mevduat	Basit Faiz	Bileşik Faiz	Ağırlık	Ağırlıklı Mal.
1 yıl	%110	%110	%20	%22
6 ay	%88	%107.4	%60	%64.4
Vadesiz	%5	%5	%20	%1
Marjinal Kaynak Maliyeti:				%87.4

¹²⁰ UZUNOĞLU, s.10.

Plase edilebilir kısım %50 olduğu durumda marjinal kredi maliyeti: $\%87.4/\%50=\%174.8$ olacaktır.

Görüldüğü gibi cari faiz oranları artmış olduğundan ilave gelen kaynağın maliyeti artmıştır ve kredi fiyatı belirlenirken marjinal maliyetin dikkate alınması yerinde olacaktır.

Mevcut vade yapısında herhangi bir değişme öngörülüyorsa, marjinal maliyet çalışmasını bu yönde yapmak da mümkündür.

Örnek-3: Sözkonusu banka kaynak maliyetini azaltmak amacıyla vadesiz mevduata %35 faiz verip ilave gelen mevduatın %50'sinin vadesiz olmasını sağlayacağını öngörür. bir yandan da vadesiz ile ikame edeceğini düşündüğü 1 yıl ve 6 ay vadeli mevduat faizlerini sırasıyla %100 ve %78'e düşürür. Sonuçta,

Mevduat	Basit Faiz	Bileşik Faiz	Ağırlık	Ağırlıklı Mal.
1 yıl	%100	%100	%15	%15
6 ay	%78	%93.2	%35	%32.6
Vadesiz	%35	%35	%50	%17.5
Marjinal Kaynak Maliyeti:				%65.1

Plase edilebilir kısım %50 olduğu durumda marjinal kredi maliyeti: $\%65.1/\%50=\%130.2$ olacaktır.

Görüldüğü gibi banka bu fiyat ayarlaması ile öngördüğü vade yapısını oluşturabildiği takdirde kredi fiyatlamasını faiz artış dönemi öncesindeki (Örnek1) seviyeye çekebilme avantajına sahip olmaktadır.

Maliyet bazlı kredi fiyatlamasında kaynak maliyetine genel işletme (faiz dışı) giderleri payı ve kâr payı eklenmektedir. Ancak faiz dışı

giderlerin bir kısmı zaten faiz dışı gelirler (bankacılık hizmet komisyonları, masraflar) tarafından karşılanmakta olduğundan, artan kısım bulunur ve bu rakam plase edilebilir kaynak toplamına dağıtılmak suretiyle genel gider payı ortaya çıkarılır.

Örnek-4: Yukarıda bankanın yıllık 800 TL genel gideri ve toplam 200 TL hizmet komisyonları ve masraf tahsilatları yoluyla kazandığı faiz dışı geliri olsun. Bu durumda kredilerin aradaki farkı da kazanması gerekir. Böylece,

Plase Edilebilir Kaynak = 2500 TL ve

Faiz Dışı Gider = 600 TL olduğundan

Krediler Genel Gider Payı = $600/2500 = \%24$ olacaktır.

Kâr payı hesaplanırken özsermayenin miktarı ve hak ettiği geliri veya özsermaye maliyetini düşünmek gerekir. Sermayenin banka kurmakta kullanılmamış olsaydı, tasarruf olarak mevduat, hazine bonusu, döviz veya borsa gibi yatırım araçlarına yönlendireceğini düşünmek ilk akla gelen yöntemdir. Nitekim sermaye maliyeti olarak risksiz bir yatırım aracı olan hazine bonusu getirisini dikkate almak oldukça akılcı bir yaklaşım olabilir.

Örnek-5: Geçmiş örneklerdeki bankanın sermayesi 250 TL olsun. Hazine bonusu getirilerinin yıllık bileşik bazda %110 seviyesinde olduğunu varsayalım. Bu durumda,

Sermayenin alternatif geliri = $250 \times \%110 = 275$ TL olduğundan,

Krediler Kâr Payı = $275/2500 = \%11$ olacaktır.

Örnek 3,4, ve 5'in sonuçları biraraya getirildiğinde yıllık bileşik bazda %165 gibi bin maliyet bazlı kredi fiyatı elde edilmektedir.

Yukarıda açıklanan maliyet hesaplarının bilançosunun YP kısmı için de aynı şekilde yapmak mümkündür. Ancak bu kez genel gider ve kâr payları hesabında bu rakamları TL krediler ile YP krediler arasında paylaşmak gerekecektir.

Örnek-6: yukarıda bankanın YP kaynak toplamı 1 yıl vadeli, %8 faizli USD 70, 6 ay vadeli, %6 faizli USD 90 ve vadesiz, %0 faizli USD olsun. Bu durumda,

Mevduat	Basit Faiz	Bileşik Faiz	Ağırlık	Ağırlıklı Mal.
1 yıl	%8	%8	%15	%2.8
6 ay	%8	%6.1	%15	%2.75
Vadesiz	%0	%0	%20	%0
Paçal Kaynak Fon Maliyeti:				%5.55

Plase edilebilir kısım %50 olduğu durumda paçal kredi fon maliyeti: $\%5.55/\%50=\%11.1$ olacaktır.

YP mevcut cari faiz oranlarının aynı kaldığı varsayılırsa, marjinal kaynak ve kredi fon maliyetleri paçal maliyetlere eşit çıkacaktır. Genel gider ve kâr paylarını TL ve YP getirili aktifler (krediler) üzerinde adil bir biçimde dağıtabilmek amacıyla bunların herbirinin getirili aktif toplamı içindeki payına bakılabilir.

(Cari kur: USD=30 TL)

Toplam Getirili Aktifler= $2500+(100 \times 30)= 5500$ TL

T.G.A. içinde TL payı= $2500/5500=\%45.5$

T.G.A. içinde TL payı= $(100 \times 30)/5500=\%54.5$

Genel Gider (TL kredi için) = $\%45.5 \times 600=273$ TL

TL Kredi G.G. Payı= $273/2500= \%10.9$

Genel Gider (YP kredi için) = $\%54.5 \times 600= 327$ TL

Yıllık devalüasyon oranının %100 olduğu öngörülürse,

$$\text{YP Kredi G.G. Payı} = (327/3000)/(1+\%100)=\%5.45$$

Aynı ağırlıklar ile kâr payı hesaplanacak olursa,

$$\text{Kâr Payı (TL kredi için)} = (275 \times \%45.5)/2500 = \%5$$

$$\text{Kâr Payı (YP kredi için)} = [(275 \times \%54.5)/3000]/(1+\%100) = \%2.5$$

olacaktır.

$$\text{TL Marjinal Kredi Maliyeti} = \%130.2 + \%10.9 + \%5 = \%146.1 \text{ ve}$$

$$\text{YP Marjinal Kredi Maliyeti} = \%11.1 + \%5.45 + \%2.5 = \%19.05$$

olacaktır.

Not: Genel gider ve kâr paylarını TL ve YP getirili aktifler bazında ayrıştırırken, bunların yıllık bileşik, TL bazında getiri oranlarının, bu oranların toplamı içindeki ağırlıklarının kullanılması da uygulanan bir yöntemdir.

6.2. Mevduat Munzam Karşılıkları ve Disponibilite Uygulamaları

Yukarıda yapılan maliyet hesaplamalarının tümünde işlemlerin ilk bakışta çok karmaşık görünmesini önlemek amacıyla hem TL, hem de YP'da plase edilebilir kısmın %50 olduğu varsayılmıştır. Oysa, mevcut MMK, disponibilite ve diğer yasal zorunluluk uygulamalarında her fasıl bazında farklı oranlarda karşılıklar ve bunların değişik maliyet veya getirileri sözkonusu olmaktadır.

Diğer yandan bankaların TL ve YP mevduat ile mevduat dışı yükümlülüklerin belli oranlarında DİBS (TEFE'ye endeksli) tutmaları zorunluluğu da ilave bir getiri yaratmaktadır.

Örnek-7: Süregelen örneklerde bahsedilen bankanın mevcut pasif yapısı şöyledir:

1 yıl vadeli, %100 faizli 750 TL; 6 ay vadeli, %78 faizli 1750 TL;

Vadesiz, %35 faizli 2500 TL; 1 yıl vadeli, %8 faizli USD 70;

6 ay vadeli, %6 faizli USD 90; vadesiz, %0 faizli USD 40

Özsermaye 250 TL

Söz konusu bankanın 31.03.1994 tarihli pasif yapısı aşağıdaki gibidir;

1 Yıl vadeli 700 TL; 6 ay vöadeli 1300 TL; vadesiz 500 TL;

1 Yıl vadeli USD 60; 6 ay vadeli USD 75; vadesiz, USD 35

Özsermaye 150 TL

Bu durumda bankanın ayırması gereken karşılıklar aşağıdaki gibi olacaktır:

Mevduat	31.3.1994 Bak.	MMK Or.	MMK	Dispo Or.	Dispo
1 yıl TL	700	%8.5	60	%2 ser.tev.	14
				%30 DİBS	210
6 ay TL	1300	%8.5	111	%2 ser.tev.	26
				%30 DİBS	390
Vadesiz TL	500	%17	85	%2 ser.tev.	10
				%30 DİBS	150
1 yıl USD	60	%3 TL	1.8	%3 DİBS	1.8
		%12.5 YP	7.5		
6 ay USD	75	%3 TL	2.25	%3 DİBS	2.25
		%12.5 YP	9.37		
Vadesiz USD	35	%8 TL	2.8	%3 DİBS	1.05
		%10.5 YP	3.67		

Mevduat	31.3.1994 Bak.	MMK Or.	MMK	Dispo Or.	Dispo
1 yıl	50	%9	4.5	%3 DİBS	1.5
6 ay	450	%9	40.5	%3 DİBS	13.5
Vadesiz TL	2000	%9	180	%3 DİBS	60
1 yıl USD	10	%13 YP	1.3	%3 DİBS	0.3
6 ay USD	15	%13 YP	1.95	%3 DİBS	0.45
Vadesiz USD	5	%13 YP	0.65	%3 DİBS	0.15

KARŞILIKLAR DÖKÜMÜ

Getirisiz TL : 531

DİBS TL: 825 (Yıllık bil. %100 getiri varsayalım)

Toplam : 1356 TL

Getirisiz USD 24.44

DİBS USD : 6 (Yıllık bil. %3.5 getiri varsayalım)

TL yatan USD : 6.85 (Yıllık %100 devalüasyon varsayalım)

Toplam : USD 36.29

TL Maliyet Yapısı

Fon Türü	Meblağ	Bas. Faiz	Bil. Faiz	TL Get. (Mal.)
1 yıl	750	%100	%100	(750)
6 ay	1750	%78	%93.2	(1631)
Vadesiz	2500	%35	%35	(875)
DİBS	825	-	%100	825
Toplam:				(2431)

Plase edilebilir TL $5000-1356=3644$ olduğuna göre,

TL Paçal Kredi Fon Maliyeti= $2431/3644=\%66$ olur.

YP Maliyet Yapısı:

Fon Türü	Meblağ	Bas. Faiz	Bil. Faiz	TL Get. (Mal.)
1 yıl	70	%8	%8	(5.6)
6 ay	90	%6	%6.1	(5.49)
Vadesiz	40	%0	%0	0
DİBS	6		%3.5	0.21
TL yatan	6.85		%100 dev.	(3.43)
Toplam:				(14.31)

Plase edilebilir YP $200-37.29=162.71$ olduğuna göre,

YP Paçal Kredi Fon Maliyeti= $14.31/162.71=\%8.8$ olur.

6.3. Açık Pozisyon

Bir bilançoda herhangi bir tür kıymet üzerinden yükümlülükler ile varlıklar birbirine eşit değilse, sözkonusu kıymet pozisyonu dengede değildir demektir. Bu duruma yükümlülükler varlıklardan fazla olduğunda kısa pozisyon, az olduğunda ise uzun pozisyon adı verilir. Yükümlü olunan miktarın bir kısmının başka kıymetler cinsine çevrilebilmesi pozisyon açmak denir. Bu durumu bankalar ve TL-YP

pozisyonları açısından anlatmak gerekirse, YP cinsinden borçlanarak TL cinsinden plase edilebilir, kaynakların üzerinde plasman yapmak, YP açık pozisyon almak suretiyle TL fonlama sağlamak anlamına gelecektir. Bir başka deyişle, YP cinsinden borçlanılan miktarın yasal karşılık ve zorunluluklar ayrıldıktan sonra plase edilebilir olarak kalan kısmının tümünün satılmaması, bir miktarının TL'sına çevrilmesi ve TL olarak satılmasıdır. Ülkemizde, özellikle 1994 ekonomik krizi başlangıcından bu yana, kamuoyu ve medyada çokça sözü edilen açık pozisyon olgusu da bu, yani YP cinsinden açık (kısa) pozisyon olmuştur. 1994 yılına girilirken yaklaşık 5 milyar USD civarında olduğu tahmin edilen bankacılık sistemi YP açık pozisyon büyüklüğünün bu seviyelere çıkmasının nedeni 1989 yılı başından itibaren Türk lirasının döviz karşısında reel olarak (yurtiçi enflasyona göre) hızlı değer kazanması olmuştur (121).

Örnek-8: Yukarıda örneklenen banka yavaş devalüasyon öngörüsü sebebiyle dövizde pozisyon açmaya karar verir. Kur riski rasyosu nedeniyle en fazla %20 oranında pozisyon açabilmesi mümkündür. Bu durumda, Açılabilir Pozisyon: $\%20 \times \text{USD } 200 = \text{USD } 40$ olur. Böylece, Plase edilebilir YP : $162.71 - 40 = \text{USD } 122.71$ olurken, Plase edilebilir TL : $3494 - (40 \times 30 \text{ TL/USD}) = 4694 \text{ TL}$ olacaktır. Banka açık pozisyon ile sağladığı TL(nin plasmanını T.C. Hazine'sine %110 ile yapabilmektedir. Yıllık devalüasyonun %100 olduğu varsayılırsa USD bazında getiri : $[(1 + \%110) / (1 + \%100)] - 1 = \%5$ olmaktadır. Bu getiri döviz kredisinin yıllık %10 ile plase edileceği varsayılırsa (ki bankanın kredi fon maliyetinin %8.8. olduğu ve piyasadaki diğer bankaların da benzer bilanço yapıları olduğu varsayılırsa, bu oran anlamlı olur), banka pozisyon açmaktan zarar etmiş demektir. Ancak yıllık devalüasyon %70 civarında kalırsa, USD bazında getiri: $[(1 + \%110) / (1 + \%70)] - 1 = \%23.5$ olmaktadır. Görüldüğü gibi bu getiri döviz kredisi faizinin oldukça üzerindedir ve banka pozisyon açmakla doğru bir iş yapmış demektir.

121 SUYABATMAZ, s.33.

6.4. Gayri Nakit Kredi Fiyatlamasında Maliyet

Gayri nakit kredilerin maliyeti sermaye yeterlilik rasyosu ile yakından ilişkilidir. Sermaye yeterlilik rasyosu bankaların bilanço yapıları itibariyle uymaları gereken zorunlu düzenlemelerden biri olup, bankanın sermaye tabanının (özsermaye) aktifinde taşıdığı riskli varlıklar toplamına oranının hiçbir zaman %8'den küçük olmaması koşuludur. Gayrinakit krediler riskli varlıklar toplamına %50 oranında dahil edildiğinden, verilecek her 100 birim gayrinakit kredi için 4 birim sermaye ayrılması (plase edilemez nitelikte) gerekmektedir. Dolayısıyla gayrinakit risk toplamının belli bir seviyeyi aşmasıyla, bankanın sermaye arttırımı gündeme gelir ki bu da alternatif bir maliyeti doğurur. Bu durumda bir yanda sermaye arttırımı sonucunda istenen düzeyde gayrinakit riske girmenin getirisinin, diğer yanda ise sermaye arttırımında kullanılacak tutarın hazine bonusu vb. kaynaklara kanalize edilmesi durumunda elde edilecek getirinin karşılaştırılması gerekir (122).

Örnek-9: Sermaye yeterlilik rasyosu %8 (sınırdaki) olan bir banka 100 TL'lik bir teminat mektubu vermek durumunda kaldığı takdirde, $(100 \times \%50) \times \%8 = 4$ TL sermaye arttırmak zorunda kalacak ve arttırılan bu sermaye herhangi bir şekilde plase edilemediğinden plasman getirisinden mahrum kalacaktır. Arttırılan sermayenin alternatif olarak yıllık %100 getiri sağlayan DİBS'lere yatırılabilir varsayılırsa, Alternatif Gelir Kaybı: $4 \times \%100 = 4$ TL olacaktır. Bu durumda, Başbaşa Komisyon Oranı: $4/100 = \%4$ olarak bulunur.

Bundan başka, banka eğer tüm mektup limitini (limit içi mektuplarda) doldurduğu halde mektup vermek istiyorsa diğer bir bankanın limitini ücreti mukabili kullanabilir ki bu da ek maliyet demek olup alınması gereken komisyon oranının yükseltilmesi sonucunu doğurur.

¹²² SUYABATMAZ, s.38.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARIN KREDİ POLİTİKALARININ VE KREDİ MALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

1. UYGULAMANIN AMACI

Bankaların kredi maliyetlerinin belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışmanın uygulama bölümünde Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların kredi politikası ve kredi maliyetine etki eden faktörler değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bilindiği gibi bankaların kaynakları içerisinde en büyük yeri mevduatlar tutmaktadır. Bu yüzden mevduatların maliyetinin tam ve doğru olarak belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Mevduatın vadeler itibariyle dağılımı ve mevduata uygulanan faiz oranı mevduat maliyetlerinin belirlenmesinde önemli faktörlerdendir. Mevduat maliyetlerinin hesaplanmasından sonra, toplam mevduatların kredi olarak kullanılabilen kısmının maliyetleri hesaplanacaktır. Bunların yanısıra 1996 yılındaki banka kredilerindeki gelişmeler, kredilerin banka grupları içindeki payı, kredilerin verilmiş amaçlarına göre sınıflandırılması gibi istatistikî veriler ele alınarak, uygulama desteklenmeye çalışılacaktır. Son olarak bir özel bankanın kullandığı bireysel kredilerin çeşitli alternatiflere göre geri ödeme planı verilerek krediyi kullananlar açısından maliyetler ortaya konulacaktır.

2. UYGULAMANIN YÖNTEMİ

Bankaların mevduat maliyetlerinin hesaplanmasına doğrudan geçilmeden önce 1996 yılında Türkiye ekonomisinin göstergelerinin incelenmesinin gerekli olduğu düşüncesiyle, öncelikle 1996 yılında Türkiye ekonomisinin gösterdiği performansa yer verilmiştir. Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının hazırladığı 1996 Yılı Faaliyet Raporundan faydalanılarak 1996 yılında bankacılık sektörü ve bankaların kredi politikası ile ilgili istatistikler yardımıyla mevduat maliyetleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca mevduat maliyetinin hesaplanabilmesi için gerekli olan mevduat faiz oranları TCMB Aylık İstatistik Bülteninden derlenmiştir. Bu veriler ışığı altında bankaların mevduat maliyeti ve bu mevduatların kullandırılabilen kısmının maliyetleri hesaplanmıştır. Bu hesaplamalara ek olarak özel bir ticari bankanın kullandığı ferdi kredilere uygulanan faiz oranları alınarak, çeşitli ödeme alternatiflerine göre çıkartılan ödeme planına uygulamada yer verilmiştir.

3. 1996 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların mevduat yapıları ve kredi kullandırma imkanları değerlendirilmeden önce ülkenin ekonomik yapısına değinmek gerekmektedir. Çünkü ülkedeki ekonomik gelişmeler bankaların da faaliyetlerini doğrudan etkileyici niteliktedir. Bu nedenle bankaların mevduat ve kredi maliyetleri belirlenmeden önce özetle 1996 yılında Türkiye ekonomisinin arzettiği duruma yer verilmelidir. Daha sonra genel olarak 1996 yılında bankaların durumunun incelenmesi faydalı olacaktır.

1981 yılından 1993 yılına kadar, on yılı aşkın bir süre yıllık ortalama %4 büyüyen Türkiye ekonomisi 1994 yılında ciddi bir krizle karşı karşıya

kalmıştır. Fiyatlarda ve faiz oranlarında istikrarsızlık başgöstermiş ve Türk Lirasının değerinde büyük düşüşler olmuştur. Bununla birlikte 1995 yılının ilk yarısında ekonomi yeniden istikrar kazanmaya ve iyileşmeye başlamıştır. Ekonomide 1995 yılının ikinci yarısından itibaren devam eden canlılık 1996 yılında da sürmüş ve GSMH ilk dokuz ayda reel olarak %7,5 oranında büyümüştür⁽¹²³⁾.

Tablo 4.1. Temel Ekonomik Göstergeler

	1994	1995	1996
GSMH (Trilyon TL., Cari Fiy.)	3.887,9	7.644,2	14.777,0
Büyüme Hızı, GSYİH %	-6.0	7.3	7.4
BÜYÜME HIZI, GSMH %	-6.1	8.1	7.5
Nüfus (Milyon kişi)	61.1	62.2	63.2
İstihdam (Milyon kişi)	20.3	20.8	21.4
İhracat (Milyar \$, FOB)	18.1	21.6	24.5
İthalat (Milyar \$, FOB)	13.3	35.7	45.0
Cari İşlemler Dengesi (Milyar \$)	2.6	-2.3	-6.9
Dış Borç/GSMH (Yıl Ort. Kuru)	0.5	0.5	0.4
İç Borç/GSMH	0.2	0.2	0.2
DİE Toptan Eşya Fiyat İnd. (Yıllık % Değişme)	100.0	86.0	75.9
DİE Tüketici Fiyat İnd. (Yıllık % Değişme)	100	89.0	80.4

Kaynak: DİE, DPT, TCMB

Finansal piyasalarda, 1994 yılı başında yaşanan kriz sırasında alınan 5 Nisan Kararları ile kamu açığını daraltmaya yönelik önemli adımlar atılmıştır. Buna bağlı olarak kamu kesimi finansman gereksiniminin GSMH içindeki payı 1993 yılında %11,6 iken, takip eden iki yılda sırasıyla %7,9 ve %5,1 oranına gerilemiştir. Kamu gelirlerinin GSMH

123 _____, Toprakbank Faaliyet Raporu 1996, s.6.

içindeki payının programlanandan önemli ölçüde sapmamasına rağmen, kamu harcamalarının payında yaklaşık iki puan artış olmuştur. Bu artış özellikle iç borç faiz ödemelerinin programlanandan üzerinde artmasından kaynaklanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, 1996 yılı programında %7,5 oranında hedeflenen kamu kesimi toplam nakit finansman gereksiniminin GSMH içindeki payının yıl sonunda %9,2 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

**Tablo 4.2. Kamu Kesimi Finansman Gereksiniminin
GSMH Oranı (%)**

	1992	1993	1994	1995	Gerçekleşme	
					Program	Tahmini
	1992	1993	1994	1995	1996	1996
Konsolide Bütçe	5.4	6.3	3.9	3.7	6.4	8.4
KİT'ler	4.5	3.5	1.9	-0.7	0.8	0.2
Fonlar	1.3	0.9	0.9	0.6	-0.2	0.1
Diğer Kamu	0.5	1.0	1.2	1.5	0.5	0.4
Toplam Aktif Fin. Gereksimini	11.7	11.6	7.9	5.1	7.5	9.2

Kaynak: DPT, HM.

İç borçlanma vadesi 1995 yılının son aylarında önemli ölçüde düşmüşken, 1996 yılının Nisan ayında altı ayın üzerine çıkmıştır. Yılın ikinci yarısında yapılan ihalelerin büyük çoğunluğunun vadelerinin altı ayın üzerinde olması ve yılın son ayında yapılan iki satışın vadelerinin bir yılın üzerine çıkması nedeniyle iç borçlanma vadesi artmaya devam etmiştir. Yılın ikinci yarısında satış miktarı ve vade ile ağırlıklandırılmış bileşik iç borç faiz oranları %125-130 civarında seyretmiştir. İç borç stokunun ekonomiye göre büyüklüğünün bir göstergesi olan tahvil ve bono anapara stokunun GSMH içindeki payı 1996 yılında yaklaşık 4 puan artarak %18,9 olmuştur. Borç servis yükünün bir göstergesi olan anapara

ve faiz stokunun GSMH içindeki payı ise, 1996 yılında, 1995 yılına göre yaklaşık 9 puan artarak %32,5 olmuştur⁽¹²⁴⁾.

Enflasyon ile mücadeleye yönelik ciddi bir siyasi iradenin 1996 yılında da oluşmaması TCMB para politikasının, enflasyonun düşürülmesine değil, finansal piyasalarda istikrarın sağlanması ve korunmasına yönelik oluşturulmasını gündeme getirmiştir. IMF ile yapılan stad-by anlaşmasının sona ermesi, Gümrük Birliği'ne girilmesi, 1995 yılı sonundaki erken genel seçim ve yıl içinde ortaya çıkan iktidar değişikliklerinin piyasalar üzerinde yarattığı belirsizlikler istikrar hedefini en az enflasyon ile mücadele hedefi kadar önemli hale getirmiştir. MB kurlar üzerinde yıl boyu gözetimini sürdürürken yıl içinde uygulamaya soktuğu program ile bilançosundaki büyüklükler üzerinde disiplin sağlamaya yönelmiştir. Faiz oranları para ve döviz piyasalarında oluşan istikrarlı hareketten olumlu etkilenmiş ve reel faiz oranları sene başında ulaştığı en yüksek seviyesinden yıl boyunca, kademeli olarak azalma göstermiştir⁽¹²⁵⁾.

Özetle, 1996 yılına 1995 yılının getirdiği istikrarsızlıkla giren Türkiye ekonomisi 1996 yılında alınan tedbirlerle bu istikrarsızlığı gidermeye çalışmıştır. Ancak uygulanan tüm politikalara rağmen, arzu edilen gelişme sağlanamamış ve ekonomik dengeler yerine oturtulamamıştır. Bu istikrarsız ortamda faaliyet gösteren bankalar da, hükümetin uygulamalarına paralel bir politika izleyerek, yüksek reel faizlerden dolayı, fonlarını piyasaya kredi vermek yerine, Hazine'nin açıklarını kapatmak üzere hazine bonolarına yatırmışlardır. Bu durum bankaların esas işlevi olan sanayiye fon aktarma işlevinin yerine getirilmesine engel oluşturmaktadır.

¹²⁴ _____, **TCMB Yıllık Raporu 1996**, s.36.

¹²⁵ M. İbrahim Turhan, "Son Veriler Işığında Ekonominin 1996 Yılı Performansı", **Çerçeve**, Yıl:5, Sayı:19, Ocak-Mart 1997, s.11-14.

4.1996 YILINDA BANKACILIK SEKTÖRÜ VE KREDİ POLİTİKASI

Bankacılık sektörünün toplam varlıkları, 1996 Kasım ayı itibariyle bir önceki yılın aynı dönemine göre nominal olarak %116,3 reel olarak %16,5 oranında büyümüştür. Bankacılık sektörünün toplam aktiflerindeki reel büyüme, krediler ve menkul değerler portföyündeki artışlardan kaynaklanmaktadır. Sektörün toplam kredileri 1996 Kasım ayı itibariyle bir önceki yıla göre reel olarak %23,7 oranında artmıştır. Bankacılık sektörünün açtığı krediler çeşitli banka grupları bazında incelendiğinde, kredilerini en fazla artıran grubun özel sektör bankaları olduğu görülmektedir. Özel sektör bankalarının kredi portföyü 1996 yılı Kasım ayı itibariyle, bir önceki yılın aynı dönemine göre, reel olarak %32,4 oranında büyümüştür. Aynı dönemde kamu bankaları ve yatırım bankalarının toplam kredileri reel olarak %15 oranında artmıştır.

Mevduat munzam karşılıklarının Kasım 1995’de %6 olan bilanço toplamı içindeki payı %5,5’e inmiştir. TCMB’nın Temmuz 1996 tarihinde yaptığı yeni düzenleme, bankaların munzam karşılık yükünü belirli oranda hafifletmiştir. Yapılan yeni düzenlemenin etkisi ile Kasım 1995’de %11,5 olan efektif munzam karşılık oranı, Kasım 1996’da %9 dolayına çekilmiştir.

Konsolide bilançonun pasif tarafındaki gelişmeler incelendiğinde, toplam mevduatın artışının sürdüğü ve bankaların TL. kredi kullanımını bir önceki yıla göre bir miktar azalttıkları görülmektedir. Bununla birlikte, sektörün yabancı para kredi kullanımını bir önceki yıla göre artırdığı görülmektedir. Sektörün kullandığı TL. krediler bir önceki yıla göre reel olarak %36 oranında azalırken, yabancı para krediler reel olarak %27 oranında artmıştır. Bu gelişmeler sonucu sektörün toplam

kredi kullanımını bir önceki yıla göre reel olarak %15,6 oranında artmıştır. Uygulanan para politikasının da etkisiyle döviz kurlarındaki dalgalanmanın 1996 yılında ılımlı düzeylerde seyretmesi, döviz cinsinden fonlanmanın maliyetinin makul sınırlar içinde kalmasını sağlamış ve bankalara aktiflerini çeşitli kaynaklardan finanse etme imkanı tanımıştır.

Bankalararası mevduat dahil toplam mevduat, 1996 Kasım ayı itibariyle bir önceki yılın aynı dönemine göre nominal olarak %132 ve reel olarak %24,9 oranında artmıştır. Kamu bankaları daha çok TL mevduata, özel sektör ve yabancı bankaların ise daha çok yabancı para mevduata yöneldikleri görülmektedir. Yabancı para mevduatın ortalama maliyetinin 1996 yılı içinde genellikle TL mevduatın maliyetinden daha düşük düzeyde seyrettiği gözönüne alınırsa, özel sektör bankalarının fonlama maliyetini daha etkin bir biçimde yönettikleri anlaşılmaktadır.

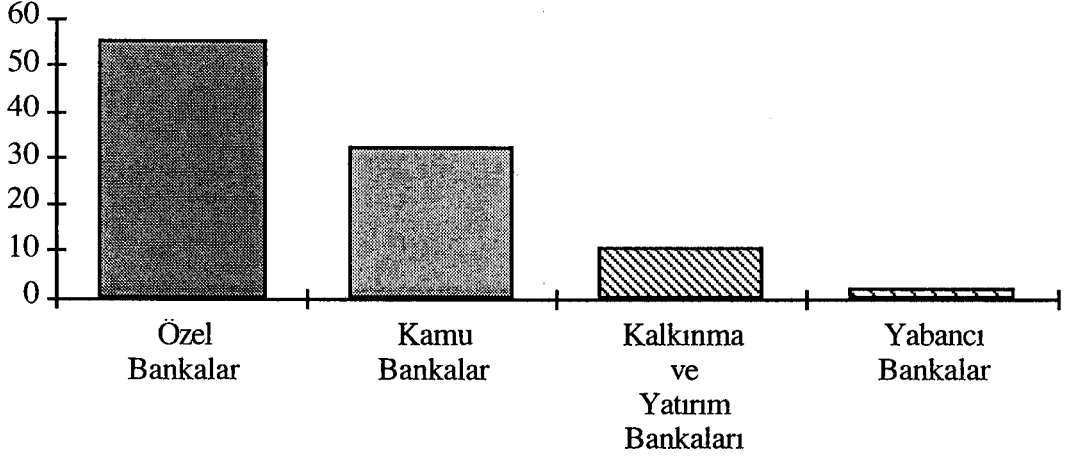
Bankacılık sektörünün toplam kredileri, 1996 yılı Kasım ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre, nominal olarak %129,6 oranında ve reel olarak %23,7 oranında artmıştır. Mevduatın kredilere kanalize edilen miktarını gösteren Kredi/Mevduat oranı 1995 yılına göre bir miktar düşerek %61,5'e gerilemiş, Kredi/Toplam Varlık oranı %41,8'e yükselmiştir.

Tablo 4.3. Banka Kredilerindeki Gelişmeler

	Krediler (% artış)	Kredi/Mevduat (%)	Kredi Toplam/Varlık (%)
1992 Kasım	92.0	71.8	38.9
1993 Kasım	103.9	88.8	42.6
1994 Kasım	61.2	56.7	35.4
1995 Kasım	118.4	62.0	39.4
1996 Kasım	129.6	61.5	41.8

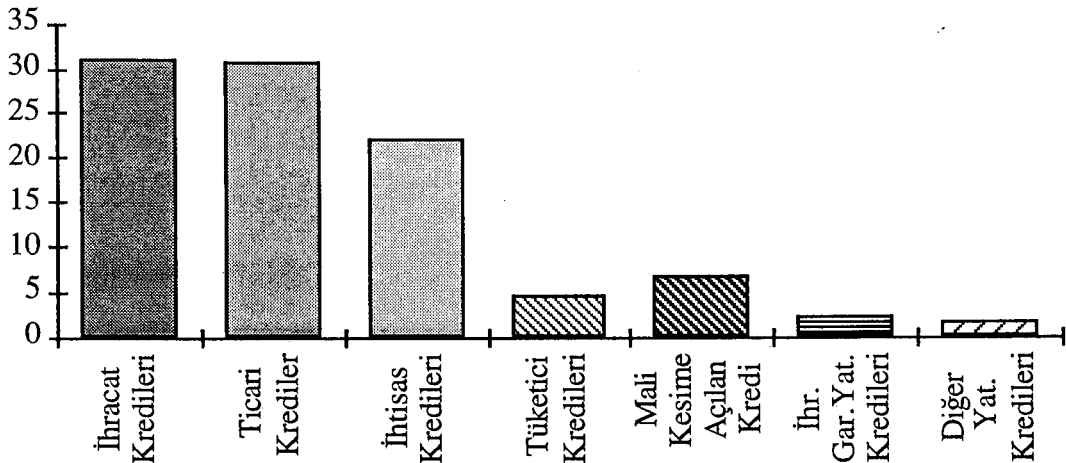
Bankacılık sektörünün toplam kredileri içinde, 1996 yılı Kasım ayı itibariyle özel bankaların payı %55, Kamu bankalarının payı %32,4, kalkınma ve yatırım bankalarının payı %10,5 ve yabancı bankaların payı %2,1 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 4.1. Kredilerin Banka Grupları İçindeki Payı(%)

Kredilerin büyük bir bölümü, 1995 yılında olduğu gibi 1996 Kasım ayında da ticari krediler, ihracat kredileri ve ihtisas kredilerinden oluşmaktadır. İhracat kredileri %31,1'lik payla ilk sırayı alırken, ticari krediler %30,9 ve ihtisas kredileri de %22,2 pay almaktadır.

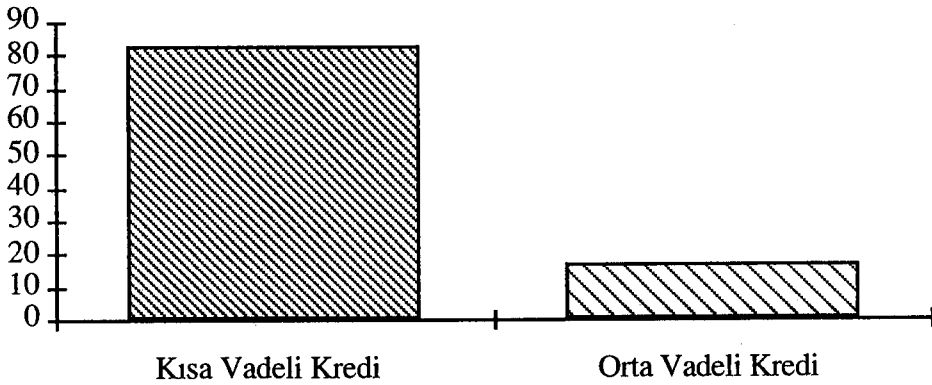
Grafik 4.2. Kredilerin Veriliş Amaçlarına Göre Sınıflandırılması

Toplam kredilerin TL. ve yabancı para krediler arasındaki dağılımı incelendiğinde, yabancı para cinsinden kredilerin toplam krediler içindeki payının artmaya devam ettiği görülmektedir. 1995 yılının Kasım ayında toplam kredilerin %49-8'i olan TL. krediler, 1996 Kasım ayında %47,9'a gerilemiştir. Yabancı para cinsinden kullanılan kredilerin payı ise %50,2'den %52,1'e yükselmiştir.

Kredilerin vade yapısı incelendiğinde, 1996 yılı Kasım ayına göre toplam kredilerin %82,6'sının kısa vadeli kredilerden, %17,4'ünün orta vadeli kredilerden oluştuğu görülmektedir.

Grafik 4.3. Vade İtibariyle Kredilerin Dağılımı (Kasım 1996)

Bankalararası mevduat dışındaki toplam mevduat, 1996 yılı Kasım ayı itibariyle bir önceki yılın aynı dönemine göre nominal olarak %138 ve reel olarak %30.7 oranında artmıştır.

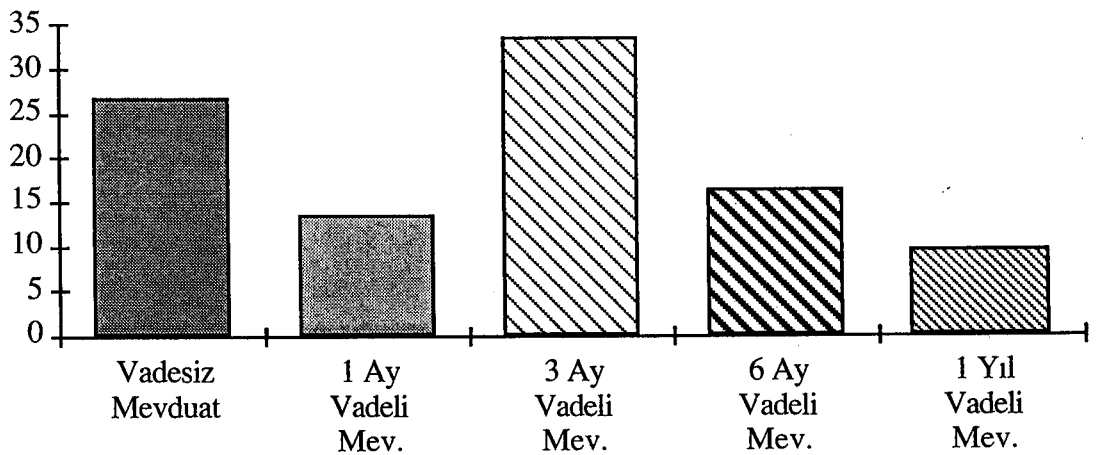
Mevduatta görülen artış bütün mevduat türlerindeki reel artıştan kaynaklanmıştır. TL. mevduat 1995 yılı Kasım ayına göre nominal olarak %133,2 ve reel olarak %28 oranında artmıştır. Aynı dönemde döviz tevdiat hesapları da nominal olarak %143,4 ve reel olarak %33 oranında artmıştır.

Tablo 4.4.Mevduat Türlerinin Toplam Mevduat İçindeki % Payları (Bankalararası Mevduat Hariç)

	Döviz			Diğer Mevduat	
	Tevdiat Hesabı	Tasarruf Mevduatı	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat	ve Mevduat Sertifikası
1992 Kasım	40.0	33.0	10.0	3.0	14.0
1993 Kasım	45.0	29.0	10.0	4.0	12.0
1994 Kasım	52.1	29.4	8.3	2.7	7.5
1995 Kasım	49.2	32.7	8.0	2.3	7.8
1996 Kasım	50.2	31.7	7.2	3.5	7.4

Mevduatın 1996 yılında vadelere göre dağılımı tasarruf sahiplerinin kısa vadeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Kasım ayı itibariyle vadesiz mevduatın payı %26,8, 1 ay vadeli mevduatın payı %13,5, 3 ay vadeli mevduatın payı %33,7, 6 ay vadeli mevduatın payı %16,5 ve 1 yıl vadeli mevduatın payı %9,5'dur. Mevduatın 3 ay ve daha kısa vadeli mevduatta yoğunlaştığı görülmektedir. Toplam mevduatın %74'ünün vadesi 3 ay veya daha kısa vadeli.

Grafik 4.4. Mevduatın Vadelere Göre Dağılımı(%)

Bankaların sahip olduğu kaynaklar içerisinde en büyük yeri tutan mevduatın ağırlıklı ortalama maliyetinin hesaplanmasında, mevduatın

vade itibariyle dağılımı ve mevduata vadeler itibariyle uygulanan faiz oranlarının bilinmesine ihtiyaç vardı. Mevduatın vadelere göre dağılımı yukarıdaki grafikte görülmektedir. TCMB Aylık İstatistik Bülteninde yer alan Tasarruf Mevduat Faiz Oranları ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 4.5. Tasarruf Mevduat Faiz Oranları(%)⁽¹⁾

		Vadesiz	1 Ay	3 Ay	6 Ay	1 Yıl
1996	I	13.59	85.30	85.48	84.72	93.15
	II	16.03	83.35	84.83	84.66	93.67
	III	15.94	80.53	82.71	84.31	92.67
	IV	14.55	76.86	79.44	84.21	91.81
	V	17.30	75.76	79.44	83.86	91.62
	VI	15.11	75.61	79.11	84.20	91.57
	VII	14.27	75.50	79.62	84.54	92.45
	VIII	13.88	75.64	79.69	84.57	92.78
	IX	13.21	75.44	79.63	84.64	93.24
	X	15.66	75.04	79.45	84.42	93.04
	XI	18.69	75.53	79.64	84.72	93.12
	XII	19.29	76.06	79.68	84.62	93.77
	Ortalama:	15.63	77.55	80.75	84.46	92.79

Kaynak: TCMB

(1) Bankaların uyguladıkları mevduat faizlerinin ağırlıklı ortalaması alınmıştır.

1 Aylık Mevduatın Yıllık Bileşik Faizi

$$BF = (1 + i)^n - 1$$

$$BF = \left(1 + \frac{0,7755}{12}\right)^{12} - 1$$

$$BF = \%112$$

3 Aylık Mevduatın Yıllık Bileşik Faizi

$$BF = (1 + i)^n - 1$$

$$BF = \left(1 + \frac{0,8075}{4}\right)^4 - 1$$

$$BF = \%109$$

6 Aylık Mevduatın Yıllık Bileşik Faizi

$$BF = (1 + i)^n - 1$$

$$BF = \left(1 + \frac{0,8446}{2}\right)^2 - 1$$

$$BF = \%102$$

Bankaların Ağırlıklı Ortalama Mevduat Maliyetinin Hesaplanması

$$AOM = (BF_1 \cdot A_1) + (BF_2 \cdot A_2) + (BF_3 \cdot A_3) + (BF_4 \cdot A_4) + (BF_5 \cdot A_5)$$

$$AOM = (15,63 \times 0,268) + (112 \times 0,135) + (109 \times 0,337) + (102 \times 0,165) + (92,79 \times 0,095)$$

$$AOM = 4,19 + 15,12 + 36,73 + 16,83 + 8,82$$

$$AOM = \%81,69$$

Tablo 4.6. Bankaların Ağırlıklı Ortalama Mevduat Maliyeti

Mevduat	Basit Faiz	Bileşik Faiz	Ağırlık	Ağırlıklı Maliyet
Vadesiz	15.63	15.63	0.268	4.19
1 Ay	77.55	112.00	0.135	15.12
3 Ay	80.75	109.00	0.337	36.73
6 Ay	84.46	102.00	0.165	16.83
1 Yıl	92.79	92.79	0.095	8.82

TCMB verilerine göre bankalar toplam mevduatının ancak %61,5'ini kredi olarak kullanılabilmektedir. Bu durumda mevduatın paçal kredi maliyeti;

$$\text{Paçal Kredi Maliyeti} = \frac{\text{Ağırlıklı Ortalama Maliyet}}{\text{Krediler/Mevduat}}$$

$$\text{Paçal Kredi Maliyeti} = \frac{\%81,69}{\%61,50}$$

$$\text{Paçal Kredi Maliyeti} = \%132,8$$

5.ÖZEL BİR BANKANIN FERDİ KREDİ UYGULAMALARI

Örnek 1:

Kredi Tutarı: 100.000.000 TL.

Vade Sayısı: 6

Ödeme Tipi: 3 ayda bir ara ödemeli

**Tablo 4.7. 3 Ayda Bir Ara Ödemeli Bireysel Krediler
Ödeme Planı**

Vade	Taksit	Faiz	KKDF	BSMV	Ana Para Ödeme	Ana Para Borcu
22/06/1997	20,512,494	7,500,000	750,000	375,000	11,887,494	88,112,506
22/07/1997	20,512,494	6,608,438	660,844	330,422	12,912,790	75,199,716
22/08/1997	25,512,494	5,639,979	563,998	281,999	19,026,518	56,173,198
22/09/1997	20,512,494	4,212,991	421,299	210,649	15,667,555	40,505,643
22/10/1997	20,512,494	3,037,924	303,792	151,896	17,018,882	23,486,761
22/11/1997	25,512,494	1,761,507	176,151	88,075	23,486,761	0

Örnek 2:

Kredi Tutarı: 100.000.000 TL.

Vade Sayısı: 6

Ödeme Tipi: Özel ödeme

Tablo 4.8. Özel Ödemeli Bireysel Krediler Ödeme Planı

Vade	Taksit	Faiz	KKDF	BSMV	Ana Para Ödeme	Ana Para Borcu
22/06/1997	15,000,000	7,500,000	750,000	375,000	6,375,000	93,625,000
22/07/1997	20,000,000	7,021,874	702,188	351,094	11,924,844	81,700,156
22/08/1997	25,000,000	6,127,511	612,751	306,376	17,953,362	63,746,795
22/09/1997	15,000,000	4,781,010	478,101	239,050	9,501,839	54,244,956
22/10/1997	30,679,805	4,068,372	406,837	203,419	26,001,177	28,243,779
22/11/1997	30,679,805	2,118,285	211,828	105,914	28,243,778	0

Örnek 3:

Kredi Tutarı: 100.000.000 TL.

Vade Sayısı: 6

Faiz Oranı: %7.5

Ödeme Tipi: Sabit

Tablo 4.9. Sabit Ödemeli Bireysel Krediler Ödeme Planı

Vade	Taksit	Faiz	KKDF	BSMV	Ana Para Ödeme	Ana Para Borcu
22/06/1997	22,043,330	7,500,000	750,000	375,000	13418330	86581670
22/07/1997	22,043,330	6,493,625	649,363	324,681	14,575,661	72,006,009
22/08/1997	22,043,330	5,400,451	540,045	270,023	15,832,811	56,173,198
22/09/1997	22,043,330	4,212,991	421,299	210,649	17,198,391	38,974,807
22/10/1997	22,043,330	2,923,110	292,311	146,156	18,681,753	20,293,054
22/11/1997	22,043,330	1,521,979	152,198	76,099	20,293,054	0

Yukarıdaki örneklerde kredi tutarı, vade sayısı ve faiz oranı aynı olmasına rağmen ödeme tiplerini farklılık göstermesinden dolayı aylık taksitler farklı çıkmakta, bu da toplam ödemenin farklılık göstermesine sebep olmaktadır.

6. UYGULAMADA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1996 yılına erken seçimin yarattığı belirsizlik içinde giren Türkiye ekonomisi, yeni hükümetin oluşmasına kadar siyasi ve ekonomik belirsizliğin etkilerini üzerinde taşımıştır. Yılın ikinci yarısında belirsizliğin azalması, TCMB ve Hazine'nin uyumlu çalışmaları sonucu faiz ve döviz piyasalarında denge sağlanabilmiştir. Mali piyasalardaki bu gelişmelere paralel olarak reel ekonomide de canlılık devam etmiştir. Bu olumlu gelişmelere rağmen, kamu maliyesinde arzu edilen iyileşmenin sağlanamaması, bütçenin açık vermeye devam etmesi ve KİT'lerin, Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının finansman ihtiyacı, kamunun borçlanma

gereksinimini artırmıştır. Kamunun kısa vadeli fon ihtiyacı içerisinde olması kullanılabilir fonların büyük kısmının kamuya yönelmesinde etkili olmuştur. Bütün bu gelişmeler bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Kamunun kısa vadeli fon ihtiyacı vadelerin kısalmasına ve faiz oranlarının yükselmesine sebep olduğundan, bankacılık sektörü kısa vadeli mevduat toplamak durumunda kalmış ve aynı zamanda kısa vadeli mevduatın maliyeti yükselmiştir. Bütün bu gelişmeler fonların bankacılık sektörüne yönelmesini engelleyerek, sektörün kaynaklarını artırmasına olanak vermemiştir. Asıl işlevi piyasalardan fon toplayarak sanayi kesimine bu fonları aktarma olan bankalar sayılan nedenlerden dolayı bu fonksiyonlarını yerine getirmekte zorlanmışlardır. Vadelerin kısa dönemde toplanması ve kaynak toplama maliyetlerinin yüksekliğinden dolayı, kredi maliyetleri de yükselmiş, bu durum bankaların kredi pazarlamasında güçlüklerle karşılaşmasına yol açmıştır.

Bankaların uygun maliyetlerle fon toplayabilmesi ve yine topladığı bu fonları ihtiyaç sahiplerine aktarabilmesi için öncelikle ekonomide istikrarın sağlanması ve kamunun borçlanma gereksiniminin azaltılması gereği açıktır. Bunun yanısıra bankaların da etkin bir yönetimi sağlayabilmesi için mali yapılarını güçlendirmeleri, organizasyonda yeni düzenlemeye gitmeleri, işletme giderlerinde tasarruf sağlayarak, teknolojik alt yapılarını güçlendirmeleri ve daha etkin politikalarla fon sahiplerine ulaşmaları öncelikle ele alınması gereken unsurlardır.

Görüldüğü gibi bankaların yüksek maliyetlerle çalışması büyük oranda kendilerinden kaynaklanmayan, doğrudan genel ekonomideki aksaklıklardan ileri gelmektedir. Bununla birlikte bankaların kendi yapısından kaynaklanan olumsuzluklar da kaynak maliyetini yükseltici etki yapmaktadır. Sonuçta fonların son kullanıcısı olan kredi alanların maliyetlerini düşürmek için tüm bu olumsuzlukların giderilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Ekonomilerin sağlıklı işleminde finans kesimine önemli roller düşmektedir. Ülkemizde finans sisteminin çok büyük bir bölümünü bankacılık sektörü oluşturmaktadır. Bundan dolayı, bankacılık sektörünün ekonomide oluşan fonları yatırıma aktarmadaki rolü ülke ekonomisinin gelişmesi açısından son derece önemlidir.

Bankacılık sektörünün güçlü bir yapıya kavuşarak bir güven unsuru oluşturması mali piyasalar açısından önemlidir. Bu durum ise ancak bankaların reel anlamda kâr elde edebilmesi ile mümkündür. Bilindiği gibi, bankaların gelir kaynakları arasında kullandığı kredilerden elde ettiği faizler büyük önem taşımaktadır. Bu noktada bankaların kredi maliyetlerini doğru olarak belirlemesi ve maliyetleri düşürecek önlemleri alması gerekir. Ancak kredi maliyetlerinin aşağıya çekilmesinde bankaları engelleyen bazı faktörler vardır.

Bu faktörlerden en önemlileri kamu sektörünün borçlanma gereğinin sürekli artması ve kamu açıklarının finansmanı için Hazine'nin aşırı iç ve dış borçlanmaya yönelmesi, bu suretle faiz ve döviz kurlarında istikrarın bozulması ve enflasyonun yüksek düzeylerde seyretmesidir. Sektörün ikinci sorunu, bankaların ayırmak zorunda olduğu mevduat munzam ve disponibilibite oranlarının yüksekliğidir. Bankaların küçük ölçekte olması ve genel giderlerinin artması fon maliyetini artıran diğer bir etkidir. Sektörde artan rekabet, bankaların kredi faizini düşük belirlemelerine ve kâr marjlarının daralmasına yol açmaktadır.

Bankacılık sektöründeki önemli sorunlardan birisi de, sektörde kamunun ağırlığını hala korumasıdır. Kamu bankaları üzerindeki siyasi

baskının hafifletilememesi, bu bankaların rasyonel işletmecilik anlayışından yoksun olmaları sektörün genel dengesini bozmaktadır. Ayrıca kamu bankalarının, resmi mevduatın önemli bir kısmını vadesiz olarak tutmaları kendilerine maliyeti düşük kaynak yaratmaktadır. Son zamanlarda kamuda tek havuz sistemine geçilmesi ve devletin nakit varlıklarının kamu bankalarında toplanması maliyet açısından kamu bankalarını özel bankalardan avantajlı duruma düşürmektedir. Bu arada bazı kamu bankalarının mevduata belirlediği faiz oranının çok üzerinde faiz vermesi, özel bankaları zor durumda bırakmaktadır.

Sektörde karşılaşılan diğer bir sorun bankaların küçük ölçekli olması ve sermaye yapılarının yetersiz olmasıdır. Bu durum bankaların kredi kullandırmasını sınırlamakta, yabancı kaynakların maliyetinin yüksek olması da kredi maliyetlerinin yükselmesine yol açmaktadır.

Bu çalışmanın sonucunda, bankaların kredi politikalarını belirlemede, kredi maliyetlerini düşürerek yeterli bir kâr marjını sağlamada aşağıda sıralanan noktalara önem verilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır:

- Bankaların en önemli problemi olan kamu maliyesindeki sorunlar, enflasyon , ekonomik ve siyasi belirsizlikler tamamen bankaların kontrolü dışında olduğundan bu konuda bankaların yapacağı çok fazla birşey bulunmamaktadır.

- Bankalar sağlıklı ve etkin kredilendirme politikası oluşturmalıdır.

- Bankalar, kredilendirme politikalarını en iyi şekilde uygulayabilecek tecrübeli, yetenekli ve etkin kredi görevlileri istihdam etmelidir.

- Aynı zamanda kredi soruşturmaları için çok iyi bir istihbarat mekanizması oluşturulmalıdır. Bu sayede istihbarat süresi kısaltılmalı ve

kredi soruşturma maliyeti en aza indirilmelidir.

- Bankalar kullandırdıkları kredileri mümkün olduğu kadar geniş bir yelpazeye dağıtarak bir kredi portföyü oluşturmalı ve portföyü sık sık gözden geçirilmelidir.

- Bankalar mevduat dışında, daha düşük maliyetli kaynak elde etme yoluna gitmelidir. Piyasa şartları elveriyorsa, VDMK, finansman bonusu ihraç etmeli ya da düşük maliyetli dış kredi sağlanmalıdır.

- Sektörde iyi bir denetim sistemi kurularak, haksız rekabete sebep olan bankalara yaptırım uygulanmalıdır.

- Vadesinde geri ödenmeyen kredilerle ilgili adli takibata önem verilmeli ve bu konudaki yasal düzenlemeler iyileştirilmelidir.

- Bankalar bankacılık dışındaki faaliyetlerden çekilmeli gelir getirmeyen ya da getirisi kredi kullandırma getirisinden düşük olan aktifler hızla elden çıkarılmalıdır.

Ülke ekonomisinin gelişme temposunun artırılmasında sağlıklı bir mali yapının oluşturulması ve bu yapının içinde bankalara büyük bir önem düşmesi sebebiyle, yukarıda sıralanan sorunların gözönüne alınması ve bu sorunların hızla çözüm yoluna gidilmesi hem sektörü hem de ülke ekonomisini rahatlatacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKBULUT, Oya : **Kredi Maliyetlerini Belirleyen Unsurlar**, İsanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.
- AKGÜÇ, Öztin : **Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi**, 4.Baskı Ankara, 1984.
- AKGÜÇ, Öztin : **100 , Soruda Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987.
- AKGÜÇ, Öztin : **Finansal Yönetim**, Ankara, 1987.
- ARGIN, Aydın : **Avrupa Topluluğu Tek Pazarına Uyum Açısından Türk Bankacılık Sisteminin Uyum Gereklere**, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:175, 1993.
- ARTUN, Tuncay : **Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul, 1980.
- BAKIRHAN, Cafer : **“Menkul Kıymetleştirme”**, **Uzman Gözüyle Bankacılık**, Yıl:1, Sayı:2, Haziran 1993.
- BAYRAKTAR, S.Kumbasar : **Türkiye’de Sermaye Piyasası Araçlarının Vergilendirilmesi**, İMKB Yayınları, No.1, Kasım 1994.
- BERK, Niyazi : **Bankalarda Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**, Esbank Yayınları, İstanbul, 1987.

- CAYMAZ, Halil : **Krediler**, Türk Ticaret Bankası Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- ÇİLLİ, Hüseyin : **Enflasyon, Bankalar ve Risk**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No:188, Ankara, 1994.
- ÇİVİ, Halil : **Türkiye’de Bankacılık**, Fon Matbaası, Ankara, 1985.
- EKEN, Hasan : **Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkilerinin Risk ve Kârlılık Açısından Değerlendirilmesi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:187, Ankara, 1994.
- ERDEM, Mehmet Ş. : **Avrupa İç Pazarı ve Türk Bankacılık Sistemi: Sorunlar ve Öneriler**, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 174, Ankara, 1993.
- GÜCENME, Ümit : **Türkiye Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler**, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 181, Ankara, 1994.
- GÖKÇEK, Binnaz : **Bankacılıkta Matematiksel İşlemler**, Garanti Bankası Eğitim Merkezi Yayınları, No.61, Mart-Kasım 1994.
- GÜNAL, Mehmet : “Bankacılık Sektörünün Açık Pozisyonları Üzerine Bir İnceleme: 1989-1995”, **Uzman Gözüyle Bankacılık**, Yıl:3, Sayı:10, Haziran 1995.
- ÖCAL, Tezer : **Para ve Banka**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:21, Eskişehir, 1994.

HG 056202

- ÖZTÜRK, Sedat : **Türk Ticaret Bankacılığında Kaynaklar ve Maliyetler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992.
- REİSOĞLU, Sezai : “Yeni Yasal Düzenleme Açısından Repo”, **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Yıl:3, Sayı:9, Temmuz 1992.
- SAKABAŞ, Güven,
BAKIR, Caner,
KILDOKUM, Hakan : “Gümrük Birliği'nin Ekonomi ve Finans Sektörü Üzerine Etkileri”, **Uzman Gözüyle Bankacılık**, Yıl:3, Sayı:11, Eylül 1995.
- SARAÇOĞLU, Rüşdü : “Bankalar Üzerinde Devlet Yetkisi Kullanmak İstemiyoruz”, **Bankacılar**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Yıl:1, Sayı:1, Nisan 1990.
- SEVAL, Belkis : **Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi**, Muhasebe Enstitüsü Yayın No:59, İstanbul, 1990.
- SUNGUR, Turgut : **Banka Tekniği**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayın No:414, Eskişehir, 1994.
- SUYABATMAZ, Sevilay : **Türkiye'de Kredi Maliyetlerini Belirleyen Unsurlar Üzerine Bir Deneme**, İ.Ü.Sos.Bil.Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987.

ŞAKAR, Ünal

(Ed: AYDIN, Nurhan)

: **Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar**, Anadolu Üniversitesi, A.Ö.F. Yayınları, No.526, Eskişehir, 1996.

TULGAR, Koray

: "Ticari Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi", **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Eylül 1993.

TURHAN, M. İbrahim

: "Son Veriler Işığında Ekonominin 1996 Yılı Performansı", **Çerçeve**, Yıl:5, Sayı:19, Ocak-Mart 1997.

UZKESİCİ, Nuray

: **Modern Banka Yönetimi ve Organizasyonu**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:784, İletişim Bilimleri Yayınları No: 22, Eskişehir, 1994.

UZUNOĞLU, Sadi

: **Bankacılıkta Kaynak Maliyeti Hesaplama Yöntemleri**, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Bankacılık Eğitim Programları, Mayıs 1996.

: DPT, 3. İzmir İktisat Kongresi, Bankacılık-Sigortacılık -Yabancı Sermayeli-Müteahhitlik Hizmetleri Turizm Çalışma Grupları, C-9, A.Ü. AÖF, Eskişehir, 1993.

: Resmi Gazete, Sayı:22184, 27.1.1995.

: Resmi Gazete, Sayı:22704, 22 Temmuz 1996.

: Resmi Gazete, Sayı:22930, 11 Mart 1997.

: Resmi Gazete, Sayı: 22507, 28.12.1995.

: **Toprakbank Faaliyet Raporu**, Eskişehir, 1996.

: **TCMB Yıllık Raporu**, Ankara, 1996.

-
- : **T.C.M.B. 1995 Yıllık Raporu**,
Ankara, 1996.
-
- : **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**, T.C.
Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret
Müsteşarlığı, Ankara, 1991.
-
- : “Türk Bankacılık Sektörünün Bugünkü
Durumu, Sorunları ve Önerileri”,
Bankacılar, Türkiye Bankalar Birliği
Yayını, Yıl:3, Sayı:9, Temmuz 1992.
-
- : “Tüketici Kredisinde Günümüz
Uygulamaları ve Projeksiyonlar”,
Bankacılar, Türkiye Bankalar Birliği
Yayını, Yıl:1, Sayı:1, (Nisan 1990).
-
- : **Bankalarımız 1995**, Türkiye Bankalar
Birliği Yayınları, İstanbul, Mayıs 1996.